

53823

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ
TASAVVUF BİLİM DALI

SEMÂ' RİSÂLELERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mustafa DEMİRCİ

İSTANBUL 1996

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ
TASAVVUF BİLİM DALI

SEMÂ' RİSÂLELERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HAZIRLAYAN
Mustafa DEMİRCİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. H. Kâmil YILMAZ

İSTANBUL 1996

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
KISALTMALAR	7
GİRİŞ	9

BİRİNCİ BÖLÜM

I- İSMÂİL ANKARAVÎ'NİN HAYATI.....	12
1- Doğum Yeri ve Tarihi.....	12
2- İsmi ve Künyesi	12
3- Tahsili, Ailesi ve Tarikata İntisabı.....	13
4- İsmâil Ankaravî'nin Galata Mevlevîhânesi'nde Gecirdiği Şeyhlik Dönemi	14
5- İsmâil Ankaravî'nin Vefatı	15
6- İsmâil Ankaravî'nin İlmî ve Edebî Şahsiyeti	16
7- İsmâil Ankaravî'nin Eserlerinden Bazıları	17
II- ANKARAVÎ'NİN HUC CETÜ'S- SEMÂ'I.....	18
A- HUC CETÜ'S-SEMÂ'IN YAZMA NÜSHALARI.....	18
B- MUHTEVÂSI.....	19
1- Raks	19
2- Semâ'	22
3- Çalgı Âletleri ve Def.....	28
III- HUC CETU'S-SEMÂ'IN METNİ	31

İKİNCİ BÖLÜM

I- ABDÜLEHAD NÛRÎ-İ SIVÂSÎ'NİN HAYATI.....	79
1- Doğumu	79
2- Çocukluğu, Tahsili ve Tarikata İntisabı	80

3- Seyr u Sülûkü.....	80
4- Midilli'ye Gönderilmesi	81
5- Mehmed Ağa Tekkesi'ne Şeyh Oluşu.....	81
6- Vefatı	81
7- Eserleri.....	82
II- ABDÜLEHAD NURÎ-İ SIVÂSÎ'NİN RİSÂLE-İ FÎ HAKKI	
DEVRÂNÎ'S-SÛFİYYE'Sİ.....	83
A- RİSÂLENİN YAZMA NÜSHALARI	84
B- MUHTEVÂSİ.....	84
III- RİSÂLE-İ FÎ HAKKI DEVRÂNÎ'S-SÛFİYYE METNİ	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I- SÜNÛL SİNAN EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	110
II- TERCEME-İ RİSÂLETÜN FÎ DEVRÂNÎ'S-SÛFİYYE	
HAKKINDA	112
A- RİSÂLENİN YAZMA NÜSHALARI	113
B- MUHTEVÂSİ.....	113
III- TERCEME-İ RİSALE FÎ DEVRÂNÎ'S-SÛFİYYE METNİ	118
GENEL DEĞERLENDİRME.....	
A- RİSÂLELERDE ORTAK UNSURLAR.....	128
B- RİSÂLELERDE FARKLI UNSURLAR	129
SONUÇ.....	131
BİBLİYOGRAFYA	134
ORJİNAL METİNLER	137

ÖNSÖZ

Allah (c.c.)'a hamd, Rasûlüne salât ve selam ile

Hicrî III. asırdan itibaren tasavvuf muhitlerinde semâ meclisinin Serî es- Sakatî (256/870) tarafından kurulduğu ve yeğeni Cüneyd el- Bağdâdî (298/910) ile Zünnûn el- Mısırî (254/868) nin de semâ'ı belli şekillerde ifade ettiği bilinmektedir.

Semâ' meclislerinin yaygınlaşması ve halka mâlolması tarîkatların teessüs ettiği hicrî VI. asırdan sonraki dönemlerdir. Abbâsiler döneminde (559/1163) yılında devrin halîfesinin sarayında kurulan semâ' meclisinden sonra bu geleneğin yaygınlaştığını ve İslâm cemiyetine yerleştiğini görüyoruz. Selçuklular ve bilhassa Osmanlılar devrinde kurulan tekkelerde yapılan semâ' meclislerine devlet ricâliyle sultanların da zaman zaman katıldıkları bilinmektedir. Özellikle Mevlevîlerce icrâ edilen semâ' meclisleri bir çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. İlk devirlerden başlayarak musikî ve semâ' gerek zâhir ulemasının ve gerekse zâhid sûfilerin yer yer tenkid ve hücumlarına uğramış, pek çok münakaşaya konu teşkil etmiştir. Bu münakaşaları te'lif ederek musikî ve semâ'ın sünnet çizgisindeki yerini gösteren Gazâlî (505/1111)'dir. Bu yüzden Gazâlî'den sonraki sûfilerin hemen hepsi mûsiki ve semâ'ı müdafa etmişler, fakihlerden ve medrese erbâbından bir kısmı ise redd ve inkârda ısrarlarının sürdürmüşlerdir. Önemine binâen bu konuda yapılan tartışmaları incelemek, tanımak istedik.

Bir mozaik oluşturması bakımından da üç risaleyi birlikte ele aldık. Bunlardan ilki, Kadızâde Mehmed Efendi (1045/ 1635) nin tenkidlerine

maruz kalan Mevlevîler'in talebi üzerine Mevlevî Şeyhi İsmâil-i Ankaravî tarafından kaleme alınan " Haccetüs- Sema" dır.

İkincisi, Abdülehad Nûri Sivâsî (1006/ 1597)' nin te'lif etmiş olduğu "Risaletün fi Hakkı Devrânî's- Sûfiyye" isimli eserdir.

Üçüncü olarak da Sümbül Sinan Efendi (1006/ 1597)'ye ait olduğuna inandığımız "Risâletün fi Devrânî's- Sûfiyye" adıyla ma'ruf yine Abdülehad Nûri Sivâsî (1006/ 1597) tarafından tercüme edilen küçük risâledir.

Genel bir değerlendirmenin yanısıra, kısaca müellifleri tanıtırken, metinlerin edisyon kritiğininide yapmaya çalıştık.

Bu çalışmalarım esnasında bana yardımcı olan tez danışmanım, kıymetli hocam Prof. Dr. H.Kamil Yılmaz Bey'e, konu seçiminde fikirleriyle ışık tutan değerli hocam Prof. Dr. Mustafa Tahralı Bey'e, Prof. Dr. İrfan Gündüz Bey'e yine orijinal metinlerin çözümünde yardımlarını esirgemeyen muhterem hocam merhum Yard. Doç. Dr. Selçuk Eraydın Bey'e ve ismini sayamadığım tüm katkı sahiplerine engin şükranlarımı sunuyorum.

Mustafa DEMİRCİ

KISALTMALAR

a.g.e	:	adı geçen eser
b.	:	ibn
bkz.	:	bakınız
bsk.	:	baskı
c	:	cilt
c.c	:	celle celâlüh
ev.	:	Çeviren
Hz.	:	hazreti
ktp.	:	kütüphâne
kv	:	keremallâhü vecheh
nr.	:	numara
nşr.	:	neşreden
ra	:	radıyallâhu anh
s	:	sayfa
sav	:	sallallahu aleyhi vesellem
terc	:	terceme
vb	:	ve benzeri
vd	:	ve devamı
vr	:	varak
vs	:	vesaire
yn	:	yayınları

GİRİŞ

GİRİŞ

İslâm dini ne kadar tabîf ve fitrî ise İslâm'da mûsikî de o kadar tabîf ve fitrîdir. Mûsikînin ibtidâî maddesi olan ses ve ölçü Allah tarafından yaratılmış ve insan ruhuna yerleştirilmiştir.¹

Fitrî özelliklerin ve kâbiliyetlerin korunmasını esas alan İslâm dini; bu vasıfların yerli yerinde, istismar edilmeden kullanılmasını ısrarla vurgulamıştır.

İslâm toplumunda semâ', tegannî kavramları ile de tesmiye edilen mûsikîden istifade söz konusu olmakla birlikte, mûsikinin istismar edilmeye, kötüye kullanılmaya müsâit özellikleri hiçbir zaman dikkatten uzak tutulmamış, meşruiyeti üzerinde pek çok eserler yazılmıştır.²

Aleyhte tavır koyanlar genellikle fakihler olurken, İslâmî hayatı bütün incelikleriyle yaşamayı hedefleyen ehl-i tasavvuf mûsikî ve semâ' hakkında daha esnek bir tavır sergilemiştir. Bunun tabîf bir sonucu olarak da semâ', raks ve devrân aleyhine kaleme alınan risâlelere cevap sadedinde yine çok sayıda eserler yazmışlardır.

¹ Uludağ Süleyman, İslam Açısından Mûsikî ve Semâ, İstanbul 1992, II. Bsk. Uludağ yn., 13, 14.

² Yetik Erhan, İsmâil-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, İstanbul 1992, I. Bsk. İşâret yn., 166.

Huccetü's- Semâ' İsmâîl-i Ankaravî'nin lehte görüşlerini içeren, semâ' ve raksın meşrûiyetini dellillerle ispatlamaya çalıştığı bir eserdir.³

Risâletün fi Hakkı Devrâni's- Sûffiye isimli risâle; devrân ve semâ' ın İslâm'daki yeri ve câiz olduğuna dâir küçük bir risâledir, tarihsizdir.

Terceme-i Risâletün fi Devrâni's - Sûffiye ise Halvetiyye tarikatının şubelerinden Sümbüliyye kolunun kurucusu olan Sümbül Sinan (V.936/1529) Efendi'nin "Devrâni's - Sûffiye" isimli risâlesinin Türkçeye tercemesidir. Müellif tâlibânın ricâsı üzerine her okuyanın anlayabilmesi için Türkçeye çevirdiğini söylemektedir.⁴

Burada, risâleler en hacimli olan risâleden (Huccetü's- Semâ') başlamak üzere sırasıyla incelenmiştir.

³ Ankaravî, Huccetü's- Semâ'; bkz. Arapça Metni ve Türkçe terc. için, Huccetü's- Semâ Süleymaniye ktp. Pertev Paşa ktp. nr.225/2

⁴ Görebildiğimiz nüshaları; Süleymaniye ktp. Hacı Mahmud Ef.-3172,3122, Esad Ef.-1434. Esas aldığımız nüsha, H.Mahmud Ef.3122

BİRİNCİ BÖLÜM

I- İSMÂİL ANKARAVÎ'NİN HAYATI⁵

1- Doğum Yeri ve Tarihi

İsmâîl-i Ankaravî nisbesinden de anlaşılacağı vechile Ankara'lıdır. Ankara'da dünyaya gelmiştir. Ancak onun doğum tarihiyle ilgili olarak kullanılan genel ifadeler dışında bir bilgi edinmek mümkün olmamıştır. Bu ifadelerin değerlendirilmesi ve ölüm tarihinin dikkate alınması suretiyle Ankaravî'nin doğumunun yaklaşık olarak H. X. asrın ikinci yarısında olduğunu söyleyebiliriz.

2- İsmi ve Künyesi

Bütün kaynaklarda İsmâîl b. Ahmed el-Ankaravî el-Mevlevî ismiyle anılan İsmâîl-i Ankaravî'yi bir zühûl eseri olsa gerek sadece Murad Uraz,

⁵ Yetik, Erhan, İsmâîl Ankaravî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, (Doktora Tezi), İstanbul 1982, 51 vd. Daha geniş bilgi için bkz., Hocazâde Ahmed Hilmi, Ziyâret-i Evliyâ, 71; Brockhelmann, Carl, Geschichte der Arabischen Litteratur, (I-V), Leiden 1937-1943, II, 662; Bağdâdî, Hediyetu'l-Ârifîn, I, 218; Kehhâle, Ömer Rıza, Mu'cemu'l-muellifîn, II, 259; Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliyâ, V, 161-165; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Sadeleştirenler: A. Fîkri Yavuz - İsmail Özen, İstanbul 1975, I, 120; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Ankaravî" mad., İstanbul 1991; İsmail Paşa, Hediyetu'l-Ârifîn, Esmâu'l-Muellifîn ve Âsiru'l-Musannifîn, I, 218; Mehmed Tâhir, Meşâyih-i Osmaniyyeden Sekiz Zâun Terceme-i Ahvâli, 21.

"Türk Edib ve Şâirleri" isimleri eserinde, Abdullah Develioğlu, "Büyük İnsanlar Üçbin Türk ve İslam Müellifi" adlı kitabında İsmâil Hakkı diye tanımışlardır.

İsmâil-i Ankaravî, doğum yerine nisbet edilerek Ankaravî diye tanınmış, yazdığı Mesnevî şerhinin sağladığı şöhret sayesinde Hz. Şârih ünvanını almış, bu ünvan ile o kadar maruf olmuştur ki, bu vasıf ile anmak onu anlamak için kâfi gelmiştir. İsmâil-i Ankaravî şeyhliğini yaptığı Galata Mevlevîhânesi'nin yapılış tarihine (897/1491) delâlet eden (الرسوخ) kelimesini (رسوخى) şeklinde şiirlerinde mahlas olarak kullanılmış ve bu sebeple Rusûhî ünvanıyla şöhret bulmuştur. Bunlardan başka Ankaravî, İsmâil Dede gibi ünvanlarla da anılmıştır.

3- Tahsili, Ailesi ve Tarikata İntisabı

İsmâil-i Ankaravî'nin babasının ismi Ahmed'dir. Ailesi hakkında maalesef fazla bilgi sahibi olamadık. Sadece Ankara'da meskûn olduklarını söyleyebiliyor, İsmâil-i Ankaravî'nin tahsil ve terbiyesi konusunda gösterilen itinayı dikkate alarak, ailesinin Bayramiyye tarikatı çevresinden olduğunu tahmin ediyoruz. İsmail-i Ankaravî tarikata girmeden tasavvufî hayata yönelmeden önce zamanında okutulan ilimleri mükemmel bir şekilde tahsil etmiş, aynı zamanda Arapça ve Farsça'yı da şiir yazabilecek bir seviyede öğrenmiştir. Onun bu seviyedeki tahsilini kimlerden okuyarak elde ettiği konusunda bir bilgiye ne kendi eserlerinde ve ne de sâir kaynaklarda rastlanamamıştır.

Bilâhare İsmâil-i Ankaravî gönlündeki arayışa cevap bulmak için Bayramiyye tarikatına girmiş, hatta bu tarikatta şeyhlik makamına kadar yükselmiştir. Ayrıca Mesnevî şerhinin mukaddimesinde onun Mevlevîliğe intisab etmeden önce Halvetî tarikatından da icazetli olduğu bir çevrede yetişen İsmâil-i Ankaravî'nin bu tarikatle olan münasebetini izah mümkün, fakat Halvetî tarikatı ile olan ilgisini açıklamak zordur. Çünkü mezkûr eserde

mevzu bahis edilen bir cümlelik malumat dışında ondan söz eden sair kaynaklarda böyle bir bilgiye yer verilmemiştir.

4- İsmâîl Ankaravî'nin Galata Mevlevîhânesi'nde Geçirdiği Şeyhlik Dönemi

İsmâîl-i Ankaravî 1019/1610 yılında Galata Mevlevîhânesine şeyh olmuş ve yirmibir yıl fâsılasız vefatlarına kadar bu hizmeti yürütmüştür. En uzun hizmet süresi İsmâîl-i Ankaravî'ye ait olmuştur.

XVII. asrın meşhur Osmanlı meşayihî arasında yer alan İsmâîl-i Ankaravî hayatını ilme ve irşâda vakfetmiştir. Devrinde sair tarikat erbabının maruz kaldığı hücumlara o da hedef olmuş hatta bu yüzden sürgün bile edilmiştir.

Bu durumu kendisi Mesnevî şerhinin ikinci cildinde "Bu fakîr-i pür taksîr kendi diyârımızda irşad ve tezkîr kaydıyla mukayyed iken ashâb-ı garazdan bir nice ehl-i hased, iftirâ-yı kâzibe ve ahvâl-i fâside ile müttehem kılıp, nefy-i beled olmamıza sebep oldular. Belki katlimize kirâren kasdeylediler. Lâkin onların hile ve tuzaklarından Rabbim beni korudu." cümleleriyle mevzûbahis etmektedir ki, diğer kaynaklarda hiç temas edilmeyen bu sürgünün zamanı ve yeri hakkında başka bir açıklama yapılmamıştır.

Kanaatimizce bu sürgünün Kadızâdelilerin tekkeleri basmaları, tarîkat erbabına karşı sözlü ve fiili sataşmalarda bulunmaları döneminde olması muhtemeldir. Nitekim Mesnevî Şerhinin mukaddimesinde bu konuda bilgi verilmekte ve IV. Murad zamanında Kadızâdeliler'in tarîkat ehli ile olan mücadelelerinden sözedilmektedir.

İsmâîl-i Ankaravî hayatının en verimli dönemi olan bu devrede bir taraftan te'lifat ve tasnifât ile uğraşmış, kıymetli eserler vermiş, diğer taraftan da irşâd hizmetini, şeyhlik görevini yürütmüş, pek çok mürîdi olmuş, dergâh her seviyeden gönül erbâbını sînesinde toplamıştır. O yirmibir yıl süren

şeyhlik devresinin her anını kalpleri İslâm'a ısındırmak, zâhirî ve bâtinî muhâlefet ve muğâyeretleri ortadan kaldırmak için mücadele ederek geçirmiştir.

5- İsmâîl Ankaravî'nin Vefatı:

İsmâîl-i Ankaravî Kadızâdelilere karşı verdiği mücadeleyi başarıp, tarîkat ehlini onların şerrinden emin kılınca;

"Artık iş tamam oldu. Şimdi usûlü ile vusûle müşerref olmak arzusundayım" diyerek irtihallerinin yaklaştığına işaret buyurmuş. Hz. Şârih'in üzerinde çalıştığı telifatın bulunuşu, kendisinden feyz alan pek çok müridin onun irşadına olan ihtiyaçları, bu işareti anlayanları telaşa sevketmiştir. Hele bu esnada hastalanıp yatağa düşmesi, çevresindekilerin telaşlarını daha da artırmıştır. Dergâhta üzüntü ve telaş yaygınlaşmakta iken dervişlerinden Ganem Dede (1036/1626) geçmiş günlerde İsmâîl-i Ankaravî'nin kendisine bir lâtife olarak yönelttiği:

"Bu bizim Ganem'imiz, behemehal Hz. İsmâîl (a.s.)'in koçu olacak" sözünü hatırlarlar ve "Bu bîçâre Ganem'den kurbandan başka ne olur?" der, Cenab-ı Hakka niyazda bulunur, fidây-ı şeyhi olup canverir. Rusûhî dede afiyet bulur. Yarım kalan eserini tamamlama imkanına kavuşur. Bundan sonra İsmâîl-i Ankaravî hizmetini ifâ eyleyen bir kimse olarak vuslata hazırdır. Çok geçmeden dâr-ı ukbâya; irtihâl buyurdular ve vasiyyetlerine binâen Galata Mevlevihanesi haziresine defneildiler.

İsmâîl-i Ankaravî'nin vefat tarihi Kâtip Çelebi, Ömer Rıza Kehhâle, C. Brochermann ve Süleyman Çelebi, Mehmed Süreyya, Bağdatlı İsmâîl Paşa ise bu tarihi (1040/1630) olarak kaydetmişlerdir. Ancak, İsmâîl-i Ankaravî'nin vefatı ile ilgili olarak "Hitam" ve "İrtihâl-i İrfân" ifadeleriyle tarih düşülmüştür ki, bu tarih (1041/1631)'e tekabül eder. Binaenaleyh İsmâîl-i Ankaravî'nin vefat tarihi mezkûr tarihler olmayıp, (1041/1631) yılı olması icabediyor.

6- İsmâîl Ankaravî'nin İlmî ve Edebî Şahsiyeti

XVII. asır bir önceki asra nisbetle durgun sayılabilir. Çünkü XVII. yüzyılda Zenbilli Ali Efendi (932/1525), İbn Kemal (940/1533) ve Ebussuud Efendi (982/1574) gibi âlimleri görememekteyiz. İlmî yönden bir durgunluk göze çarpmakla beraber edebî bakımdan tabii bir inkişafın devam etmiş olduğunu söyleyebiliriz. Hatta bu dönemde Türk Edebiyatı kemmiyet ve keyfiyet itibarı ile daha müttekâmil bir safhaya ulaşmıştır diyebiliriz.

XVII. asır tasavvuf edebiyatının önde gelen temsilcilerinin başında Niyâzi Mısrî (1106/1694), Aziz Mahmud Hüdâyî (1038/1628) ve İsmâîl-i Ankaravî'yi zikredebiliriz.

XVII. asır ilmî ve edebî hayatı içinde İsmâîl-i Ankaravî'nin kendine has bir yeri vardır. O tasavvufî hayata yönelmeden önce ulûm-i zâhireyi tekmîl edip, kendisini yetiştirmiş, tasavvufî hayata yöneldikten sonra ise, ferîd-i asrı olmuştur.

İsmâîl-i Ankaravî Türkçe, Arapça ve Farsça pek çok eser kaleme almış, bu üç dilde şiirler yazmıştır. Çok değerli eserler veren İsmâîl-i Ankaravî XVII. asrın kıymetli alimlerinden biridir. Hem âlim, hem de ârif bir zat olan Hz. Şârih'i, Evliya Çelebi "Mânâ Denizi" diye tavsîf eder. Mu'cemu'l-Müellifin'de ise, pek çok ilimde söz sahibi, sûfi ve muhaddis biri olarak tanıtılır.

Bir ilim, fikir, iman ve tasavvuf büyüğü olarak Ankaravî, devrinde mutasavvıfeye karşı yöneltilen itirazlara karşı koyanların başında gelir. Bu yüzden Aziz Mahmud Hüdâyî'nin takdirlerine de mazhar olmuşlardır. Şöyle ki; Kadızâdelerin baskısı ile erbâb-ı tasavvuf, şeyhu'l-islâm Yahya Efendi ve ulemâ tarafından muhakeme edilmiş, hissesine semâ' konusunun savunulması düşen Ankaravî, üç gün gibi kısa bir süre içinde hazırladığı ilmî bir risaleyi hey'ete sunmuş ve haklı görülmüştür. Bu sebeple Mevlevî semâ'ı diğer tarikatler içinde koruyucu bir kal'a, aşılmaz bir sur olarak görülmüştür.

İlmî bir anlayışa sahip olan İsmâîl-i Ankaravî, eserlerini yazarken yetkili din alimlerinin te'lifât ve tasnîfâtını gözden geçirir, rey'e dayalı tefsîrden kaçınır, bütün dikkate rağmen tesbit edilen yanlışların tashihini isteyerek kendini, cümlenin "Hâk-i râhı" bildiğini ifade eder.

Kullandığı dil oldukça sâde ve güzeldir. Özellikle Mesnevî şerhinde hikayeleri anlattığı bölümlerde halk diline ait kelime ve deyimlere büyük bir yer vermiştir. Bu da onun hem bir san'atkâr, hem de esaslı bir edebî kültüre sahip olduğunu gösterir.

7- İsmâîl Ankaravî'nin Eserlerinden Bazıları

- 1) Mecmûatu'l-Letâif ve Metmûretu'l-Meârif
- 2) Futûhât-ı Ayniyye
- 3) Zübdetu'l-Fühûs fî Nakşî'l-Fühûs
- 4) Miftâhu'l-Belâğa ve Misbâhu'l-Fesâha
- 5) el-Hikemu'l-Münderice fî Şerhi'l-Münferice
- 6) Huccetu's-Semâ'
- 7) Fâtihu'l-Ebyâd
- 8) er-Risâletu'l-Tenzihîyye fî Şe'ni'l-Mevlevîyye
- 9) Câmîu'l-Âyât
- 10) Mînhâcu'l-Fukarâ
- 11) Cenâhu'l-Ervâh
- 12) Risâle-i Usûl-i Tarîkatu'l-Mevlânâ
- 13) İzâhu'l-Hikem

II- ANKARAVÎ'NİN HUC CETÜ'S- SEMÂ'I

Huc cetü's -Semâ' raks ve semâ'a karşı olanların susturulması için kaleme alınan önemli risâlelerden bir tanesidir. Ankaravî risâleyi genelde tarîkat erbâbına, özelde ise Mevlevî'lere yönelik ağır ithamlara cevap vermek üzere te'lif etmiştir.

O dönemde Ayasofya vâizi olan Kadızâde Mehmed Efendi'nin vaazlarında tarîkat erbâbını "Düdük çalanlar" "Tahta tepenler" tarzında alaylı ifâdelerle ta'n etmesi Mevlevîleri cevâbî delilleri ihtivâ eden, tatmin edici eser arayışına sevk etmişti.

Mevlevî şeyhi olan İsmâil-i Ankaravî, müridânın bu talebini karşılamak için İmam Şâfiî'nin görüşlerini esas alarak çoğunluğu Gazâlî'nin "İhyâ" sından olmak üzere, Sühreverdi, Ebû Tâlib Mekkî, Muhyiddin Arabî gibi tasavvuf büyüklerinin eserlerinden alıntılar yapmış, kendi görüşleri doğrultusunda te'lif ettiği eserine "Huc cetü's- Semâ'" adını vermiştir.⁶ Aslı Arapça olan eser, herkesin faydalanabilmesi için muhtasar ve mûciz olarak, yine müellif tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Eserin yapılmış olan baskılarında sâdece Türkçe'si mevcuttur.⁷

A- HUC CETÜ'S-SEMÂ'IN YAZMA NÜSHALARI

Süleymâniye Kütüphânesi Pertev Paşa Kitaplığı 255/2 numarada kayıtlı olan bu nüshada istinsah tarihi yoktur. Müstensihî Derviş Ganem'dir. "Bu nüsha müellif hattı kadar değerli bir nüsha olup, Ankaravî'nin hayatında, belki de huzurunda yazılmıştır."⁸ Esas aldığımız bu nüsha 69-95 vr.

⁶ Ankaravî, Huc cetü's - Semâ', 4

⁷ Minhâcî'l- Fukarâ, Matbû, Bulak 1256h. s.278 isimli müellife ait eseri ile birlikte, eserin arka kısmında basılmıştır.

⁸ Yetik, Erhan, age., 87.

arasında olup, 21 st. halinde, nohûdî beyaz kağıt üzerine ta'lik yazıyla ve siyah mürekkeple istinsah edilmiştir. Eserin diğer yazma nüshalarından görebildiklerimiz şunlardır:

√ Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Ktp. 469/2

√ Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa ktp. 395/1

√ Süleymaniye Kütüphanesi, H. Mahmud Efendi ktp. 2638/2

B-MUHTEVÂSI

Huccetü's-Semâ' üç ana bölümden oluşuyor.⁹

Birinci bölümde: Raks ve Devrân'ın tahrîmine ilişkin iddialara cevap verilerek, haram olmadığı delillerle isbata çalışılır.

İkinci bölümde: Semâ' konusu ele alınarak semâ'ın meşrû olduğuna dâir izahlar yapılır.

Üçüncü bölümde: Çalgı âletleri konu edilerek def çalmanın mübah olduğu savunulur.

Eseri oluşturan bölümlerde sözkonusu bahislerin yanısıra, semâ' ile yakından alâkalı olan vecd ve tevâcüd gibi tasavvufî kavramlar ile, şiir, güzel ses ve ğinâ kavramlarına da yer verilmektedir.

1- Raks

Raks lügatte sıçrayıp oynamak, sallana sallana oynamak, yelerek yürümek, dansetmek gibi manalara gelmektedir.¹⁰ Terim olarak ise mevzûn hareketlerde bulunarak zikretme anlamına kullanılmıştır.

⁹ Ankaravî, Huccetü's-Semâ', 4.

¹⁰ Âsım Efendi, Kâmus Tercümesi, c. II, 1180. (I-IV, İstanbul 1304-1305); Pakalın, Mehmed Zeki, Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III, 8, (I-III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972).

Ankaravî, eserinde devrân-ı Mevlevîyi raksa benzeten ve raks yapanları tekfir edenlere karşılık üç yönden cevap vererek, bu ithamların bâtil ve nâ-makbul olduğunu isbata çalışır.

I- Lügat yönünden

II- Örf yönünden

III- Şer'î yönünden.¹¹

Lügat bakımından ele alındığında raks ismi; rakkâslara mahsus oyun ve eğlence amaçlı olarak icrâ edilen düzenli, ölçülü hareketlere verilmektedir.¹² Ankaravî raksın herkes tarafından bilinen bir manası olduğunu, sâdece icrâcılarıyla (rakkâs) kâim bir eğlence, oyun olduğunu belirterek lügat yönünden ithamların yanlış olacağını savunur.

Lisân-ı örf'de ise hiç kimsenin âşıkların devrânı hakkında raks, oyun ve lehv gibi yakıştırmalarda bulunmadığını, Mevlevîler'in de devrânını bu amaçla yapmadıklarını ısrarla vurgular.¹³

Amaç Allah(cc)'a ibâdettir. O(cc)'nun cemâli bâ-kemâline muştâk olanların, yine O(cc)'nun aşk ve iftirakıyla muzdarip ve dâir olmalarından başka birşey değildir.¹⁴

Ankaravî şer'îatta raksın cevâzına delil olarak; evvelâ Habeşe hadisini zikreder. Hz. Nebi (SAV)'nin, Hz. Âişe (RA)'nin raks-ı Habeşeye nazar ettiklerini belirttikten sonra isbât kabilinden şöyle sorar: "Eğer küllü raks haram olsaydı Hz. Nebî (SAV) onlara nazar eder miydi?"¹⁵ Müellif aynı suâli

¹¹ Ankaravî, Huccetu's-Semâ', 6.

¹² Ankaravî, a.g.e., 7.

¹³ Ankaravî, a.g.e., 7.

¹⁴ Ankaravî, a.g.e., 7.

¹⁵ Ankaravî, a.g.e., 8.

bazı ashâb-1 kirâm için de tekrar eder ve ashâbın raksının Hz. Hamzâ'nın kızının kıssasında vâki' olduğunu söyler.¹⁶ Hadiste anlatılan kıssa şudur:

"Ânın terbiyesinde Hz. Ali b. Ebî Tâlib ve karındaşı Ca'fer ve Zeyd b. Harîse rıdvanullahi aleyhim ecme'în ihtisam eyledikleri sebebiyle. Pes ol Hamzâ kızının terbiyesinden husûmet edip birbirinin başını yardılar.

Ve Hz. Resûle geldiler. Pes Hz. Resûl Ali'ye dedi ki; Ya Ali! Sen benzedin hulkan ve halkan bana. Pes Hz. Ali bu sürûrdan raks eyledi. Pes Hz. Ali'nin raksından sonra da bu sürûrdan Hz. Ca'fer raks eyledi. Ba'dehû Zeyd'e dedi ki: Yâ Zeyd! Sen bizim kardeşimizsin ve efendimizsin. Pes Zeyd dahî verâ-1 raks-1 Ca'fer bu sürûrdan raks eyledi.¹⁷ Hacer ve zefn lügatte "raks"a derler ve bu raksları ferah ve sürûrları sebebiyledir. Fukarânın dahi raksları bu kabîldendir. Müellifin İhyâ'dan yaptığı nakillerden de¹⁸ anlaşıldığı üzere raks ferah, sevinç ve sürûr ânında, niyetlerin hüsnüne göre ibâdet ya da mezmûm olan raks hükmünü alır. Burada muharrikin mahmûd, makbûl, mübâh ya da mezmûm gibi sıfatları hâiz olmasına göre hüküm de değişmektedir.

Ankaravî, bundan sonra Hz. Peygamber(S.A.V.)'in bir gün "Ashâb-1 dirgele"ye (bir çeşit raks) uğrayarak "Cideylen Ey Benî Erfide!" Hatta Yahûdî ve Nasaârâ bileler ki; tahkîkan bizim dinimizde ruhsat ve füşhat vardır"

¹⁶ Ankaravî, a.g.e., 10.

¹⁷ Bu hadisin içine zamanla bazı şeylerin ilâve edildiği muhakkaktır. Sahabilerin birbirinin başlarını kırdıklarına dair Sahih bir rivâyet bulmak mümkün değildir. Fakat hadisin önemi şuradan ileri gelmektedir ki, bazı sûfiler uzun zaman kafalarını meşgul eden, kalplerini rahatsız eden bir müşkülü hallettikleri veya kalplerine mânevî âlemden bir feyz vârid ve bir mana geldiği zaman gayr-i ihtiyârî oturdukları yerlerinden zıplamakta ve sevinçlerinden oynamaya ve raks etmeye başlamaktadırlar. (Uludağ, Süleyman, a.g.e., 95)

¹⁸ Ankaravî, a.g.e., 10.

mealindeki hadîsini zikreder ve muâırızlarına bu türlü mukabeleye ruhsat veren bir dinde, raksı işleyen nasıl ikfâr olunur? diye sorar.¹⁹

Küfür ıtlâkında bulunanlar ise "Biz bi-gayri istihlâl raks ve laibi işleyeni tekfîr etmeziz. Halbuki raksı istihlâl edersiz, ve ânı ibâdet ittihaz edersiz. Böyle bir tâifenin üzerine küfür ıtlakı vâcibdir derler. Ankaravî'ye göre böyle bir neticeye varmak cehâlet ve fahiş bir hatadır. Bu sonuca ulaşılmasının kendilerinin yaptığı fiile vâkıf olunamamasından kaynaklandığını söyler.

Ona göre raksın ibâdet kabul edildiği zamanlarda vardır. Ancak bu, oyuncuları ile kâim olan, lehv ve laib kastıyla yapılan raks değildir. Bu türlü raksı ibâdet saymadıklarını onu helâl kılmadıklarını da açıkca ifade eder. Onlar vecd-i rabbânî ve zevk-i ilâhiyi helâl saydıklarını söylerler ki, bu da semâ' esnasında hasıl olan bir hâldir. Vecd sebebiyle sudûr eden hareket sûretâ raksa benzetilse bile helâl sayılmaktadır. Hatta mânevî heyecanla yapılan bu hareket bir çok helâle muâdil bir helâldir. Müellif risâlesinde rakstan ne anladıklarını, raksa yükledikleri mânâyı uzun uzun tartışır deliller gösterir ve raksı şöyle tarif eder: "Tahkîkan raks şol şeye derler ki, Allah'tan gayr a meşgûl kıla ve bizim ihvânımızın ve sufîyyenin işledikleri ol şeydir ki; Allah'a meşgul kılar ve bu raksın ehli âriflerdir."²⁰

Eserde raks hususunda ortaya konulan düşünceler ve yapılan nakiller, gösterilen deliller, müellifin raksı kayıtsız şartsız meşrû saymadığı yönünde bize ipuçları vermektedir. Nitekim risâlede yer alan semâ' ve buna bağlı konularda da aynı hassasiyet gösterilmiştir raksa yükledikleri mânânın üzerinde ısrarla durulmuştur.

2- Semâ'

Lügatte işitme, dinleme, kulak verme mâ'nâsına gelen semâ' ıstılahta lâtif lahinler, tatlı nağmelerle şiir okuyup dinlemek demektir. Tasavvufta ise

¹⁹ Ankaravî, a.g.e., 10.

²⁰ Ankaravî a.g.e., 26-27.

mûsikî nağmelerini dinlerken vecde gelip, cezbe haliyle ayakta zikretmek anlamında kullanılmıştır.²¹

Hicrî III. asırdan itibaren tasavvuf muhitlerinde semâ' ve mûsikîden sözedildiği; ilk semâ' meclisinin Serî es-Sakatî (256/870) tarafından kurulduğu ve yeğeni Cüneyd el-Bağdâdî (298/910) ile Zünnûn el-Mısırî (254/868)'nin de semâ'ı belli şekillerde ifâde ettiği bilinmektedir.²²

Hususi bir ta'bir olarak tasavvufta semâ' adını alan dînî mûsikî sürekli olarak fıkıh ve hadis âlimlerinin tenkidine mâruz kaldığı gibi, zâhidlerin ve hatta bazı sûfilerin tenkidine hedef olmaktan da kurtulamadı. Ayrıca semâ'ı câiz gören sûfiler de bunu muayyen kimseler için ve belli bir dereceye kadar câiz görmekte idiler.²³ "Semâ'" kavramının özellikle tercih edilmesinde sözkonusu tenkidlerin önemli rolü olmuştur. Sûfiler, zevk ve keyfine düşkün insanların (ehlü'l-lehv ve'l-lu'b) mûsikîyi ifade için kullandıkları ğınâ, teğannî, elhân, tehîn gibi kelimelerin yerine, kendilerine özel bir anlam yükledikleri semâ'ı tercih etmişlerdir.²⁴

Ankaravî semâ' konusuna "vecd" ile başlar ve vecdın kısımlarından bahseder. İmam Gazâlî'nin "vecd" konusunda İhyâ'da beyân ettiği bölümlerden alıntılar yapar.²⁵ "Vecd" semâ'ın meyvesi olan bir hâl olup, semâ' dinlemenin sonucu olarak Allah tarafından vârid olan bir ma'nâdır. Semâ' yapan bu ma'nâyı kendinde bulur ki; buna "vecd" adı verilir. Gayr-i ihtiyârî gelen hâle "vecd", istek ve irade dışı tekellüfle gelen vecde ise "tevâcüd" denir. Genel olarak semâ' dinlemek suretiyle vecde hazırlık

²¹ Pakalın, Mehmed Zeki, a.g.e., III, 162.

²² Yılmaz, Hasan Kamil, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin "Semâ' Rîsâlesi" M.Ü.İ.F. Dergisi, sayı 4 (ayrınbasım), İstanbul 1986; Uludağ Süleyman, a.g.e., 227.

²³ Uludağ, Süleyman, a.g.e., 227.

²⁴ Geniş bilgi için bkz., Uludağ, Süleyman, a.g.e., 228 vd.

²⁵ Gazali, İhyâ, II, 425.

yapıldığı için bu gibi haller vecd olmaktan ziyâde tevâcüddür. Burada tevâcüdden maksad da "raks" ve "devrân"dır.²⁶

Ankaravî semâ'ı bu açıdan ele alarak tebâkî ve tehâzîn eylemenin hususiyetlerinden bahisle, Kırâat-i Kur'ân esnasında ağlamaksı bir hâle bürünmeye ilişkin hadîsi zikreder.²⁷ Güzel hallerin başlangıcını zorlama ve kazanmaya bağlayarak; "Taklîd, tahkîka vesîledir" der. Muhabbetullâhı da; aşk-ı mecâzda taklîdle âşık olan kişiye benzeterek semâ' da bulunmakla sâlike Allah tarafından o hâletin müyesser kılınacağını savunur. Ancak bu herkesin semâ' yapabileceği anlamına gelmez. Ankaravî'ye göre semâ', farz ve vaciblerden üzerine düşeni yapan, şerî âdab ve erkâna riayet eden, tarîkate ait görevlerinde kusurlu olmayan, dünya sevgisini kalbinden söküp atmış gönlünü mâsivadan alıkoyabilmiş dervişlerin işidir.²⁸

Semâ' ve raks ilâhî bir vecde dayalı olduğu, dînî bir menfaat temin eylediği ve Allah'a yakınlaşmak için bir vesile olduğu takdirce meşrûdur. Dervişe günlerin yorgunluklarından, hayatın sıkıntılarında bir ferah bir rahatlama imkanı bahşeden semâ' hiçbir zaman oyun ve eğlence olarak değerlendirilemez.²⁹ Semâ' yapanların niyeti ve maksadı ve yaşadığı ahvâl göz önüne alındığında şeklen görülen benzerliğin semâ'ın mahiyetinin oyun ve eğlence olduğuna delâlet etmediği müellifin hassasiyetle üzerinde durduğu hususlardan biridir.

İsmâîl-i Ankaravî, Habeşlilerin oyunlarını Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Hz. Âişe (r.a.) ile birlikte seyretmiş olmasını semâ' ve raksın meşrûiyetine delil olarak gösterirken sahâbe-i kirâmdan da semâ' edenlerin bulunduğunu hadîslerle isbâta çalışır.

Ankaravî, Sühreverdî'nin Avârifü'l-Meârif'de naklettiği hadisi, eserinde aynı şekilde tercüme etmemiş, hadisle ilgili yorumları eksik bırakarak

²⁶ Uludağ, Süleyman, a.g.e., 236.

²⁷ İbn Mâce, Zühd, 189; Salat ve's-Sünne fihî, 176.

²⁸ Ankaravî, Minhâcu'l-Fukarâ, 66.

²⁹ Ankaravî, Huccetu's-Semâ', 30.

"Huccetu's-Samâ'"a almamıştır.³⁰ Mezkûr hadisin tercümesi şudur: "Şeyh Sühreverdî Avarifü'l-Meârif'in yirmibeşinci bâbında kavî-i semâ'da tasrîh edip Enes b. Mâlik'e mesned bir hadîs rivâyet edip dedi ki; Hz. Enes dedi ki: Biz Rasûlullah (s.a.v.) katında hâzır idik şol vakitte ki; Cibrîl-i Emîn ona nâzil olup dedi ki: Yâ Rasûlallah Hak sana selam etti, dediki; fakara ümmetin kable'l-ağniyâ cennet-i âlâya dâhil olurlar. Nısf-ı yevm miktârı ve ol nısf-ı yevm beşyüzyıl miktârı ola. Pes Hz. Risâletpenâh bu kelâmdan mesrûr olup dedi ki; Ey benim ashâbım! Sizin içinizde hiçbir kimse var mıdır ki, şîir deye! Ve manzûm kelâm söyleye. Pes bedevîlerden birisi: "Naam yâ Rasûlallah" vardır dedi. Pes Peygamber (a.s.) buyurdular ki; getir! Pes ol bedevî inşâd edip dedi ki;

"Vallahi tahkîk ısrırdı ve soktu boğa yılanı benim ciğerimi!

Pes hiç bir tabîb yoktur ağıduma ve dahî efsun eder dahî yoktur.

İllâ şol habîb ki ben ona muhabbet kıldım.

Pes ol habîbin katındadır benim efsûnum ve tiryâkım."

Pes Hz. Risâletpenâh bu beyitte habîb nâmını istimâ' edicek tevâcüd eyledi ve ashâb dahî ol hazretle maan tevâcüd eylediler. Hatta mübârek ridaları omuzlarından düşmüştü. Pes tevâcüdden fâriğ olup her biri makânına geldikde Muâviye dedi ki: "Ne acep güzel oynarsın yâ Rasûlallah! Hazret dahî buyurdular ki: "Sus yâ Muâviye! Kerîm değildir, şol kimse ki; mahbûb anıldıkta hareket etmeye." Pes ol hazret mübarek ridâlarını hâzırında olan dörtyüz ashâba taksîm ve tevzî' eyleyip birer pâre teberrüken onlara verdi. Pes Hz. Şeyh Sühreverdî buyurdular ki: "Biz bu hadîsi îrad eyledik ananeyle. Enes b. Mâlik'e mesned olduğu halde istediğimiz ve bulduğumuz gibi ve ashâb-ı hadîs, bu hadîsin sıhhatinde tekellüm edip kâil olmuşlardır ve biz birşeyi bulmadık ki; Rasûlullah'tan nakloluna, ehl-i zamânın vecdine ve

³⁰ Süleyman Uludağ, eserinde hadisile ilgili Sühreverdî'nin yorumunun eksik bırakıldığını ve hemen hemen bütün mutasavvıfların Ankaravî gibi işlerine gelmeyen kısmı nakletmediklerini belirtir. Bu yüzden de muhaliflerce haklı olarak tenkide uğramışlardır. Bkz. Uludağ, Süleyman, İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ', 96.

semâ'ına ve ictimâ'ına müşâkil ve müşâbih illâ bu hadîsi bulduk. Ne acep güzel huccettir sûfiyye ve ehl-i zamâne semâ'larında ve vecdden hırka pâremlerinde.³¹

Avârifü'l-Meârîf'de hadisin sonu şöyledir: "Sonra ridâsını orada bulunan 400 kişiye parça parça taksim etti."

Hadisle ilgili yorumda ise devamla şunlar söylenmektedir; "Bu hadîs-i şerîfi biz, elde ettiğimiz ve işittiğimiz şekilde müsned olarak rivâyet ettik. Bunun sıhhati hakkında ehl-i hadîs ileri geri söz etmişlerdir. Biz Rasûlallâh(s.a.v)'dan naklonunan haberler arasında bu hadîs kadar günümüz insanların vecdine benzeyen bir başka rivâyete rastlamadık. Şayet bu hadîs-i şerîf sahih ise, günümüz sûfilerinin semâ'larına, hırkalarını yırtıp taksim etmelerine ne güzel bir delildir. Doğrusunu Allah bilir. Gönlüme öyle geliyor ki, bu hadîs, sahih değildir. Ben bu hadîste Rasûlullah (s.a.v)' ın ashâbıyla yaptığı toplantıların hazzını bulamadım. Üstelik sahâbîler, bu hadiste bize ulaşan esaslara bağlı değillerdir. Bu yüzden onu kabûlden imtinâ ediyor, "En doğrusunu yine Allah bilir." diyorum.³² Bizde bu hadisle ilgili araştırmalarımızda ilâvelerin yapıldığını müşâhade ettik.

Ankaravi, Mevlânâ, Gazâlî ve Cüneyd el- Bağdâdî gibi büyük âlim ve sûfilerin de semâ' ve devrâna taraftar olduklarını beyanla, âriflerin semâ'ına karşı çıkmanın, onları tekfîr etmek olduğunu, ısrarla belirtmektedir.

Semâ' ın insan ruhu ile ilişkisi bakımından konuyu ele alırken de, her âzânın telezzüz eylediği bir şey olduğunu, rûhun telezzüzünü ise hoş - âvâz olduğunu söyler. Bu da bir anlamda semâ' ın (kulağın) güzel sesle gıdâlanması demektir. Güzel sesin insan üzerindeki te'sîrinden yola çıkarak; "Yâ Muhammed kimdir şol kimse ki, Allah'ın ibâdı için ihrâc eylediği zîneti

³¹ Ankarvî, a.g.e., 20; İbn Mâce, Zühd, 6; Ebû Dâvud, İlim, 13; İbn Hanbel, Müsned, II, 343, 451, 512, 513; Tirmizi, Zühd, 37.

³² Sühreverdi, Ebû Hafs Şehabeddîn Ömer, Avârifü'l-Meârîf, çev., H. Kamil Yılmaz - İrfan Gündüz, 25 / 261-vd.

haram kılar" ayetini delil gösterir.³³ ve devamla şöyle der; "Pes bu asvâtı-ı tayyibe harâm değildir. Asvât-ı mevzûne olduğu haysiyetten ve bunların harâm kılınması bir âhir ârız şeyledir ki; ol ehl-i fiska âlet olmasıdır.³⁴

Ankaravî ruhlarla nağmeler arasında mevcut olan belirgin münâsebetde de işâret ederek; seslerin ba'zısının ferah, ba'zısının hüznün, ba'zısının uyku ve ba'zısının da tarab ve şevk verdiğini ifade eder.³⁵

"Allah Teâlâ ilk mîsâk' ta insan ruhuna "Elestü bi- Rabbiküm" diye hitabettiği zaman ruhlar; "Kâlû belâ" ile mukabelede bulunmuşlardı. O zaman bu sözü semâ' (ışitmek) dan hâsıl olan zevk ve lezzetler ruhlara sirâyet etti. Bu sesin tatlılığı ruhların içine doldu. Şimdi bu dünyada mûsikî dinleyen kimseler onu hatırlar da onun için harekete geçerler.³⁶ "Elest" hitabını ışıtmış olma sırrı bütün canlıların tabiatında mevcuttur.³⁷

Ankaravî risâlesinde; semâ'ı mîsâk nazariyesiyle izâh edenlerin başında gelen Cüneyd-i Bağdâdî ile ilgili bir kıssaya da yer vererek semâ' ın menşei ve gayesi konusunda bir anlamda kendi görüşlerini de serdede.

Cebel-i Tûr'da yanlarında bulunan bir kavvâlin okuduğu beyt Cüneyd-i vecde getirir. Cemaatle birlikte semâ' yaparken yakınlarında bulunan kilisenin râhibi merak ederek yanlarına gelir:

"- Şeyh ve üstâd hanginizdir? Cüneyd'e işâret eylediler. Pes râhip dedi ki: "Bana haber ver ey Cüneyd! Şu işlediğiniz fiilden bu mahsus mudur bir nice kavme veyâhut dininizde ale'l- umûm cemî nâsa şâmil midir? Cüneyd buyurdular ki: "Bil ki dinimizde bir nice kavme mahsûstur." Râhip dedi ki: "Ne niyyetle kalkarsınız?" Dedi ki: "Recâullah'la ferâh ve muhabbetle mesrûr

³³ A'râf, 7/32.

³⁴ Ankaravî, Huccetu's-Semâ', 37.

³⁵ Ankaravî, a.g.e., 22.

³⁶ Ebu'l-Kasım, Abdülkerim b. el-Kuşeyrî, er-Risâletu'l-Kuşeyriyye fiilmi't-Tasavvuf, çev., Süleyman Uludağ, İstanbul 1981, II. baskı, Dergah yay., s. 519.

³⁷ Uludağ, Süleyman, a.g.e., 332.

olmak niyetiyle. Râhip dedi ki: "Ne niyetle semâ' edersiniz?" Dedi ki: "Elestu bi-Rabbikum"³⁸ kavlinin lezzetini bulmak niyetiyle." Rahib dedi ki: "Bu savt nedir?" Cüneyd dedi ki: "Nidâ-i ezelfidir. Ya'nî nidâ-i ezelfi lezzetine müşâbihtir." demektir.³⁹

İsmail-i Ankaravî, semâ'ın meşrûiyyeti ile alakalı deliller gösterirken, semâ'ın aksamına dâir bilgilerede yer vermektedir. Müellife göre semâ' üç kısma ayrılır. Müellif semâ'ın çeşitlerini şöyle açıklar:

I- İlâhî semâ': İlâhi kelâmı, hitâb-ı ilâhiyi işitebilen ve bu sözlerin sırrına vâkıf olanların semâ'ıdır.

II- Rûhânî Semâ': Allah'a meşgûl kılan, ruhu ile her şeyin Allah'ı zikr ve tesbih ettiğini işitebilen kimselerin yaptığı semâ'dır.

III- Tabîî (Sûrî) Semâ': Güzel sesler ve tatlı nağmeler dinleyerek semâ' yapan dervişlerin semâ'ıdır ki, buna sûrî semâ' denir.

İlâhî ve rûhânî semâ'a muktedir olanların sûrî semâ'a ihtiyaçları yoktur. Bunların, tabîî semâ' ehlinin aralarına katılmaları ya onları irşad için veya hallerini gizleyebilmek için mümkün olabilir.⁴⁰ Şu sebeple ki; onların kalpleri cânib-i âlâya doğru devamlı hareket halinde olup, onlar sûrî semâ' çizgisini geçerek, aşk ve muhabbet sırrını aşmışlardır. Zîrâ kendileri ayn-ı zevk olup zevk-i ârizîden müstağni oldular.⁴¹

3- Çalgı Âletleri ve Def

Ankarvî kulağa hoş gelen sesleri mahârici itibarıyla üç kısma ayırır.

I- Câmîd âletlerin sesi; düdükler, kıl sazlar, tanbur ve rebâb gibi

³⁸ A'raf, 7/172.

³⁹ Ankaravî, Huccetu's-Semâ', 22.

⁴⁰ Ankaravî, Minhâcu'l-Fukarâ, 63 vd.

⁴¹ Ankaravî, Huccetu's-Semâ', 18.

II- Hayvan sesi; bülbül ve kumru cinsinden olan ötücü kuşlar gibi

III- İnsan sesi.⁴²

Müellif bu sınıflara ilişkin görüşlerini risâlede şöyle dile getirir:

"Şu savtleri tayyibe ve mevzûne olduğu haysiyyetten istimâ' eylemek mübahdır. Zîrâ bülbülün ve kumrunun vesâir hoş - âvâz kuşların âvâzının tahrîmine kimse zâhib olmadı. Ondan sonra bil ki; Ademînin savtıyla, tayrın ve tablın ve nây ve deffin ve kudûmün ve bunlardan gayr-ı ecsâmın savtlarından herhangi olursa savt-ı tayyib ve mevzûn olmaklıkta ve istimâ' olmakta hiç fark yoktur. İllâ kıl sazlar değil ve düdükle değil ve melâhî değil. Zîrâ bunlar nassla şer'de men' olundu, şaraba tâbî olup ona âlet olduğu için.

Ankaravî bu seslerin dinlenmesinde fesada sebebiyet vermemek şartı ile bir sakınca görmemekte ve konuda asl olan ibâhadır, haram kılınma keyfiyeti ârizîdir demektedir. Bununla birlikte, telli sazlar ile icrâ edilen mûsikiye karşı olduğunu belirtmekte, düdükle icrâ edilen mûsikiye de karşı çıkmaktadır.⁴³

Müellif teşebbüh dolayısıyla, ehl-i fıskâ ve şurba âit olan, âlet olan çalgıların kullanılmasına karşı çıkarken ancak Huccâc ve Guzât'ın kullanıldığı nây, def ve kudûm gibi âlâtın ehl-i şurba ait olmadığını savunur. Zaman zaman kullanılması bu kâideyi değiştirmez. Tayyibât kabîlinden olanların hepsini helâl kılmanın esâs olduğunu belirterek tahlîlinde fesâd olabileceğine işâret eder. Zîrâ Allah Teâla buyurur: "Yâ Muhammed kimdir şol kimse ki; Allah'ın ibâdı için ihrâc eylediği zîneti haram kılar?" Pes bu asvât-ı tayyibe harâm değildir. Asvât-ı mevzûne olduğu haysiyyetten ve bunların haram kılınması bir âhir âriz şeylerdir ki; ol ehl-i fıskâ âlet olmasıdır.⁴⁴

⁴² Ankaravî, a.g.e., 34.

⁴³ Ankaravî, a.g.e., 35.

⁴⁴ Ankaravî, a.g.e., 37.

Ankaravî darb-ı deff'in ibâhatına kâni' olduğunu beyanla bayramda Habeşe (Ashâb-ı dirgele)nin def ile oyunlarına müdahale etmek isteyen Ebû Bekir ve Ömer (R.A.)'e mâni olmasını delil gösterir.⁴⁵

Müellif bir yere gelince ney, def, nakkâre, davul, düdük ve benzeri âletlerden çıkan seslerin "O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiç birşey yoktur. Ne varki siz onların tesbihini anlamazsınız." âyetine müsteniden, Allah'ı zikir ve tesbih ettiği keyfiyetiyle mezkûr âletlerin dinlenebileceğini söyler. Tesbîh-i eşyâyı işitmeyenlerin bunu anlamayacaklarını meselenin zâhirine bakmakla yetineceğini ifâde eder.⁴⁶

Ankaravî, âletlerin ibâhâtı konusunda izahına çalıştığımız tavrını ortaya koyduktan sonra şu beyitle risâlesini tamamlar:

"Hiç mi dâni' çi gûyed çeng u ûd

Ente hasbî, ente kâfî yâ vedûd."⁴⁷

⁴⁵ Buhari, İydeyn, 3-25; Salât, 69; Cihâd, 79; Menâkıb, 15; Nikâh, 114; Müslim, Salâtu'l-İydeyn, 4; Nesâi, İydeyn, 33, 34, 35; İbn Mâce, Nikâh, 8; İbn Hanbel, Müsned, VI/33, 56, 83, 84, 99.

⁴⁶ Ankaravî, a.g.e., 52-53; İsrâ, 24/44.

⁴⁷ "Çeng ve ûd'un ne söylediğini sen bilmezsin

Ey vedûd sen bana yetersin, sen bana elverirsin."

III- HUC CETU'S-SEMÂ'IN METNÎ

(بسم الله الرحمن الرحيم)

(Ey Bâri Hudâ! hemân sana ibâdet
ederiz ve hemân senden avn ve yardım taleb ederiz. Metin: (اهدنا الصراط)
المستقيم) Tercüme: Ve hemân sana hamd ederiz, küllü evkât ve hînde. Metin:
(صراط الذين انعمت على الأنبياء المرسلين والاولياء اكملين) Tercüme: İlâhî
sen bize hidâyet kıl doğru yolu! Şol yol ki; enbiyâ ve mürselîne ve evliyâ-yı
kümmelîne in'âm eyledin. Metin: (وهب لنا من لدنك علماً فنشاهد به)
(اسرار اليقين وانوار المتقين) Tercüme: Ve bize kendi indinden bir ilim-i
mevhibet kıl ki, biz onunla müşâhede kılarız esrâr-ı yakîni ve envâr-ı
müteayyini. Metin: (وارنا الحق حقاً والباطل باطلاً حتى لانكون من)
(الضالين المضلين) Tercüme: Ve bize hakkı hak, bâtlı bâtl göster! Hattâ biz
zümre-i dâllîn ve mudillînden olmayalım. Metin: (وانصرنا على القوم الجاهلين)
(المعاندين المنكرين) Tercüme: Ve bize nusret ve kuvvet ver! Câhilîn ve
muânidîn ve münkirîn olan kavim üzere. Metin: (وصلي وسلم على نبيك)
(محمد سيدنا) Tercüme: Ve dahî salât ve selâm kıl, seyyidi'l-evvelîn ve'l-
âhirîn olan Peygamber'in üzerine. Metin (الأولين والآخرين وعلى آله)
(وأصحابه أجمعين) Tercüme: Ve dahî salât ve selâm kıl âli ve ashâbı üzere
cemîan. Metin (أما بعد فيقول الشيخ اسمعيل الانقروي كشف الله له الاسرار)
(الصورى والمعنوي) Tercüme: Ammâ Allah'a hamd ve Rasûl ve âline salât ve

selâmdan sonra Mevlevî ve Ankaravî olan Şeyh İsmâil'dir, Allah Teâlâ ona esrâr-ı sûrî ve ma'nevîyi keşfeylesin. Metin:

(ان بعض اخواننا لما رؤا بعض الطاعنين الى طريقنا والمنكرين لاركاننا الذي هو اركان شيخنا وطريق سلطاننا ومرشدنا ومولانا / ومولى العارفين الواصلين العاشقين اعنى جلال الملة والدين ثبت الله اقدامنا في طريقه المتين)

1b

Tercüme: Ya'nî mezkûr Şeyh İsmâil der ki; tahkîkan bizim kardeşlerimizden ba'zısı vaktâkim tarîkımıza tâin olanlardan ve erkânımıza inkâr kılanlardan ba'zısını gördülerse, erkânımız ki; ol şeyhimizin erkânıdır ve sultân müşşidimizin tarîkıdır ki; ol sultân bizim ve ârifîn ve vâsılîn ve âşıkın mevlâsı ve efendisidir, a'nî ol sultân-ı millet ve dînin ulusudur, Allah Teâlâ kademlerimizi O'nun tarîk-ı metîninde sâbit eylesin. Metin: (والتمسوا مني)

(ان اجيب لهم جواباً شافياً واين لهم بياناً كافياً اصلاً وفرعاً عقلاً وشرعاً) Tercüme: Ol ihvânımız bizden iltimâs taleb eylediler ki; ol münkirîne cevâb-ı şâfî ile cevap verem ve onlara beyân-ı kâfî ile beyân kılam. (من حيث)

Metin: (اورد عليهم حجة من الكلام) (الاصل والفرع والعقل والشرع .

Tercüme: Ve bu münkirler üzere kelâm-ı Rasûl'den ve ekâvîl-i ulemâ-i fuhûlden hucet îrâd eyleyem. Metin:

انهم قد زعموا ان هذا الطريق بدعة وضلال وسالكيه مبتدع واهل الوبال)

Tercüme: Zîrâ bu münkirler tahkîk zu'm eylediler ki, tahkîk bu tarîk bid'at ve dalâl ola ve bu tarîkın sâlikleri mübtedî ve ehl-i vebâl ola. Biz Allah'a sığınırız. Ehl-i kemâle sûi-zann eylemeden. Metin: (ولم يعلموا انه طريق قديم وصراط مستقيم) Tercüme: Ve münkirler bilmediler ki; tahkîkan bu tarîkımız tarîk-ı kadîm ve sırât-ı müstakîmdir. Metin:

رلان بعض المتقدمين من المشايخ الصوفية كالجنيد والشبلي والنوري وغيرهم سمعوا ورقصوا وعدوا عبادة واكثر المتأخرين من العلماء الدينية كابن طالب المكي وامام الغزالي السهروردي والنجم الدين وغيرهم بلا نهاية احلوا الطائفة وابعوا لطائفة/ وحرمو الطائفة اخرى واستكروها لبعضهم كراهة كما سيجيئ انشاء الله على التفصيل قاطبة

2^a

Tercüme: "Zîrâ meşâyih-ı sūfiyyeden ba'zı mütekaddimîn Hz. Cüneyd ve Şiblî ve Nûri gibi onlardan gayrısı semâ' ve raks eylediler ve semâ ve raks etmeyi ibâdet addeylediler ve dahî ulemâ-i dîniyyeden müteahhirînin ekseri Hz. Ebû Tâlib Mekkî ve İmâm-ı Gazâlî ve Şeyh Ebu'n-necîb Sühreverdî ve Necm ed-Dâye ve bunlar emsâli bilâ-nihâye sultanlar bu raks ve semâ'ı bir tâife için helâl ve bir tâife için mübâh ve bir tâife-i uhrâ için harâm kıldılar ve ba'zı tâife için dahî kerâhet addeylediler. İnşallâh an-karîb ale't-tafsîl beyânı cemîan gelir. Metin: (لاسيما بشيخنا وسلطاننا وولده وتوابعه ولواحقه) كالصلاح الدين والكريم الدين والحسام الدين قدس الله ارواحهم سمعوا ورقصوا ووصعوا هذه الهيئة المعروفة لفقراهم طريقاً وذلك ثابت بالتواتر ومكتوب في منقبتهم بالدلائل البواهر تحقيقاً

Tercüme: Ale'l-husûs pîrimiz ve sultânımız ve Hz. Sultân Veled ve ol sultânın tevâbi' ve levâhıkı Hz. Salahaddin Zerkûb Konevî ve Husâmeddin Çelebî ve Şeyh Kerîmüddin ve hulefâ ve fukarâdan ile'l-ân ashâb-ı irfân ve îkân olan ihvânımız semâ' ve raks eylediler ve bu hey'et-i ma'rûfeyi ol sultânlar fukarâları için tarîk vaz' eylediler ve bu sultânların bu hâli tevâtürle sâbittir. Menkabetlerinde delâil-i zavâhirle tahkîkan mektûbdur. Metin: (فاذا

كان كذلك انهم لم يعلموا عملاً مخالفاً لشرع نبيهم ومبايناً لسنن صفيهم تضليلاً

Terüme: Pes bunların bu minvâl üzere semâ' ve raks etmeleri sâbit ve muhakkak olduysa tahkîkan bunlar hod şol ameli işlemediler ki, nebîler bunun şer'ine muhâlif ve sūfîlerin sūnnetinde mübâyin ola! Dâll ve mudill oldukları halde. Metin:

Tercüme: Pes (فوجب علينا ان نبين سندهم فاخذهم ووقفهم للشرع توفيقاً) bizim üzerimize vâcip oldu ki; bu sultanların sened ve me'hazlarını beyân kılınız ve bunların ahvâlini şer'-i şerîfe tevîfik etmeklikle muvâfik kılınız.

2^b

Metin : حتى يعلموا المنكرون المرتابون ليس في الشرع وكلام)

(الله واحاديث الرسول نصاً على ما يوصل ويتناقض اعمالهم نصاً ودليلاً)

Tercüme: "Hattâ münkirler ve rayb ve şekk ediciler bileler ki: şer'de ve kelâmullahta ve kelâm-ı Rasûlde bunların hallerinin butlânı üzere ve amellerinin nakzı üzere bir nass delîl yoktur." Metin:

(بل اكثر النصوص دلت علي احوالنا دليلاً قطعياً) Tercüme: "Belki: ekser nusûs

bizim ahvâlimize üzere delâlet-i katî ile delâlet eyledi. Metin: فحررت هذه

الرسالة حجة لنا ولاخواننا تحريراً وسميتها حجة السماع وطويتها على ثلثة

(ابواب ايجازاً واختصاراً وترجمتها بالتركية لتكون فائدته عميماً

Tercüme: "Pes ben bu risâleyi tahrîr etmeklikle tahrîr eyledim. Bize ve ihvânımıza hucet olsun için ve buna "Huccetü's-Semâ'" demekle tesmiye eyledim ve üç bâb üzere tayy eyledim. Muhtasar ve mûciz olsun için ve Türkî lisanla tercüme kıldım. Faydası tâlibîne âmm olsa için. Metin: (ونسأل الله على)

(ان يهدينا صراطاً سوياً ويرشدنا طريقاً مستقيماً انه كان لعباده غفوراً رحيماً

Tercüme: Ve biz Allah'tan isteriz ki bizi doğru yola hidâyet kıla ve tarîk-ı müstakîme irşâd kıla. Zîrâ tahkîkan ol Allah ibâdına gafûr ve rahîm oldu.

الباب الأول في بيان الرقص: اعلم ايها الأخ الاعز رحمك الله في الدنيا

والعقبى ان نظرت بعين الانصاف والرضا لابعين السخت والبغضاء ان دوران

الفقراء والعشاق ورقصهم عند السماع ليس بحرام

Tercüme: Bilgil ki; ey azîz kardeş ki; Allah sana dünyâda ve âhirette rahmet eylesin. Eğer dîde-i hışm ve gazapla nazar etmeyip çeşm-i insâf ve rızâyıla nazar eylersen uşşâk ve fukarânın devrânı ve / inde's-semâ' raksları harâm

3^a

(فان قلت ماتقول في الفتوى التي اتخذوا بعض المتعصبين

حجة وافتوا بعض العلماء في حق دوران الفقراء وقالوا الرقص حرام بالاجماع
فيكون مستحلة كافراً وفاعله من غير استحلالاً فاسقاً
Tercüme: Eğer sen dersin ki; ne dersin şol fetvânın hakkında? Ba'zı
mutaassıbîn hucet ittihâz eylediler ve ba'zı ulemâ dahî fukarânın devrânı
hakkında fetvâ verip dediler ki, raks harâmdır, bi'l-icmâ' ve müstahilli kâfir
olur ve min gayr-i istihlâl onun fâili fâsık olur. Metin: قلت ولم يعلموا

ان ما حكموه من الفساد وقد انعكس عليهم اذا لم يرجعوا منه نعوذ بالله من
السوء الظن لا الرقص مطلقاً ليس بحرام عند الشافعية وقالوا الرقص ليس بحرام.
Tercüme: Ve bilmediler bu raks harâmdır denilir. Tahkîkan fesâddan
hükmeyledikleri şeyi yine kendilerinin üzerine mün'akis olur; eğer bu
(فنقول بتوفيق الله تعالى بهذه الفتوى ليس) Metin: kavilden rücû' etmezlerse.

في حق العشاق والفقراء لانها باطل وتزيف في حقهم من الوجوه الشتى)
Tercüme: "Pes biz diyoruz ki bi-tevffikillâhi ve inâyetihî bu fetvâ uşşâk ve
fukarâ hakkında değildir. Zîrâ bu fetvâ bunların hakkında bâtil ve
(لانه يلزم من هذا القول تكفير مجتهد) Metin: müzeyyefdir vücûh-i şettâ ile.

و كثير من العلماء الشافعية كامام الغزالي وغيره وتكفير كثير من المحققين
الكاملين كصاحب العوارف ونجم الداية وابن الفارض والقاشاني وابي طالب
المكي وحضرت المولانا وامثالهم لانهم جوزوا وعدوا عبادة فانظر في كتبهم ان

Tercüme: Zîrâ şân budur ki: bunlardan bu kavlinden İmâm Şâfiî
gibi müctehidi tekfir etmek lâzım gelir ve ulemâ-i sûfiyyeden, İmâm-ı Gazâlî
gibi ondan gayrısın tevâbi-i Şâfiyyeden nice / ulemâyı tekfir lâzım gelir ve
dahî kâmil olan muhakkıklardan çok kimselerin tekfiri lâzım gelir. Cümleden
sâhibü'l-Avârif ve Necm ed-Dâye ve İbn Fârid ve Kâşânî ve Ebî Tâlib Mekkî
ve Hz. Mevlânâ gibi ve bunlar emsâli sultanları. Zîrâ bunlar raks ve semâ'ı
tecvîz edip ibâdet fazîleti addetmişlerdir. Eğer kâni' olmazsan onların
(فاوردت في تحقيق) Metin: kitaplarına nazar eyle tâ mufassalen bulasın.

بطلان هذه الفتوى مع فوائد زائدة وحقائق بدیعة ودلائل واضحة وبراهين قاطعة

Tercüme: "Pes bu fetvânın butlânının tahkîkında fevâid-i zâide ve hakâik-i bedîa ile bile delâil-i vâziha ve berâhîn-i kâtia îbrâz eyledim. Metin:

(فقول المنكرين وهوان دوران المولوية الصوفية رقص فالرقص حرام ومستحلة كافر لا صحيح بل مزيف باطل لغة وعرفاً وشرعاً)

Tercüme: Pes münkirînin devrân-ı mevlevîyye ve sûfiyye rakstr. "Pes raks ise harâm ve harâmın müstahilli kâfirdir." kavli sahih değıldir. Bil ki; müzeyyef ve bâtil ve nâ-makbuldür. Hem lügat yönünden ve hem örf yönünden ve hem şer' cihetinden. Metin: (كما قال صاحب القاموس:

رقص الرقاص اذا لعب ولا بل اذا اضطرب والحمر اذا غلت ولا يكون الرقص إلا

Tercüme: Nitekim Sâhib-i Kâmûs raksın lügatında dedi: "Raksu'r-rakkâs" derler. Kaçan "Rakkâs" oynasa raks eylese. "Raks ile diğlerleri de muzdarip olsa ve kezâlik şarab galeyân ve cûş eylese raks raks olmaz. İllâ oynayıcılar için ve deve için ve şarâb için olur. Metin:

وقال صاحب المجلة الرقص معروف والمعروف عند جميع الناس هو اللعب المخصوص والحركة الموزونة . وقال البزاذي : الرقص هو اللعب الذي احدثه السامريّ اولاً حين اخرج لهم عجباً حسداً له خوار فيهم من كلامهما الرقص

4a

Tercüme: Sâhib'ul-Mecelle dedi ki; raks bilinmiştir ve cemî nâsın katında ma'lûm olan rakkâslara mahsûs olan laibdir ve onların hareket-i mevzûnesidir ve Bezzâzî der ki; raks şol laibdir ki; onu evvelâ Sâmirî ihdâs eyledi şol hinde ki; kavmi için buzağı cesedini ihrâc eyledi ki; ol cesedin ancak sadâsı vardı. Bu ikisinin dahî kelâmından mefhûm olan oldur ki; raks lâibe mahsus olan hareket ola. Metin:

(واما في العرف فهل سمعت من اخر يقول في حق هؤلاء العاشقين المشتاقين انهم يلعبون ويرقصون الا متعصبين زماننا او هل سمعت من المولوية يقولون انا تلعب ونرقص قل هي بل يقولون ان نعبد الله ونشتاق الى جماله نضطرب Tercüme: "Ammâ lisân-ı örfte hiçbir kimseden istimâ'

eyledin mi ki bu âşıkların ve muştâkların devrânı hakkında diyeler ki; tahkîkan bunlar oynarlar ve raks ederler ve lehv ederler. Meğer zamânemiz mutaassıpları diyeler ve illâ bu sözü gayrısı demez veyâhut hiç Mevlevîlerden işittin mi ki onlar biz laib ve lehv ederiz diyeler? Belki derler biz Allah'a ibâdet ederiz ve O'nun cemâli bâ-kemâline muştâk oluruz ve O'nun aşk ve iftirâkıyla muzdarip ve dâir oluruz. Metin: (واما في الشرع) وقد ثبت بالادلة القاطعة: ان النبي صلى الله عليه وسلم نظر مع العائشة رضي الله عنها الى رقص الحبشة ورقص الحبشة ولعبهم لهو باطل بلا نزاع ولو كان. (كل رقص حراما لما ينظر النبي. Tercüme: "Ve ammâ şerîatte raksın cevâzına delil budur ki; edille-i kâtı'a ile sâbittir ki; Hz. Nebî, Hz. Âişe ile (r.a.) raks-ı Habeşeye nazâr etti ve halbûki Habeş'e'nin / raks ve laîbeleri lehv ve bâtıldır. Bilâ-nizâ' eğer küllü raks harâm olsaydı, Hz. Nebî onlara nazar eder miydi? Metin: (كما روى في الصحيحين عن عائشة رضي الله عنها انها قالت) رايت النبي (عم م) يسترني بردائه. وانا انظر الى الحبشة يلعبوا في المسجد حتى. (اكون انا الذي اسامة اشارة الى طول مدة وقوفها. Tercüme: Nitekim Hz. Âişe-i Sıddîka'dan (r.a). Sahih-i Müslim ve Buhârî'de rivâyet olunmuştur. Tahkikan Hz. Âişe-i Sıddîka buyurdular ki; ben Hz. Nebî'yi gördüm. Beni ridâ-i mübârekeyle setreder gördüm ve halbûki ben Habeş'e'nin laibine nazar ederdim onlar oynarlardı. Mescid etrafında hattâ şol kadar nazar eyledim ki; ben ondan usandım ve bana şe'met geldi.⁴⁸ Bu kelâm Habeşenin tûl- müddet vukûfunu işarettir. Metin: (وفي رواية اخرى انها قالت قال لي) رسول الله صلى الله عليه وسلم وفي رويت تحبين ان نظر الى زفن الحبشة فعلت نعم فاقامتني وخدي على خده حتى اذا مللت قال حسبك قلت نعم قال ما وهي وفي صحيح مسلم فوضعت راس عند منكبه فنظرت الى لعبهم حتى

4b

⁴⁸ Buhâri, İydeyn, 3-25; Salât, 69; Cihad, 79; Menâkıb, 15; Nikâh, 114; Müslim, Salâtu'l-İydeyn, 4; Nesai, İydeyn, 33, 34, 35, 36; İbn Mâce, Nikâh, 21; İbn Hanbel, Müsned, VI, 33, 56, 83, 84, 99, 116, 166, 186, 233, 242, 247, 270.

. (كنت انا الذي انصرفت . Tercüme: Ve bir âhar rivayette Hz. Âişe buyurdular ki; Rasûlullah (s.a.v.) bana buyurdular ki: Yâ Âişe İştihâ eder misin? Ve bir rivâyette: "Muhabbet eder misin?" Habeşe'nin raksına nazar etmecliğe (zefn zâ ile raks etmeye derler). Pes ben dedim ki: "Naam, yâ Rasûlallâh!" isterim dedim. Pes beni durdurdu ve benim yüzüm onun yüzüne beraber baktım hattâ melûl oluncaya dek. Pes bana dedi ki; kifâyet eder mi? Ben dahî "Naam!" dedim. Pes bana dedi ki; git şimdi! Ve Sahîh-i Müslim'de buyururlar ki; ben başımı ol hazretin omuzuna koyup onların laibine baktım hattâ ben munsarîf olup / rücû' edinceye dek.⁴⁹ Metin: (ولو كان الرقص

5^a

(وللهو واللعب حرام اما مطلقا لما نظرت الى الحبشة وهم يزفنون Tercüme: Eğer raks ve lehv ve laib mutlak harâm olsaydı Hz. Âişe, Habeşe'nin raksına nazar eylermiydi; onlar raks eyledikleri halde? Metin: (ولين سلم ان دوران الفقراء والصوفية رقص لكن لانسلم كونه من جنس الحرام لانه لا كل رقص حرام وانما الحرام مع ارادة اللعب ولو كان كل رقص حراماً لما صدر عن بعض Tercüme: Teslîm edelim ki; Mevleviyye ve sûfiyyenin devrânı raks ola. Lâkin harâm kabîlinden olan raks olduğuna teslîm etmeyiz. Zira her raks harâm değildir ve harâm olan raks (مع ارادة اللعب) olan rakstır. Eğer her raks harâm olaydı ba'zı ashâb-ı kirâmdan "inde's-sürûr" raks zâhir olur muydu? Metin: (وقد روى عن جماعة مناصحابه لما ورد)

عليهم السرور خجلوا ورقصوا بما اصحابهم من السرور والحبور ولم يمنعمهم

(النبي(ص)) Tercüme: Halbûki cemâat-i sahâbeden mervîdir ki; vaktâ ki onlara sürûr vârid olduk da raks eylediler onlara sürûr ve hubûrdan isâbet eyleyen şey sebebiyle ve Hz. Nebî halbuki onlara ol hinde raks eylemeden men' etmedi. Metin: (وذلك في قصة ابنة حمزة بما اختصم فيها على ابن ابي طالب)

⁴⁹ Buhâri, İydeyn, 3-25; Salât, 69; Cihad, 79; Menâkıb, 15; Nikâh, 114; Müslim, Salâtu'l-İydeyn, 4; Nesai, İydeyn, 33, 34, 35, 36; İbn Mâce, Nikâh, 21; İbn Hanbel, Müsned, VI, 33, 56, 83, 84, 99, 116, 166, 186, 233, 242, 247, 270.

واخوه جعفر وزيد بن حارثه رضي الله عنهم فتشاجوني في تربيتها فقال (عم) لعلى انت مني وانا منك فخجل علي قال الجعفر اشبهت خلقي وخلقي فخجل وراء خجل على فقال الزيد انت اخونا ومولانا فخجل وراء خجل جعفر والخجل والزفن الرقص وذلك كان يفرح وسرور ورقص الفقراء من هذا القبيل.

Tercüme: Ve bu ashâbın raks eylemesi Hz. Hamza'nın kızının / kıssasında vâki' olmuştur O'nun terbiyesinde Hz. Ali b. Ebî Tâlib ve karındaşı Ca'fer ve Zeyd b. Hârise rıdvânullâhi aleyhim ecmaîn ihtisâm eyledikleri sebebiyle. Pes ol Hamza'nın kızının terbiyesinde husûmet edip birbirinin başını yardılar ve Hz. Rasûle geldiler. Pes Hz. Rasûl Hz. Ali'ye dedi ki; Yâ Ali! Sen bendensin ve ben sendenim. Pes Hz. Ali bu sūrûrdan raks eyledi. Ondan sonra Hz. Ali'nin kardeşi Ca'fer'e dedi ki: Yâ Ca'fer ! Sen benzedin hulkan ve halkan bana. Pes Hz. Ali'nin raksından sonra bu sūrûrdan Hz. Ca'fer raks eyledi. Ba'dehû Zeyd'e dedi ki; "Ya Zeyd sen bizim kardeşimizsin ve efendimizsin. Pes Zeyd dahî verâ-ı raks-ı Ca'fer bu sūrûrdan raks eyledi.⁵⁰ Hâcel ve Zefn lügatte "raks"a derler ve bunların bu raksları ferah ve sūrûrları sebebiyledir. Fukarânın dahî raksları bu kabîldendir. Metin:

قال الإمام في الاحياء فحكم حكم هجته انا كان فرحه

(محمود فهو محمود وان كان مباحاً فهو مباح وان كان مذموماً فهو مذموم)

Tercüme: İmâm Gazâlî İhyâ'da buyurdu ki; raksın hükmü muharrik ve müheyyicinin hükmüdür. Eğer ol raks bâtından muharrik olan şey' mahmûd ve makbûl ise raks dahî mahmûddur ve eğer muharriki mübâh ise raks dahî mübâhtır ve eğer muharriki mezmûm ise raks dahî mezmûm ve harâmdır.⁵¹

Metin: وقال الشيخ السهروردي في العوارف في باب السماع قبولاً وإشعاراً)

⁵⁰. Buhari, Magâzi, 42; Salâh, 6; Ashabu'n-Nebî, 10; Tirmîzi, Menâkıb, 29; İbn Hanbel, Müsned, I, 98, 108, 115, 230; IV, 342.

⁵¹. İmam Muhammed Gazzâlî, İhya u Ulumuddîn, Beyrut 1992, II, 437.

قال وقد يرقص بعض الصادقين من خير اظهار وجد وحال ووجه نية ليوافق بعض الفقراء في الحركة فيحركون بحركة موزونة غير مدع بها وجراداً وحالاً فيكون رقصة وحركته من قبل المباحات التي يجري عليه في بعض الاوقات من الضحك وملاعبته الاهل والاولاد دورة بما يصير ذلك عبادة بحسن النية انوى

به) Tercüme: Hz. Şeyh Sühreverdî Avârifu'l-Meârif'te; bâb-ı semâ'da kabûl ve ihtiyar eylediği halde dediler ki; az olur ki ba'zı sâdikîn raks ederler vecd ve hâl izhar etmeksizin ve niyyet etmeksizin harekette ba'zı fukarâya muvâfakat etmek için, pes hareket-i mevzûne ile ol sâdikîn hareket ederler vecd u hâl iddiâ eylemedikleri halde. Pes onların bu takdîrce raksları ve hareketleri şol mübâhât kabîlinden olur ki ba'zı evkâtta onun üzerine cârî olur. Dıhk gibi ve mülâabe-i ehl u evlâd gibi olur ve az olur ki ol raks hüsn-i niyetle ibâdet olur, eğer ona niyyet ederse. Metin: *باللهو واللعب في بعض الاوقات*

لايؤاخذ الله الانسان مثلاً لو وظف على نفسه ايضع يده على رأسه في اليوم مائة مدة فهذا عبث لافائدة له لايحرم كما قال الله تعالى لايؤاخذكم الله باللغو في ايمانكم فاذا كان ذكر الله علي الشيء باللغو والمخالفة فيه مع انه لافائدة فيه لايؤاخذ به فكيف يؤاخذ الله بالشعر والرقص والسماع

Tercüme: Bil ki; Allah Teâlâ insanı ba'zı evkâtta lehv ve laib ettiği sebeple muâheze etmez. Zîrâ tahkîkan insan meselâ kendi nefsi üzere bir günde elini başı üzere yüz kerre komayı vazîfe kılsa; bu bir abes şeydir, faydası yoktur. Ammâ haram kılınmaz. nitekim Allah Teâlâ Kur'an'da buyurur: "Allah sizi yeminlerinizde lağv etmek sebebiyle muâheze kılmaz" der ve beyhûde yere yemîn etmeye muhâlefette dahî muâheze kalmaz maahâzâ beyhûde yere yemin de fayda yoktur ki; onunla ahzolunmaz.⁵² Pes Allah'ın zikrini bir şey üzere buyhûdelikle kase etsen muâheze olunmıyacak ne halle

52. "Allah kasıtsız olarak ağızınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz." el-Mâide 5/ 89.

şiir ve raks ve semâ' sebebiyle muâheze olur. Metin:
ذكر الجوهري في صحاحه في فصل الدال من باب السلام حديثاً دل على اباحة
الرقص حيث قال الدركلة بكسر الدال الكاف على وزن شرزمة لعبة للعجم وقال
ابو عمر وضرب من الرقص وفي الحديث انه (عم) مر على اصحاب الدركلة
فقال جددو يابني ارفده حتى تعلم اليهود والنصارى ان في دينانا فسحة وهذا
Tercüme: Cevherî, Sihâh'da fasl-1 dâlde Peygamber (a.s.)'dan bir
hadis zikreledi ki ibâhat-ı laib ve raksa delâlet eder şol mahalde ki Cevherî
dedi: "Dirgele" kesr-i dâlle acem diyârında bir oyundur. Bir yere cem' olup
oyunlar ve Ebû Amr dedi ki; "dirgele" raksın bir nev'idir dedi ve hadiste
Peygamber (a.s.)'dan mervîdir ki bir gün "Ashâb-ı dirgele"ye uğrayıp pes
onlara dedi ki: "Cideylen yâ benî Erfide! Hattâ Yahûd ve Nasârâ bileler ki;
tahkîkan bizim dinimizde ruhsat ve fushat vardır."⁵³

6b

Metin: (ولين سلم ان دوراننا من هذا القبيل فاذا كانت في شرعنا رحصة
Tercüme: Pes bizim dinimizde bu misilli لهذا المثل فكيف يكفر من فعله.)
mülâabeye ruhsat olucak. Pes ne halle raks işleyen ikfâr olunur? Teslim oluna
ki; bizim devrânımız bu kabîlden ola.

Metin: (اما المنكرون فيقولن لانكفر من فعله بغير استحلال ولاكن تكفر
كم لانكم مستحلونه وتتخذونه عبادة كما اورد في رسالته بعض المنكرين
هكذا وقال فيها وجب على هذه الطائفة الكفر لاستحلالهم الرقص وعدهم اياه
عبادة واما اهل اللعب فلا يتخذونه عبادة ولا استحلاله قلنا اطلاق الكفر على
تلك الحالة المحموده والهيئة المعروفة جهل مطلق وخطاء فاحش يخشى على قائله
الكفر وهو فاحش من عدم الوقوف الى حقيقة افعالنا وانما يصح ذلك عند
استحلالنا الرقص واللعب واتخاذنا اللعب عبادة وليس كذلك.)

⁵³. Buhâri, Iydeyn, 25; Menâkib, 15; Müslim, Salatu'l-Iydeyn, 4; İbn Hanbel, Müsned, VI, 116, 233; Nesâi, Iydeyn, III, 195-196.

Tercüme: Ammâ münkirler derler ki; biz bi-gayri istihlâl raks ve laibi işleyeni tekfîr etmeziz. Halbuki siz raksı istihlâl edersiz ve ânı ibadet ittihaz edersiz. Nitekim münkirlerden ba'zısı risalesinde ta'nı îrâd eyledi ve onda dedi ki; bu tâifenin üzerine küfür vâcip olur bunların istihlâl / edip onu ibâdet

7^a

addeylediklerinden ötürü . Ammâ ehl-i laib onu ibâdet ittihâz etmezler ve onu istihlâl etmezler. Biz deriz böyle bir hâlet-i mahmûdiyye ve hey'et-i ma'rûfeye küfr ıtlâkı cehl-i mahz ve hatây-ı fahiştir. Buna küfr ıtlâk eyleyen kâil üzere küfürden korkulur ve onun bu hâline küfr ıtlâk etmesi bizim hakikat-i ef'âlimize adem-i vukûfundan nâşîdir. Ve küfr ıtlâkı sahîh olmaz. İllâ bizim raks ve lağvı istihlâlimiz katında ve lehv ve lağvı ibadet ittihaz eylediğimiz zaman da olur. Halbûki biz lehv ve laibi ve raksı ibâdet addedip onu

müstahill olmadık. Metin: (بل نستحل الوجد والذوق الالهي

الذي حصل لنا عند السماع ونستحل ايضا الحركة الصادرة منا بالوجد المشابهة

Tercüme: Şol vecd-i rakkıñ lan meyhya ve msbyha hlala yedil vuf hlal.)

rabbânî ve zevk-i ilâhîyi istihlâl ederiz ki; inde's-semâ' bize hâsıl olur ve kezâlik bizden vecd sebebiyle sâdır olan hareketi dahî istihlâl ederiz ki ol hareket sûretâ raks müşâbihtir. Zîrâ o hareket-i müheyyic ve sebebi bir helâl

hâldir ki nice bin helâle muâdil olur. Metin : (كما قيل جذبة من جذبات)

Tercüme: Nitekim denildi rahmânî cezbelerden bir cezbeye a'mâl-i cinn u inse müsâvîdir.

Metin: (قال الامام الغزالي إذا كان السماع يثمر علما وحالا في القلب

يسمى الوجد ويثمر الوجد تحريك الاطراف اما بحركة غير موزونة فيسمى

الاضطراب واما موزونة فيسمى التصفيق والرقص الذي لا من قبيل الحرام.)

Tercüme: İmâm-ı Gazâli buyurdular ki kaçan semâ' kalb-i sâlikten ilmî yahut hâlf müsmir olsa ona vecd tesmiye olunur ve vecd-i müsmir olur. Ya'nî muzhir olur. Bu takdirce ona ızdırâb tesmiye olunur. Veyâhut hareket-i mevzûne ile mazhar olur. Bu takdirce ona ızdırâb tesmiye olunur. Yâhut hareket-i / mevzûneye mazhar olur. Bu takdirce tasfîk ve raks tesmiye olunur.

7^b

Öyle raks ki harâmdan olan değil.⁵⁴ Metin: والوجد ينقسم إلى هاجم وإلى متكلف ويسمى التواجد المتواجد فمنه مذموم وهو الذي يقصر به الرياء
Tercüme: Ve vecd dahî iki kısma münkasimdir: Biri hüçûm edip bilâ ihtiyar gelen vecde ve biri dahî tekellüfle hâsıl olan vecde tevâcüd derler ve mütevâcid mütekellif olan kimsedir. Pes ol tevâcüdden ba'zısı mezmûmdur ve tevâcüdün mezmûmu şol tevâcüddür ki onunla riya' kast oluna ve ızhâr-ı ahvâl-i şerîfe kastoluna, ol ahvâlden iflâsı var iken.

Metin: (ومنها وما هو محمود وهو المتوصل الى استدعاء الاحوال الشريفة واكتسابها واجتلابها بالحليلة فان لكسب مدخلا في جلب الاحوال ولذلك امر رسول الله صلى الله عليه وسلم لمن لم يحضره اليكا عند قراءة القرآن
Tercüme: Ve ol tevâcüdden ba'zısı mahmûddur.⁵⁵)

Ve Mahmûd olan tevâcüd şol tevâcüddür ki; ahvâl-i şerîfenin istid'â ve iktizâsına vesîle ve mütevessile ola ve ol ahvâlin celbiyle iktisâb ve ictilâbına sebep ola. Zîrâ tahkîkan kesbin celb-i ahvâl eylemede medhal-i azîmi vardır. Onun için Hz. Peygamber (a.s.) emreyledi. Şol kimse ki inde kırâati'l-Kur'ân bukâsı hâzır olmaya.⁵⁶ Tebâkî ve tehâzin eylemekliğı emreyledi. Ya'nî ağlarcılanmak ve mahzûn olur şeklinde olmayı emreyledi. Zîrâ taklîd tahkîka vesîledir. Metin:

Tercüme: Zîrâ (فان هذه الاحوال قد يتكلف مباديها ثم يتحقق او اخرها .) bu ahvâl-i şerîfenin mebâdîsi kesble ve tekellüfle olur. /

Ondan sonra âhiri tahkîk üzere olur. Pes her nesnenin evveli taklittir.
Metin: (ولقد شوهد في العادة من اشتهى ان يعشق شخصا ولم يكن بعشقه

⁵⁴ Gazzâli, İhyâ, II, 388.

⁵⁵ Gazzâli, a.g.e., II, 425.

⁵⁶ İbn Mâce, Züh'd, 19; Salât ve's-Sünne, 176; Aclûni, Keşfu'l-Hafâ, I, 30.

فلم يزل يردد ذكره على نفسه ويقدر على نفسه الاوصاف المحبوبة والاخلاق
المحمودة منه حتى عشقه ورسخ ذلك في قلبه رسوخاً خرج عنه حد اختياره

(Tercüme: Tahkîk âdette kat'î müşâhede
olunmuştur. Şol kimse ki bir şahsa âşık olmayı iştihâ eder. Hâlbûki ona âşık
değildi. Pes dâimâ onun zikrini nefsi üzerine terdîd ve tekrîr eyler ve nefsi
üzere evsâf-ı mahmûde ve ahlâk-ı mahbûbesin takrîr eyler ol şahıstan. Hattâ
bu uslûbla ona âşık olur ve ol aşk onun kalbinde râsih olur. Öyle râsih olur
ki; hadd-ı ihtiyârdan çıkıp bundan sonra halâs ister lâkin kurtulamaz.⁵⁷

(فذلك حب الله والشوق الى لقائه وغير ذلك من الاحوال الشريفة)
Metin:

فينبغي لمن فقدھا ان يتكلف اجتلابھا بمجالسة المتصفين بها ومشاهدة احوالهم
وتحسين صفاتهم بالجلوس معهم في السماع الى ان يرزقه الله تلك الحالة الى هنا

(Tercüme: Pes muhabbetullâh dahî aşk-ı mecâzda taklitle âşık olan
gibidir ve Allah'ın likâsına şevk dahî bunun gibidir ve bundan ahvâl-i
şerîfeden her ne kadar şey var ise hep bu minvâl üzere tahsîl olur. Pes ahvâl-i
şerîfeyi ve muhabettullâhı fâkîd olan kimseye lâyık olan oldur ki ol ahvâl-i
muhabbetin iktisâb ve ictilâbında tekellûf eyleye. Ol ahvâle muttasıf olanların
mücâlesetiyle ve onların ahvâlini müşâhede etmeklikle ve onların sıfatını
tahsîn etmekle ve onlarla semâ'da bile oturmakla tâ Allâh / Teâlâ ol hâleti ol

gb

sâlike müyesser eyleyinceye dek. Metin: (وفي كلام الامام دليل على)

المنكرين الذين يقولون ان السماع والوجد لا يليق إلا لاهل الكمال كالجنيد
والمولانا وابن الفارض وامثالهم والمتدون المقلدون لا يسمعون مثل سماعهم
ولا يشابه سمعهم ولا يشابون كشهودهم فالرقص والسماع حرام المثلهم.)

Tercüme: Hz. İmâm-ı Gazâlî'nin kelâmında şol münkirler üzere delîl var ki;
onlar derler semâ' ve vecd Cüneyd ve Mevlânâ ve İbn Fâriz gibi ehl-i kemâl
olanlara lâyıktır ve mübtedî ve mukallid olanlar, onlar gibi semâ' edemezler
ve ol mübtedîler onların semâ'ı gibi semâ' ve onların şuhûdu gibi şuhûdu

57. Gazzali, İhyâ, II, 425.

yoktur. Pes raks ve semâ' mübtedî ve mukallid olanlara haramdır.⁵⁸ Metin: روقلنا المثل هذا القائل هل شققت قلوبنا وهل اطلعت اسرارنا فمن اي شيء تعلم ان لاتسمع مثل سماعهم ومن اين تعرف ان لانرقس مثل رقصهم لاسيما. قال الله تعالى اوليائي تحت قبابي لايعرفهم غيري ولاينحصر علم الالهي لرجل بل لكل علم وارث وارباب في كل زمان لاينقطع الى انقراض الدوران

Tercüme: Ve biz dahî şu misilli kâile deriz sen bizim kalbimizi yardım mı ve bizim esrârımıza muttalî oldun mu? Pes ne delîl bulursun ki biz onlar semâ' gibi semâ' etmeyiz ve ne mahalden ve makâmdan anlarsın ki; biz onlar raksı gibi raks etmeyiz? Bâ - husûs ki Hak Teâlâ: (اوليائي تحت قبابي لايعرفهم غيري) buyurdu.⁵⁹ Ve halbûki ilm-i ilâhî bir kimseye münhasır değildir. Belki bir ilmin her zamanda nice erbâbı ve vârisi mükarrerdir, tâ kıyâmete dek. Metin: (بل السماع والوجد للمبتدئين لايليق لذوق المناصب العالية لانهم جاز واحد السماع والوجد بل حد المحبة والعشق كما قال ابن الفارض وجاوزت حد لعشق. اوليائي تحت قبابي لايعرفهم غيري. والحب كالعلی وعن شاء ومعراج اتحادی رحلتی ويكون اكثر سماع اهل الكمال وقصهم تعليما للمريدين

(Tercüme: Belki semâ' filhakîka mübtedîler için vaz' olunmuştur. Menâsıb-ı âliye, merâtib-i sâmiye sâhibi olan sultanların mertebesine lâyük değildir. Zîrâ onlar hadd-ı semâ'dan geçmişlerdir. Belki hadd-ı muhabbet ve aşktan bile öte geçmişlerdir. Nitekim ibn Fâriz hazretleri buyururlar. "Ben hadd-ı aşk ve muhabbetten tecâvüz eyledim. Pes benim mertebeme nishet muhabbet ve buğz ve adâvet gibidir. İttihâdım mi'râcının gâyetinden rihlet eylediğim halde şâz, gâyet ve nihâyete derler. Tâiyye'ye olan şerhimizde bu beyti tafsîlen şerh eylemişizdir. İktidâ olunursa onda taleb oluna ve ehl-i kemâlin ekseri semâ' ve raksları mürîdîne ta'lîm ve müstersîdîne irşâd ve tefhîm içindir. ihtiyâcen değildir. Metin: (وبعض الكبار

9^a

⁵⁸. Gazzali, İhyâ, II, 425.

⁵⁹. Bu hadis için bkz. Müddesir, 31.

فزعوا في اواخرهم استغناء الانكار كما حكى عن الجنيد يتحرك في السماع في بدايته ثم صار ساكناً في نهايته فقليل له ذلك لم صرت فازعاً ياشيخ اجاب فترى الجبال تحسبها جامدة وهي تمر مر السحاب وهذا الاشارت الى ان القلب مضطرب ومتحرك الى جانب الاعلى الجوارح متأدية في الظاهر وساكنة في الصوة اذا كان وجده دائماً وشربه مستم الجنس السماع في زيادته.

Tercüme: Ve ba'zı kibâr avâhir-i hallerinde raks ve hareketten fâriğ oldular. İnkâr eylediklerinden değil belki bu zevkten âlî zevke vâsıl olup bundan müstağnî olduklarından ötürüdür. Nitekim Hz. Cüneyd'den hikâye olunurki; bidâyet hallerinde semâ'da raks ve hareket ederlerdi. Ammâ nihayet hallerinde sâkin olup fâriğ oldu. Pes ona terk-i raks ve hareket eylediklerinden suâl olunup dediler ki: "Niçin fâriğ oldun ey Şeyh?" Cevap verip dedi ki: "Pes sen cibâli görürsün, sen." / Ânı câmide ve sâkine zannedersin. Halbûki ol cibâl sehâb müruru gibi mürûr ve hareket eder.⁶⁰ Hz. Cüneyd'in böyle demesi kalbinin cânib-i â'lâya müteharrik olup â'zâ ve cevârihi müteeddip ve sâkin olduğuna işarettir. Zîrâ onun vecdî dâim, şirbi müstemirr oldu. Şol haysiyette çeşitte ki semâ' onun vecd ve şirbinin ziyâdeliğine te'sîr etmez oldu. Zîrâ kendi ayn-ı zevk olup zevk-i ânîzîden müstağnî oldu. Metin: (ومن العلماء من انكروا وقالوا ان التواجد أهل الضلال قلنا لاتسلم ان التواجد يكون بدعة. وكيف يكون بدعة وقد صدر عن النبي (عم) كما صرح الشيخ السهروردي في الباب الخامس العشرون من العوارف المعارف في القول في السماع روى حدثنا مسنداً إلى انس ابن مالك رضى الله عنه قال روى عن انس ابن مالك رضى. قال: كنا عند رسول الله (عم) اذا نزل عليه جبرائيل فقال يارسول الله فقراء امتك يدخلون الجنة قيل الاغنياء نصف يوم وهو خمس مائة عام ففرح رسول الله (عم) فقال افيكم من ينشدنا فقال يدوي . نعم يارسول الله فقال (عم) هات فانشد البدوي لقد لسقت حية الهوى كبدي. فلا طيب لها

9b

⁶⁰. Gazzali, İhyâ, II, 436; en-Neml, 27/88.

ولأراق إلا الحبيب الذي شققت به فعنده رقيتي وترياقتي.) Tercüme: Ulemâdan ba'zı kimseler izhâr-ı vecdi inkâr eylediler. Dediler ki; tahkîkan tevâcüd bid'at ve bid'at delâlettir. Pes ehl-i tevâcüd ehl-i dalâldir. Biz deriz teslim etmeyiz ki; tevâcüd bid'at ola. Ne halle tevâcüd bid'at olur ki; tahkîk Hz. Nebî (s.a.v.)'den sudûr eyledi. Nitekim Şeyh Sühreverdî Avârifü'l-Maârif'in yirmibeşinci bâbında kavî-i semâ'da tasrîh edip Enes b. Mâlik'e mesned bir hadîs rivâyet edip dedi ki; Hz. Enes dedi ki: Biz Rasulullah (s.a.v.) / katında hâzır idik. Şol vakitte ki; Cibrîl-i emîn ona nâzil olup dedi ki: "Ya Rasûlallah Hakk sana selâm etti, dedi ki; fukarâ ümmetin kable'l-ağniyâ cennet-i âlâya dâhil olurlar. Nısf-ı yevm miktarı ve ol nısf-ı yevm beş yüzyıl miktârı ola. Pes Hz. Risâletpenâh bu kelâmdan mesrûr olup dedi ki; "Ey benim ashâbım! Sizin içinizde hiçbir kimse varmıdır ki; şiir deye! Ve manzum kelâm söyleye. "Pes bedevîlerden birisi; "Naam Yâ Rasûlallah vardır" dedi. Pes Peygamber (a.s.) buyurdular ki; getir! Pes ol bedevî inşâd edip dedi ki:

*"Vallâhi tahkîk ısırdı ve soktu boğa yılanı benim ciğerimi,
Pes hiç bir tabîb yoktur öğüdüme, ağıduma ve dahî efsûn eder dahî yoktur.
İllâ şol habîb ki; ben ona muhabbet kıldım.
Pes ol habîbin katındadır. Benim efsûnum ve tiryâkım."*

M e t i n : (فتواجد رسول الله وتواجد الاصحاب
معه حتى سقط رواه عن منكيه فلما فرغوا اوى كل واحد مكانه قال معاوية
بن ابي سفيان ما احسن لعبيكم يا رسول الله قال (عم) يامعاوية ليس بكرم من لم
يهتز عند ذكر الحبيب ثم قسم رواه على من حضره باربع مائة قطعة فهذا
الحديث اوردناه مسنداً كما سمعناه ووجدناه وقد تكلم في صحته اصحاب
الحديث وما وجدنا شيئاً نقل عن رسول الله يشاكل وجد اهل الزمان وسماعهم
وتمزيق الخرق انتهى كلامه وبكذا اورد هذا الحديث الامام الغزالي والنجم الداية

Tercüme: Pes Hz. Risâletpenâh bu beyitte habîb nâmını istimâ' edicek tevâcüd eyledi ve ashâb dahî ol hazretle maan tevâcüd eylediler. Hatta mübârek ridâları omuzlarından düşmüştü. Pes tevâcüdden fâriğ olup her biri mekânına geldik de Muâviye dedi ki: "Ne acep güzel oynarsın yâ

Rasûlallâh! Hazret dahî buyurdular ki: "Sus yâ Muâviye! Kerîm değıldir, şol kimse ki, mahbûb anıldıkta hareket etmeye." / Pes ol Hazret mübârek ridâlarını hâzırında olan dörtyüz ashâba taksîm ve tevzî' eyleyip birer pâre teberrüken onlara verdi. Pes Hz. Şeyh Sühreverdî buyurdular ki:⁶¹ "Biz bu hadîsi îrâd eyledik anane ile. Enes bin Mâlik'e müsned olduğı halde istediğimiz ve bulduğumuz gibi ve ashâb-ı hadîs bu hadîsîn sıhhatinde tekellüm edip kâil olmuşlardır ve biz bir şeyi bulmadık ki; Rasulullah'tan nakloluna; ehl-i zamânın vecdine ve semâ'ına ve ictimâına müşâkil ve müşâbih illâ bu hadîsi bulduk.⁶² Ne acep güzel huccettir sûfiyye ve ehl-i zamâne semâ'larında ve vecdden hırka pârelemelerinde. Metin: (وقال الشيخ المحي الدين العربي في وصاياہ من الفتوحات المكي حدثنا يوسف بن ابي الغنم الديار بكرى قال حدثنا جمال الاسلام ابو الحسن على بن القريش قال حدثنا ابو الحسن الكرخي قال حدثنا ابو العباس احمد بن الفضل الهادون قال سمعت شيخي جعفر بن محمد بن الخلدی يقول كنت مع الجنيد في طريق الحجاز حتى صعرنا الى جبل طور سينا فلما وقفنا في الموضع الذي وقف موسى (ءم) ووقت علينا هيئته المكان وكان معنا قوال فاشار اليه الجنيد ان يقول شيئاً . قال القوال بيناً فلما سمع الجنيد تواجد وتواجدنا معه حتى لم يدر احمد منا في السماع ام

(Tercüme: Şeyh Muhyiddîn Fütühât'ın avâhirinde Vasâya'sında buyururlar ki; Ahmet İbn Mesûd b. Şeddâd b. Mevsilî bana haber verdi. Dedi ki bana haber verdi:

Ebû Ca'fer Kâdî "mâ - hasale" ma'nâsın. Bu haber Şeyh Ca'fer İbn Muhammed Huldî'ye müsned olup, onlar dediler ki; biz Cüneyd'le tarîk-i Hicâz'da bileydik. Hattâ Cebel-i Tûr'a çıktık ve Hz. Mûsâ'nın durduğı

⁶¹. Sühreverdî, Ebû Hafs Şehabeddin Ömer, Avârifü'l-Meârif, çev. H. Kamil Yılmaz - İrfan Gündüz, 25/261.

⁶². İbn Mâce, Zühd, 6; Ebû Dâvud, İlim, 13; İbn Hanbel, Müsned, II, 343, 451, 512, 513; Tirmizi, Zühd, 37.

yerde durduk. Ol mekânın heybeti bizim üzerimize vâki' oldu ve ol mahalde bizimle bir kavvâl vardı. Pes Hz. Cüneyd ol kavvâle işâret / eyledi. Pes ol serâğâz edip bir beyit okudu. Hemân dem ki Cüneyd Bağdâdî istimâ' eyleyip tevâcüd eyledi. Biz dahî onunla maan tevâcüd eyledik. Hattâ şöyle vecde geldik ki, bizden birimiz bilmedi, yerde miyiz, gökte miyiz? Metin: (وكان بالقرب دير فيه راهب فنادانا يا امة محمد بالله اجيوني فلم يلتفت منا احد اليه بطيب الوقت فنادانا الثانية فلم يجبه احد فنادوا فاتي وسلم علينا وسئل ايكم شيخ واستاذ فاشاروا الى الجنيد فقال اخبرني عن هذا الذي فعلموه هو مخصوص لاقوام في دينكم او معموم قال باي مخصوص قوام قال باي نية تقومون قال بينة الرجاء والفرح بالله قال باي بنيته تسهون . قال بنيته وجدان لذت الست بربكم قالوا بلى قال ما هذا الصوت قال نداء ازلي قال باي نيته تصحوا قال باجابة العبد الرب قال صدقت ثم قال الراهب مديرك فمد يده قال الراهب اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً عبده ورسوله فاسلم.)

11^a

Tercüme: Ve bize karîb bir kilise vardı ve onda bir râhip var idi. Pes bize nidâ eyledi ki: "Yâ ümmeti Muhammed! Bana cevap verin; pes bizden birisi ona iltifat etmedi vaktimizin tıybliğinden. İkinci kere nidâ eyledi. Yine bir kimse cevap vermedi. Pes üçüncü kere nidâ eyledi ki; ma'bûdunuz hakkı için niçin bana cevap vermezsiniz? Pes yine bizden birisi ona redd-i cevap eylemedi. Vaktâkim semâ'dan bize fütûr gelip fâriğ oldukta. Cüneyd'e dedik ki şu râhip bize nidâ eyledi ve bize kasem verdi.

Cüneyd dedi ki; getirin! Pes çağırıldılar geldi ve bize selâm verdi ve suâl eyledi. / Şeyh ve üstâd hanginizdir? Cüneyd'e işâret eylediler. Pes râhip dedi ki; "Bana haber ver ey Cüneyd! Şu işlediğiniz fiilden bu mahsus mudur? Bir nice kavme veyâhut dininizde ale'l-umûm cemâ' nâsa şâmil midir?" Cüneyd buyurdular ki; "Bil ki dinimizde bir nice kavme mahsûstur." Râhip dedi ki: "Ne niyyetle kalkarsınız?" Dedi ki: "Recâulah'la, ferâh ve muhabbetle mesrûr olmak niyyetiyle" Râhip dedi ki: "Ne niyyetle semâ' edersiniz?" Dedi

11^b

ki: "Elestü birabbiküm"⁶³ kavlinin lezzetini bulmak niyyetiyle." Râhip dedi ki: "Bu savt nedir?" Cüneyd dedi ki: "Nidâ-ı ezelfidir. Ya'nî nidâ-ı ezelfi lezzetine müşâbihdir." demektir. Râhip dedi ki: "Ne niyetle sahve gelirsiniz?" Cüneyd dedi ki: "Abdin Rabb'e icâbet etmesi niyyetiyle. Zîrâ sahve gelmeyince abd Rabb'e icâbet edemez." Râhip dedi ki; "Gerçek sen elin uzat." Pes Cüneyd elini uzattı. Râhip şehâdet kelimesini getirip müslüman oldu. Metin:

(ثم قال الجنيد بم عرفت الى صادقاً قال قرأت في الانجيل خواص

انه محمد يلبسون الخرق ويرضون بالبلقة بالله يقومون واليه يشتاقون وفيه يتواجدون فبقى الراهب معنا الثلاثة ايام ثم مات. رحمه الله عليه.)

Tercüme: Ondan sonra Cüneyd dedi ki: "Ey râhip neyle bildin ki, ben sâdıkım?" Dedi ki: "Ben İncil'de okudum, Ümmet-i Muhammed'in hâssalarını ki onlar hırka giyeler ve ednâ kifâfe kâni' olalar ve bir halde Allah'la kâim olalar ve O'na müştâk olalar ve O'nun muhabbetinde mütevâcid olalar." Pes üç gün râhip bizimle bâkî olup sonra öldü. Metin:

12^a

(داورد الشيخ العطار هذه المنقبة في كتابه المسمى بتذكرة الاولياء بعبادت

الفارسية وكتبت تبركا وتقوية الاول . قال : در نسیح الاورح در طور سینا جنید بود واسماش در کردار رقص می کردن ردان حالت راهبی بانکه زد دکه از برای حرامرا جواب دهیر.

ازغایت استغراق ذوق اورا التفات نکردند جون سماع ساکن شد شیخ

را گفتند بانکي من زدو بدین اسلام سوکند می دادا زغیات استغراق اورا التفات نهی کردیم شیخ بااصحاب سوی راهب شد زصو معه فرددا مدیر سید که بزرك ثما کیست اشارت بشیخ کردند بس راهب گفت این جه مذهبست که شما می کنیداز رقص ووجد وسماع این طریق مخصوص است یاعام شیخ کنت این شیوه مخصوص است بقومی که طریق زید کیرند درد نیاپس راهب گفت دست بمن ده یا شیخ پس دست شیخ گرفت وفتت اشهد ان لا اله

63. "Ben sizin Rabbimiz değil miyim?" A'râf 7/172.

إلا الله . واشد ان محمدا عبده ورسوله . كه در انجيل چنين مكتوبست كه
خواص است محمد حر كت كنند در سماع بشرط انقطاع واعراض از دنيا
نتهى كلامه .

ثم نقول فعلم من هذه المنقولات ان الرقص حلال لبعض الطائفة ومباح
لبعضه كما ذهب اليه الشافعي ان الرقص مباح وقال الفورائي في العمدة الرقص
مباح كذلك قال الغزالي في الوسيط والحلي من قال في شرح الوجيز منكتب
الشافعي في كتاب الشهادة الرقص ليس بحرام واثار القاضي الحسين ان من اهل
الاحوال الذين يقومون بوجد يباح لهم ويكره لغيرهم وصرح به الاستاذ ابو

(منصور.)

Tercüme: Pes ondan sonra biz deriz bu mukâddemâtta mürûr eden
menkûlâtan bilindi ki; tahkîkan raks helâldir. Ba'zı tâifeye ki; vecd-i ilâhîden
bî - ihtiyâr sâdır olur ve mübâhtır ba'zı tâifeye. Nitekim İmâm Şâfî'î ibâhatına
zâhip oldu ve Nûrânî Umde nâm kitâbında der ki: "Raks mübahtır ve kezâlik
Gazâlî Vesît nâm kitâbında böyle dedi ve Halîmî İmâm Şâfî'nin Vecîz nâm
kitâbının şerhinde; Kitâb-ı Şehâdette raks harâm değildir." dedi ve Kâdî
Hüseyn dahî bu ma'nâya / işâret edip dedi ki; tahkîkan ehl-i ahvâl-
den vecdle kâim olan kimseler için mübâh ve gayrıya mekrûh olur ve üstâd
Ebû Mansûr dahî bunu tasrîh eyledi. Metin:

12^b

د فان قلت اكثر ما اشارت اليه على مذهب الشافعي واما في مذهب
الحنفية فليس كذلك قلنا اولاً ثبت مدعانا في كون المسئلة مختلفا فيها فلا
يكفر جاحدها وقلنا ثانياً انه لم يثبت فقل صريح وقول صحيح من احد الائمة
الأربعة على تحريم ما فعل اخواننا وكم من كلام صادقناه مما بهذا المسئلة
ووجدناه غير صحيح ولو سلم انه حرام عند بعض الأئمة لكن لاخفا لمن له عقل
سليم في انه مباح عند الشافعية فيجوز في بعض الاوقات اختيار هذا المذهب
كما ذكر مجمع الفتاوى انه روى عن ابي يوسف انه صلى بالناس يوم الجمعة ثم

اخبر بوجود الفارة في بير الحمام وقد كان اغتسل فيه وكان ذلك قبل معرف
الناس فقال تاخر بقول اخواننا من اهل المدينة اذا بلغ الماء قلتين لاينجس
ولايحتمل الخبيث ولم يكن ذلك مذهبه انتهى كلامه وجوز علماؤنا في زماننا
في المداين كلها صلوات الجنازة للغايب كجنازة السلاطين وعلماء العمل
والمشايع الكمل ولم يمنعوا وهي غير جائز في مذهب الحنفية فلم لايجوز هذا مع
ان الاولياء والمحققين فعلوا.

Tercüme: Eğer sen dersen ki; senin ekser işâret eylediğın edille mezheb-i Şâfiyye üzeredir. Ammâ mezheb-i Hanefiyye'de böyle değildir. Pes fâide nedir? Biz cevap veririz: Evvelâ biri budur ki, bizim müddeâmız sâbit oldu ki; ol mes'ele muhtelefun fih olmasıdır. Pes bi'l-icmâ' olmaz ve câhidı ikfâr olmaz ve sâniyen dahî deriz nakl-i sarîh ve kavî-i sahîh ile eimme-i erbaanın birinden sâbit olmadı. Bizim kardeşlerimizin işlediği raks ve hareketin üzerine / tahrîm sâbit olmadı. Belki Ebû Hanîfe katında harâm olan raks rakkâsların ve ehl-i laibin raksıdır. Teslîm edelim ki ba'zı eimme katında harâm olsun, lâkin akl-ı selîm sâhibi kimseye hafâ yoktur ki; tahkîkan raks Şâfiyye katında mübâhtır. Pes ba'zı evkâtta Şâfiî mezhebini tutmak câizdir. Nitekim Mecmeu'l-Fetâvâ'da zikrolundu. Ebû Yûsuf'tan rivâyet olundu ki: Bir gün nâsla salât-ı Cum'a'yı kıldı. Sonra gusleylediği hamamın kuyusuna fâre vâki' olmasını ona haber verdiler ve onun iğtisâli, nâs onu bilmezden evvel idi. Pes Ebû Yûsuf mezheb-i Şâfiî tutup dedi ki; kaçan su kileteyn miktârına erse necis olmaz ve hubsu ihtimâl olmaz. Bu hod Ebû Yûsuf'un mezhebi değildir ve dahî zamânımızda olan ulemâ tecvîz etmişlerdir ki; bu şehirlerde cenâze-i gâib için namaz kılınmaz. Meselâ; ulemâ-i âmilîn ve meşâyih-i kâmilîn ve selâtin-i âdilîn namazları ve ulemâ-i Hanefiyye bunu men' etmezler, bâhusûs ki; bu mezheb-i Hanefiyye'de yoktur. Pes raksın ba'zı evkâtta ferah ve sürûr mahallinde mübah olması niçin câiz olmaya? Bunun birle ki evliyâ-i muhakkikîn eylemişlerdir. Metin:

«فان قلت فما بال الطباع تنفر عن الرقص وتسبق الاوهام الى انه باطل ولهو
ومخالف الدين فلا يراه ذو جد الا وينكره قلنا ان الجد لايزيد على جد رسول

13^a

الله وقدر الخبشة يزقنون في المسجد وما انكره فاذا كان الرسول (ص) مانكر مثل رقص الخبشة فكيف ينكر العلماء مثل تواجدنا وحركاتنا ودروراننا الذي يشابه الرقص من وجه وهو عين عبادة في الحقيقة بالنسبة الينا ومجاهدة النفس.

Tercüme: Eğer sen dersen ki; ekser tabîatın hâli ve şânı nedir ki, rakstan nefret eder? / Ve vehimler ona sebkât eder ki; ol raks bâtil ve lehv ola ve dîne muhâlif ola. Pes hiçbir vecd sâhibi ve iyilik sâhibi ol raksı görmez illâ onu inkâr eder. Biz deriz tahkîkan hiçbir vecd ve hiç salâh Hz. Rasûlün vecdi ve salâhı üzere ziyâde olmaz. Halbûki ol Sultân Âişe ile Habeşe'nin raksına nazar eyledi⁶⁴ ve onlar mescidde raks ederlerdi ve Hazret onları inkâr eylemedi. Pes ne hâlle ulemâ bizim tevâcüdümüz ve harekâtımız ve devrânımız misilli şeyi inkâr ederler. Öyle devrânımız ki; "min vechin raksa" müşâbihdir ve ol raks ayn-ı ibâdetdir hakîkatte, bize nisbet ve dahî mücâhede-i nefstir. Metin: ثم اعلم ان قول القائل ان مافعله المولوية وبعض

الصوفية على الهيئة المعروفة المشهورة كفر لانه رقص والرقص حرام بالاجماع فمستحلة كافر انما يصح بان يجمع على كونها رقصا وعلى ان كل الرقص حرام ولا اجماع في واخذ منها فانه عندنا وعندنا بعض العلماء والمشايخ ليس برقص لما ان الرقص مابه يشتغل عن الله وما فعله اخواننا والصوفية مابه يشتغل بالله واهله عارفون بذلك وان لم يقبله المنكرون نظر الى الظاهر.

Tercüme: Ondan sonra sen bil ey sâmi' olan kimse tahkîkan şol kâilin kavli ki ibtidâi kitapta mürûr etti ki, dedi ki, Mevleviyye ve ba'zı sûfiyyenin hey'et-i ma'rûfe ve meşhûre üzere işledikleri rakstır ve raks harâmıdır bi'l-icmâ' ve raksın müstahilli kâfirdir. Bu kavli-i sahîh olmaz illâ şol zamanda ki; ol hey'et-i ma'rûfenin üzerine icmâ' oluna, raks olmasına ve dahî icmâ' oluna. Her raksın harâm olmasına bu ikisinin birinde hiç icmâ' yoktur. Zîrâ bizim

⁶⁴. Buhâri, İydeyn, 3, 25; Salât, 69; Cihad, 79; Menâkıb, 15; Nikâh, 114; Müslim, Salâtu'l-İydeyn, 4; Nesai, İydeyn, 33, 34, 35, 36; İbn Mâce, Nikâh, 25; İbn Hanbel, Müsned, VI, 33, 56, 83, 84, 99, 116, 166, 186, 233, 242, 247, 270.

katımızda ve ba'zı ulemâ ve meşâyih katlarında bu fiil raks değildir. Onun için tahkîkan raks şol şeye derler ki, Allah'tan gayra meşgûl kıla ve bizim ihvânımızın ve sûfiyyenin işledikleri ol / şeydir ki, Allâh'a meşgûl kılar ve bu raksın ehli âriflerdir. Bu ma'nâya eğer ki münkîrler zâhirine nazar edip bunu kabûl etmezlerse de. Metin: (والعاقل يعلم عند التمسك يذيل الانصاف)

14^a

انها لو كان فيها. فيها اجماع لما فعله كثير من الاكابر كالجنيد وابن الفارض وحضرت المولانا وامثالهم ولما اباحه كثير من العلماء كالغزالي والاما القاشاني والسهروردي ونجم الداية وغيرهم ولما نقل التاتارخان چون از بعض المشايخ بشروط معقولة ولما جوز صاحب السهيل في الفتاوى التواجد بصحة النية ولما استقبح طعن الطاعين وشنع على تشنيعهم على الفقراء قطب العلامة مولانا سعد الدين صراحة ورمزا ولما جهل هؤلاء الطاعين وقبح عقيدتهم الشيخ على سمرقند

(Tercüme: Ve âkil olan kimse zeyl-i insâfa temessük eyledikte bilir ki tahkîkan bu hey'et-i ma'rûfe eğer bu hey'et-i meşhûrda icmâ' olaydı ol raksı işler miydi? Ona birden çok kimse Cüneyd ve İbn Fâriz ve Hz. Mevlânâ gibi sultanlar ve dahî eğer bu raksta icmâ' olaydı; ulemâdan İmâm Gazâlî ve İmâm Kâşânî ve Şeyh Sühreverdî ve Necm Dâye ve bunlar emsâli kibâr bunu mübâh kılarlar mıydı? Ve Tâtarhâniyye'den şurût-ı ma'kûle ile ba'zı meşâyiha cevâzı naklolunur muydu? Ve Sâhib-i Teshîl tevâciüd fetvâsında sıhhat-i niyyetle cevâzın revâ görür müydü? Ve kutb-ı allâme Sa'deddin sarâhaten ve remzen tâinlerin ta'nını ve fukarâ üzere teşnî' edenlerin teşnî'ini kabîh addeder miydi? Ve bu tâinîni Şeyh Ali Semerkandî tefsîr, techîl ve

(فالاجماع على مراتب اجماع الصحابة

14^b

ثم اجماع التابعين من بعدهم فيما لم يرو فيه خلاف من الصحابة ثم اجماعهم فيما روى فيه خلاف منهم فهذا اجماع مختلف فيه فالاول بمنزلة الاية والخبر المتواتر يكفر جاحده والثاني بمنزلة الخبر المسهور يضل جاحده فالثالث لا يكفر ولا يضل جاحده لما فيه من الاختلاف كما صرح به في علم الأصول.)

Tercüme: Pes icmâ' bir nice mertebe, üzerinedir. Evvelâ icmâ-ı sahâbedir. Ondan sonra sahâbeden sonra gelen ümmetin icmâ'idır ki ol mes'ele de

sahâbenin ihtilâfı rivâyet olunmamış olandan sonra ol ümmetin icmâ'idır. Bir şey üzere ki; sahâbede ihtilâfı rivâyet olunmamış ola. Bu üçüncü muhtelefun fihtir. İcmâ-1 sahâbe eğer tevâtürle sâbit olduysa nass-1 şerîf ve haber-i sahîh menzilesindedir. Câhidi ikfâr olunur ve üçüncü icma' muhtelefun fihtir.

Câhidi tekfîr ve tadrîl olunmaz. Metin: (وانما يكون ذلك الفعل المشهور كفروا) اذا كان الاجماع عليه اجماع الصحابة وكان اجماع قطعياً اذا ثبت بالتواتر اجماعهم واتى يثبت ذلك بالاجماع اصلاء من ادعى الاجماع فقد بهت بهتاناً عظيماً واذا ذكر اجماع الصحابة لم يكون قطعياً حتى لم يثبت بالتواترون يثبت بالشهوة او بالاحاد لا يكون جاحده كافراً.)

Tercüme: Ve bu fi'l-i meşhûr ol zamanda küfrolurdu ki; onun üzerine icmâ' olaydı. Zîrâ sahâbenin icmâ'ı, icmâ-1 kat'idir. Eğer onlardan icmâ-1 tevâtürle sâbit olduysa, ne halle sahâbenin icmâ-1 sâbit oldu? Belki aslen icmâ' bunun üzerine yoktur ve şol kimse ki icmâ' iddiâ eder, bühtân-1 azîm eder ve kaçan icmâ-1 sahâbe zikrolunsa kat'î olmaz mâdemki ol icmâ', tevâtürle sâbit olmaya. Eğer şöhetle veya ahâd-1 ümmetle sâbit olursa câhidi kâfir olmaz. İlm-i usûlde böyledir.

Metin: (فاذا تحققت وتيقنت ادلتنا فاعلم ان الحق والدليل لنا لا للمنكرين) والمشايع. نعوذ بالله من حسد الحاسدين وفتوي علماء المتكبرين المندرجين تحت قول النبي (م) ان الله لا يقبض العلم انتشر اعاء ولكن يقبض العلم يقبض العلماء حتى اذا لم يبق بما اتخذ الناس رؤساء جهالاً فسئلوا مما فافتوا بغير علم فضلوا

Tercüme: Pes kaçan sen tahakkuk ve tayakkun eyledinse bizim edilemiz pes bil ki; hak delîl bizimidir, münkirînin değıldir. Zîrâ onların delîlinden tekfîr-i müctehîd ve tekfîr-i müstahill-i raks ve mübîh-i raks olanlar ulemâ ve meşâyihden her kim ise lâzım gelir; hâsidlerin hasedinden ve ulemâ-i mütekebbirînin fetvâsından Allah'a sığınırız. Öyle ulemânın fetvâsından ki; kavî-i nebînin tahtında halleri munderic ola. Nitekim ol sultân buyurur: Tahkîkan Allah Teâlâ ilmi ibâdından kabzeylemez nez' etmeklikle, velâkin ilmi kabzeyle ulemâyı kabz etmeklikle. Hattâ dünyâda bir âlim bâkî kalmaz

nâss ittihaz ederler cühhâl reislerini. Pes onlardan suâl ederler. Onlar dahî bi-gayri ilmin fetvâ vereler. Pes hem dâll hem mudill olalar.⁶⁵ Metin:

(فان استفتيت فيه فنعم المفتي الجنيد ونعم المقتد لمن اتبع الهدى المولانا

ونعم المحقق المنصف الامام الغزالي وغيرهم من المشايخ رحمهم الله رمخا لفوا

هم من اهل الظاهر كالقطرة بالنسبة الى بخار علومهم ولزوع بالنسبة الى اتباع

(Tercüme: Eğer sen bu hususta fetvâ talep edersen pes ne güzel müftüdür, bu hakta Hz. Cüneyd ne güzel muktedâdır. Hidâyete tâbî olan kimseye Hz. Mevlânâ da ne güzel munsif ve muhakkıktır. Bu hususta İmâm Gâzâlî ve bunlardan gayrı olan meşâyih ve ehl-i zâhirden bunların muhâlifî bunların bihâr-ı ulûmuna nisbet bir katredir ve onların ittibâi bunların nebîlerinin şerîatine ittibâ eylediğine nisbet bir zerredir. Pes misilli kimseler ol misilli kimseleri nice inkâr edebilir. /

15^b

(وقال بعض المنكرين لو رقص مولانا وابعاه لفقراؤه لذكو في Metin:

مثنويه قلنا لم يعلم هذاالقائل المثنوي يتبع والاذكر فيه في مواضع كثيرة لاسيما في ديوانه حرص فقرءاء ورجب اليه كما قال مثنويه مثنوى دست من زد چون زهيد از دست مرك سبزو رقصان در هوا چون شاع وبرك دل در هواي عشق حق رقصان شوند هجو قرص پدر ربي نقصان شوند حشمشان در رقص وجنها خود ميرس وانكه كرد جان ار انها خود ميرس . حفظنا الله واياكم من الانكار الى الكبار الباب الثاني في اباحة السماع. اعلم ان " حقيقة السماع استرواح من تعب الوقت وتنفس من كرب الاحوال فتذكر الدلائل على اباحة ثم نجيب لمن انكره ودليل الاباحة وان كثر في المطولات والمعتبرات من كلام الشنقات لكن لم يكن لا يكن لايقة لهم اطفال الشرعية فاردت ان اجيب لهم (Tercüme: Ey sâmi' olan kimse bilgil ve âgâh ol gil ki

⁶⁵. Buhari, İlim, 34; Müslim, İlim, 5; Tirmizi, İlim, 5; İbn Mâce, Mukadime, 8; Dârimi, Mukaddime, Bab 26.

hakikat semâ' ta'b vaktinde râhat taleb etmeklidir ve umûm ahvâlden teneffüs etmeklidir. Pes bu semâ'in ibâhatı üzere biz delil zikrederiz, ondan sonra semâ'a münkir olana cevap veririz ve semâ'in ibâhatına delil eğer ki kelâm-ı sikâttan kütüb-i mu'tebirât ve mutavvelâtta çok oldu. Lâkin etfâl-i şerîatin fehmine lâyük olmadı. Pes ben murâd eyledim ki, bunlara alâ kânûni'ş-şer' cevap verem. Metin: (فاوردت اولاً اقاويل الثقات في السماع

16^a

ومن جملتها قول ابي طالب المكي نقل اباحته السماع عن جماعة من الصحابة واهل السنة فقال سمع من الصحابة عبدالله ابن جعفر وابن زبير والمغيرة ابن شعبة والمعاوية وغيرهم وقال قد فعل ذلك كثير من السلف صحابي وتابعي وقال لم يزل الحجازيون عندنا بمكة. يسمعون السماع في افضل ايام السنة كايام
Tercüme: Pes ben îrâd eyledim evvelâ sikâttın ibâhat-ı semâ'da olan kavillerini ve ol ekâvîlin cümlesindedir Hz. Ebî Tâlib Mekkî'nin kavli ol Ebû Tâlib, Kûtu'l-Kulûb'da semâ'in ibâhatını cemâat-ı sahâbeden nice kimselerden nakleyledi ve ehl-i sünnetten dahî nice kimseden nakleyledi. Pes dedi ki ashâb-ı kirâmdan Abdulah b. Ca'fer semâ' eyledi ve İbn Zübeyr ve Muğîre b. Şu'be ve Muâviye ve bunlardan gayrısı dahî semâ' eylediler ve dahî Ebû Tâlib Mekkî buyurdu ki; bu fî'li işlediler.

Seleften çok kimseler sahâbîden ve tâbînden ve dahî dedi : Ebû Tâlib dâima hicâziyyûn bizim katımızda Mekke'de semâ' istimâ' ederlerdi. Efdal-ı eyyâmda eyyâm-ı teşrîk gibi günlerle ve ba'zı eyyâm-ı sürûrda. Metin: (ولم يزل اهل المدينة مواظبين لاهل مكة على السماع الى زماننا هذا وكان ابو الحسن العسقلاني من الاولياء يسمع ويوله عند السماع وصنق فيه كتاباً يرد فيه على منكريه وكذلك جماعته منهم صنقوا علي منكره الى هنا كلامه.)
Tercüme: Ehl-i Medîne dahî ehl-i Mekke ile semâ' üzere müdâvemet ve muvâzabat eylemeden hâlî olmadılar ilâ zamâninâ hâzâ. Ve Ebû Hasan Askalânî evliyâullahtan bir kimsedir. semâ' ederdi ve kemâl ve lehv ve sürûr izhâr ederdi inde's-semâ' ve bu semâ' husûsunda bir kitâb eyledi ki, ol

kitâpta semâ'a münkir olanları reddeyledi ve kezâlik evliyâullahtan nice cemâat semâ' hususunda kitaplar tasnîf edip münkir-i semâ' olanları reddeylediler. Buraya gelinceye dek Ebû Tâlib'in kelâmının mefhûmudur.

Metin: (ومن جملتها قول الامام الغزالي قال: اعلم ان قول القائل السماع حرام معناه ان الله يعاقب عليه وهذا امر لا يعرف بمجرد العقل بل بالسمع ومعرفت الشرعيات محصورة في النصر او القياس على المنصوص. واعنى بالنص ما نظره رسول الله بقوله او فعله وبالقياس المعنا المقهوم من الفاظه وافعاله . فان لم يكن فيه نص ولم يستقم فيه قياس بطل القول بتحريمه وبقي فعل لاجرح فيه كساير المباحات ولايدل على تحريم السماع نص ولاقياس.)

16^b

Tercüme: Ve ol ekâvîlin cümlesindedir İmâm Gazâlî'nin kavli. Hz. İmâm buyurdular ki; "Ey sâmi' olan kimse bilgil samâ' haramdır." diyen Mâlik kavlinin ma'nâsı demektir ki; tahkîkan Allah Teâlâ onun üzerine ikâb eder demektir ve semâ'in harâm olması bir emirdir ki; mücerred delîl akıl ile bilinmez, belki sem'la ve nakille bilinir ve ma'rifet-i şer'iyât-ı mahsûradır nass ve kıyâs ma'rifetine ve nassdan murâd oldur ki; Rasûlullah (s.a.v.) onu izhar eyledi kavliyle veyâhut fiiliyle.

Ve kıyâstan murâd oldur ki; Hz. Rasûlün elfâz ve efâlinden mefhûm olan ma'nâdır. Pes bu semâ' husûsunda nass olmadıysa ve kıyas dahî müstakîm olmadıysa; bu semâ'in tahrîmine olan kavil bâtil oldu ve sâir mübâhât gibi fiil bâkî kaldı ki; onda harac ve zahmet yoktur. Hiçbir nass ve bir kıyâs semâ'in tahrîmine delâlet eylemez.

Metin: (واما اباحتها فقد دل النص والقياس عليه اما القياس فهو ان الغنا صوت طيبة موزون المعنى محرك القلب.)

Terüme: Ammâ semâ'in ibâhatı üzere nass ve kıyâs delâlet eder. Ammâ kıyâs oldur ki; tahkîkan ğınâ ya'nî arılmak ve hoş bir avâzla sürûr ve serâgâz kılmakta nice maânî müctemi'dir; lâyık olan oldur. Onun etrafından bahsoluna ve ondan sonra mecmûsinden bahsoluna. Zîrâ ol ğınâda savt-ı

tyb ve sadây-1 mevzûn semâ' eylemek vardır. Öyle savt-1 mevzûn mefhûmu'l-ma'nâ ve müteharrik li'l-kalptir. Metin:

(ثم الطيب ينقسم الى الموزون وغيره والموزون

17^a

ينقسم الى المفهوم كالأشعار والى غير المفهوم كاصوات الحمات.)

Tercüme: Ondan sonra sadây-1 tyb münkasim olur. Sadây-1 mevzûne ve sâdây-1 gayr-1 mevzûne ve savt-1 mevzûn dahî münkasim olur mefhûmu'l-ma'nâ olan savt-1 eşârın mefhûm olduğu gibi ve gayr-1 mefhûm dahî münkasim olur; Hamâmelerin asvâtı gibi. Metin:

ما سماع الصوت الطيب من حيث انه صوت طيب فهو حلال بالقياس والنص

Tercüme: Ammâ savt-1 tybden semâ' etmek tyb olduğu haysiyyetden helâldir bi'l-kıyâs ve hem bi'n-nassi. Metin:

(اما القياس فانه تلذ حاسة السمع بادراك ماهو مخصوص به كتلذذالعقل بالعلوم والمعارف وسائر الحواس تلذذة البصر بالمبصرات الحميلة والذة الشم بالروائح الطيبة ولذذة الزوق بالطعوم اللذيذة ولذذة للمس باللين والمائمته.)

Tercüme: Ammâ kıyâs budur ki, tahkîkan semâ' hâssa-î sem'in telezzûzüdür. Şol şeyin idrâkiyle ki ol semâ'a mahsustur. Nitekim aklın ulûm ve maârifle telezzüz eylediği gibi ve sâir havvâssın herbirine mahsûs olan idrâkle kendine mülâyim olan şeyden telezzüz eylediği gibi. Pes basarın telezzüzü mubsırât-1 cemîle iledir ve şemmin telezzüzü ravâyah-i tayyibe iledir ve kuvvet-i lâmisenin telezzüzü kendine mülâyim ve

ve mülâyim olan şeylerledir. Pes hoş-âvâz sem'in telezzüz eylediği

gıdâsıdır. Metin: (اما النص فيدل على اباحة سماع الصوت الطيب الحسن

17^b

امتنا الله على عباده اذ قال يزيد في الخلق مايشا قال اكثر المفسرون هو صوت الحسن وفي الحديث ما بعث الله نبيا الا حسن الصوت وفي الحديث في معرض المدح لذا ود (عم) انه كان حسن الصوت في النياحة على نفسه وفي تلاوة الزبور حتى كان يجتمع الانس والجن والوحوش ولطيور الى سماعه وفي حديث

الزبور حتى كان يجتمع الانس والجن والوحوش ولطيور الى سماعه وفي حديث
آخر في مدح ابي موسى لقد اعطيت يا ابا موسى مزامراً من مزامير آل داؤد
وكذا في الحديث ارحنا يا بلال!.) Tercüme: "Ammâ savt-ı tayyibın ibâhatine
defl-i nass cümleden Allâh'ın ibâdına imtinân eylemesidir. Şol mahalde ki
buyurdu: (يزيد في الخلق ما يشاء) 66 ayetin. Zîrâ ekser müfessirler savt-ı
hasenle tefsîr eylemişlerdir ve hadîste dahî Peygamber (a.s.) buyururlar ki;

"Allah Teâlâ birini göndermedi illâ savt-ı hasenle ve bir hadîste dahî Hz.
Dâvûd ki medhi mahallinde buyururlar ki; tahkîk ol Dâvûd güzel sadâlı idi.
Nefsi üzere niyâha eylemede ve dahî inde tilâveti'z-Zebûr hatta ins ve cinn ve
vuhûş ve tuyûr onun sadâsını istimâ' eylemek için müctemî' olurlardı ve bir
hadîste dahî Ebû Mûsâ-yı Eş'ârî'nin medhinde buyururlar; Yâ Ebâ Mûsâ sen
Hakk cânibinden i'tâ olundun. Dâvûd düdüklerinden bir düdük i'tâ olundu ki;
hüsn-i savt ve halâvet-i nağmesinden ötürü mizmâra teşbîh olundu. Ya'nî
Dâvûd'un halâvetinden nefesine bir halâvet i'tâ olundu. 67 Metin:
ر اما الصوت الطيب الموزون فهو باعتبار مخارجه ثلاثة فانها اما ان تكون
خارجية من جماد كصوت المزامير والاوتار و الطبل والنقارة كالعنادل
Tercüme: Ammâ savt-ı hasene ve âvâz-ı
hoş ve mevzûuna gelelim. Pes ol âvâz-ı hoş mahârici itibariyle üçtür. Zîrâ ol
savit-ı mevzûne ya cemâddan hâricedir, meselâ; düdüklerin ve kıl sazların
sadâsı gibi ve tanbur ve rebâb gibi ve tabl ve nakkâre gibi ve bunlardan
gayrının sadâsı gibi veyâhut zevcât olanların boğazından çıkar ve ol hayvan

66. "O yaratmada dilediği artırmayı yapar." Fâtur 35/1.

67. Buhâri, Fezâilu'l-Kur'ân, 31; Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn ve Kasrihâ, 34;
Tirmizi, Menâkıb, 55; Nesâi, İttitâh, 83; İbn Mâce, İkâmetü's-Salâh ve's-Sünneti
Fihâ, 176; Dârimi, Salât, 171,176; İbn Hanbel, Müsned, II, 354, 369, 450; V,
349, 351, 359; VI, 37, 167.

dahî ya insandır veyâhut insandan gayrıdır. Ol insandan gayrı olan bülbül ve kumrular gibi ve tuyûrdan hoş-âvâz olan kuşlar gibi. Metin: (وسماع هذه

18^a

الاصوات من حيث انهما طيبة موزونة مباح فانه لا اذهب الى تحريم صوت

(Tercüme: Şu savtleri tayyibe ve mevzûne olduğu haysiyyetten istimâ' eylemek mübahdır. Zîrâ bülbülün ve kumrunun vesâir hoş-âvâz kuşların âvâzının tahrîmine kimse zâhib olmadı. Metin: رثم لافرق بين صوت الادمي والطير والطبل والقصيب والدف والنقارة وغير ذلك من اصوات الاجسام غير ان الاوتار والمزامير والملاهي منعت بالنص تبعاً للخمر لكونها من شعار أهل الشرب كما حرمت الخوة بالاجنبية لانها مقدمة الجماع فهي محرمة تبعاً لتحريم الخمر ولتعلقها بأهل الفسق فيمتنع التشبيه بهم لان من تشبه بقوم فهو منهم حتى لو اجتمعوا جماعة رتبوا مجلسا كمجلس الشراب وانصبوا ساقيا فيشربون شرية الغسل كهيئة شر الخمر حرم ذلك وان Tercüme: ondan sonra bil ki; Âdemînin savtıyla tayrın ve tablın ve nây ve deffin ve kudûmün ve bunlardan gayrı ecsâmın savtlarından herhangi biri olursa savt-ı tayyib ve mevzûn olmaklıkta ve istimâ' olmakta hiç fark yoktur. İllâ kıl sazlar değil ve düdükler değil ve melâhî değil. Zîrâ bunlar nassla şer'de men' olundu; şarâba tâbî olup ona âlet olduğu için. Zîrâ bu evtâr ve mezâmîr ve melâhî ehl-i şurbun şîârındandır. Nitekim bir ecnebî hâtunla halvet harâm oldu. Zîrâ mukaddime-i cimâdır, onun için harâm oldu. Pes bu evtâr ve mezâmîr dahî harâm oldu.

Hamrın tahrîmi için ve bunların ehl-i fıska taalluku için pes ehl-i fıska teşbîh-i memnû' oldu. Zîrâ bir kimse bir kavme teşebbüh eylese ol onlardandır. Hattâ bir cemaat müctemî' olsalar ve meclis-i şarâb gibi bir meclis tertîb eyleseler ve bir sâkî nasb eyleseler. Pes bal şerbeti içseler şarâb içer hey'eti gibi bu harâm / olur eğer ki içilen mübâh ise de. Metin:

18^b

(بل لهذا نهى عن ليس الغيار في بلاد صار الغيار من ليس اهل الفساد لانهى عن ذلك خيما وراء النهر العياد واهل الصلاح ذلك فيما

Tercüme: Belki bu teşebbüh havfından ötürü nehiy kılındı. Kâfirler libâsını

giymek ve şapka ve kalpakların örtmek, şol diyârlarda ki, kalpak ehl-i fesâdın libâsıdır. Ammâ Mâverâünnehirde, ulemâ kalpak giymekten men' etmezler.

(فبهذا المعنى حرّم المزمار
العراقي والرباب والاوزار والبريط بخلاف ماليس في معناها كشاهين الغزاة
والحجيج وكل الت الت يستخرج منها صوت مستطاب سوى ما يعتاده اهل
الشرب لان ذلك لايتعلق بالخمر ولايوجب التشبه باربابها فلم يكن في معناها
فبقى على اهل الاباحة قياسا على اصوات الطير وغيرها.)

Tercüme: Pes bu teşebbüh ma'nâsı sebebiyle mizmâr ve rebâb ve evtâr ve barît harâm olundu. Bunlar ma'nâsında olmayan bunların hilâfıdır. Ya'nî harâm olunmadı; guzât ve huccâcın çalgıları gibi ve her bir âlet ki ondan sadâ çıkar müstehaptır; ehl-i şurbun mu'tâd olduğu sazlardan gayrısı. Zîrâ ol gâzîlerden ve huccâcın sazları hamra müteallık değildir. Ol hamra mensûb çalgıların erbabına teşbîhi mûcip olmaz ve bunların çalgılarının ma'nâsında olmaz. Pes aslı ibâhat üzere asvât-ı tuyûra kıyâsa bâkî kaldı. Metin: (وكذلك

19^a

القصيب والدفّ والنقارة التي تضرب في طريقنا ليست من آلت الشرب وان
واستعملوا اهل الشرب في مجلسهم في بعض الاوقات وباستعمالهم واستلذاهم

منهالايلزم ان تكون لهم الت بل اذا ارادوا يستعملون طبل الغزاة وللحجيج ايضاً
فيمتنع. التشبه بهم وتكون مباح في مجلسنا لاسيما لانص في تحريمهن بل ورد

في استعمالهن احيانا كما سيجيء ضرب الدفوق ان شاء الله.) Tercüme:

Huccâc ve guzâtın tabl ve çalgısı gibidir. Şol nây ve deff ve nakkâre gibi ki, bizim tarîkimizde çalarlar. Zîrâ bunlar âlât-ı şirbden değildir. Eğer ki; ehl-i şarâb meclislerinde ba'zı evkâtta isti'mâl ederlerse de ve bu ehl-i şerrin mücerred bunları isti'mâl ve bunlardan istilzâz eyledikleri sebebiyle onlara âlet olmak lâzım gelmez, belki ehl-i şirb murâd ederlerse tabl guzât ve huccâcı dahî isti'mâl ederler. Pes onlara teşebbüh bizim meclisimizde mümtenî olacak. Nây ve def ve kudûm bizim meclisimizde mübâh oldu. Ale'l-husûs bunlarda

ki, tahrîminde nass-ı sarîh yoktur. Belki bunların ahyânen isti'mâlinde nass vârid oldu. Nitekim an-karîp darb-ı düfûf beyânında gelir inşallah.

Metin : (بل القياس تحليل الطيبات كلها إلا ما في تحليله
فساد قال الله تعالى قل من حرم زينة الله التي اخرج لعباده فهذه اصوات لاتحرم
من حيث انها اصوات موزونة وانما تحرم بعارضي آخر وهو كون الت الفسق.)
Tercüme: Belki; kıyâs-ı tayyibâtın küllisini helâl kılmaktır. Meğer ki; onun
tahlîlinde fesâd ola. Zîrâ Allah Teâlâ buyurur ki;

"Ya Muhammed kimdir şol kimse ki; Allah'ın ibâdı için ihrâc eylediği
zîneti harâm kılar. ⁶⁸ Pes bu asvât-ı tayyibe harâm değildir. asvât-ı mevzûne
olduğu haysiyyetten ve bunların harâm kılınması bir âhir ârız şeyledir ki; ol
ehl-i fiska âlet olmasıdır. Metin: (وقال الامام اما الموزون المفهوم فهو الشعر

19^b

فذلك لاتخرج إلا من حجرة الانسان فينظر فيما يفهم منه فان كان حسنا
فحسن وقبيحا فقبیح على ما افاده الشافعي وقالت عائشة رضي الله. عنها كان
اصحاب رسول الله (ص) يتناشدون الاشعار وهو متبسم ولم ينقل عن احد من
الصحابة انكار الاشعار بالصوت طيبة والحان موزونة بل ربما كانوا يلتمسونه

Tercüme: İmâm-ı Gazâlî dedi ki:
Ammâ ma'nâsı mefhûm olan mevzûn ki ol şiidir. Pes ol şiiir hurûc etmez illâ
hañçere-i insandan. Pes nazar olunur ona. Pes eğer ol şiiir aklen ve şer'an
(محسيات وهجو وهجو ise makbûldür, ve eğer ol şiiir
ise kabîhtir⁶⁹. İmâm Şâfiî'nin ifâde eylediği
üzere dir ve Hz. Aişe (r.a.) buyurdular ki; ashâb-ı Rasûl inde Rasûlullah
eş'ârı derlerdi ve ol hazret mütebessim olurdu.⁷⁰ Ve ashâbdan bir kimseden

⁶⁸. "Deki: Allah'ın kulları için yarattığı süs ve temiz rızıkı kim haram kıldı?" A'râf
7/32.

⁶⁹. Gazzali, İhya, II, 394.

⁷⁰. Tirinzi, Edeb, 70. فكانوا يتناشدون الاشعار

menkûl olmadı ki; asvât-ı tayyibe ve elhân-ı mevzûne ile olan eş'ârı inkâr ederlerdi. Belki az olurdu ki onlar šiiri iltimas ederlerdi kâh develeri tahrîk ve teşvîk için ve kâh istilzâz için. Metin: (فبقول الله تعالى مناسبة النغمات

في الارواح حتي انها توثر فيها تأثيراً عجيباً فمن الاصوات مايفرح ومنها ويحزن ومنها ماينيم ومنها مايطرب ويشوق وتأثيرها شهادة في الصبي وهو في المهدي فقد يسكنه الصوت الطيب وينصرف نفسه عما يبكيه الى الاصفاء اليه

Tercüme: Pes biz deriz Allah hakkı için nice sır vardır nağmâtın ervâha münâsebetinde Hattâ ol nağmât ervâhtan te'sîr-i acîble te'sîr eder. Pes asvâttan, ba'zısı ol savttır ki, ferah verir ve ba'zısı hüzüün verir ve ba'zısı uyutur ve ba'zısı tarab ve şevk verir ve bu nağmâtın te'sîri küçük oğlancıkta katî müşâhadedir beşikte olduğu halde. Pes dâyelerin savt-ı mevzûnu onu teskîn eder ve ol sabînin nefsi ağlamadan ol savtı / dinlemeye münsarîf olur. Nitekim İbn Fâriz

20^a

hazretleri kendi nefsinin sabîye teşbîh edip buyururlar ki. Beyt: (وينبؤك عن شأني الوليد وان نشاء بليداً بالهام كوحى فطنته اذا ان من شد القماط وجن في نشاط الى تفريح افراط كربة نياعاً فيلقى كل كل اصابة ويسقى لمن ناغاه كالمنقة وينسيه مر الخطاب علو خطابه ويذكره نجوى اهود قديمة ويقرب عن حال السماء بحاله فيثبت للرقص انتفاء النقضية.)

Tercüme: Ya'nî benim semâ'da olan zevkimden haber soran! Sana inhâ ve ihbâr eder benim hâlimden beşikte olan velîd vahiy gibi olan ilham sebebiyle, fitnatı sebebiyle. Eğer ki anlamazlıkla neşv-ü nemâda ise de şu vakitte sana haber verir ki; şedâid-i kumâttan isneyn eyleye ve hanîn kılsa ya'nî müştâk olsa neşât ve safâya ziyâde kurbet-i gumûmun tefrîhine ol zamanda ona munâgât olunur. Ya'nî hoş-âvâzla nağmeler kılınır. Pes ol nağmeleri işitmekle küllü külâlat ve melâlet ki ona isâbet etmişti. Lağv olur ve zâil olur ve o sabî kulak tutar nağme eyleyen kimseye. Mütenassıt gibi, ya'nî sâkit olup dinlenilir gibi ve ol küçüğe ki unutturur ol kumâtın hatîbinin tilhanlığını. Hutâb emr-i azîme derler ol nâğînin huluvv-i hitâbi ve ol oğlancığa andırır uhûd-i kadîme de olan gizli haberleri ve ol velîd ve iğrâb ve izhâr eyler hâliyle hâl-i semâ'ı. Pes

sâbit kılar raks için raksın nefyini. Zîrâ ba'zıları raksa naks îrâd edip (الرقص نقص) demişlerdir ve bu ebyât-ı ma'rifet-i semâ'ın şerhini Tâiyyeye mensûb olan Şerhimizde ale't-tafsîl zikir kılmışızdır. Murâd olunursa onda talep oluna. Metin: (والجمال مع بلادة طبعه يتأثر تأثيراً سيخفف

20^b

له الاعمال الثقيلة وسيستقصر بقوة نشاط في سماعه المسافة البعيدة ومن لم يحركه السماع فهو ناقص خارج عن الاعتدال. بعيد من الروحانية زايد في غلظة الطبع وكشافة على الجمال والبهائم فان جميعها يتأثر بالنعمة اللذيذة كما قال الشيخ سعدي اشتر يشعر عرب در حال لتست وطرب / ذوق نيست تركثر طبع وجانوري وكذا قال وعند هبوب الناشرات على الحمي تميل غصون البان لا

الحجر الصلِّد. Tercüme: Fi'l-cemel mâ'tûftur sabî üzere. Ya'nî ol nağmâtun te'sîri devede dahî müşâheddir. Bilâdet-i tab'î var iken bile ona şöyle te'sir eder ki; onun götürdüğü a'mâl-i sâkile ona hafif ve semâ da olan kuvvet-i neşâtı sebebiyle ona mesâfe-i bâfde kasîr gelir ve şol kimseyi ki semâ' tahrîk ve teşvîk etmeye. Ol nâkısır i'tidâl-i mizâc-ı rûhâniyye ve unsûriyyeden hâriçtir ve gîlzât-ı tabîatte ve kesâfet-i beşeriyette develerden ve sâir hayvanlardan ziyâdedir. Zîrâ bu cümlesi müteessîr olur nağmât-ı lezîze ile. Metin:

(وقال بعض المفسرين في هذه الآية فاما الذين آمنوا وعملوا الصالحات فهم روضة يحبرون الحيرة النعمة الحسنة والتجبير التحسين اي يسمعون في الجنة كما روى عن النبي (ص) انه ذكر الجنة سماع قال (ص) نعم يا اعرابي ان في الجنة نهراً حافتاه الابكار يتغنين باصوات لم تسمع الخلائق تمثلها فذلك افضل نعيم الجنة كذا في الكشاف وابي السعود فاذا كان السماع افضل نعيم اهل الجنة فكيف ينكر وفي تفسير هذه الآية اورد الحسين الواعظ بهذا الايات اللطيفة بيت ما هم اخر اي آدم بوده ايم . در بهشت ان لحنها بشنوده ايم كرجه برما ريحت آب وكل مشكى يا ادم ايداز انهاكه كهي پس ني وچنكى ورباب وسازها چنيده كي ماند بران او ازها عاشقان كين نغمها رابشنودنه . جزؤ بكذا رفته. وسوى

(فاما الذين آمنوا وعملوا Tercüme: Ve ba'zı müfessirler. كل زوند.)

(الصالحات فهم في روضة يخبرون) ayetinde hibret nağme-i haseneye derler, demişler. Ya'nî mü'min olup amel-i sâlih işleyenler, cennet ravzalarında semâ' ederler.⁷¹ Nitekim rivâyettir ki; Peygamber (a.s.) bir gün cenneti zikreyledi ve ol kavmin âhirinde bir a'râbî var idi. Dedi ki; "Ya Rasûlallah cennette semâ' var mıdır?" Peygamber (a.s.) buyurdu ki; "Neam ya a'râbî! Cennette bir nehir vardır. Onun etrafında bîkr hûriler vardır ki; teğannî ve serâgâz ederler. Şol sadâlarla ki; halâik onun mislini işitmemiştir ve bu semâ' cennetin efdal ni'metidir. Pes semâ' efdal-i naîm-i ehl-i cennet olacak.⁷² Nice inkâr olunur. Metin: وقال الامام في الحياء رايت مكتوباً في الانجيل قال الله تعالى غنينا لكم فلم لاترقصوا اي شوقنا لكم فلم تشتاقوا)

Tercüme: Ve İmâm-ı Gazâlî İhyâ'da buyururlar ki; ben İncîl'de mektûb gördüm. Hakk Teâlâ buyurdular ki: "Kullarım biz size şevk verdik! Siz niçin bana müştâk olmazsınız. Biz size gınâ i'tâ kıldık! Siz niçin raks etmezsiniz?"⁷³ demeyi böyle etmişler. (في بيان الحجج القائلين بتحريم السماع احتجوا المنكرون بقوله تعالى ومن الناس من يشتري لهو الحديث قال ابن مسعود ان لهو الحديث هو الغناء محجاب بان شراء لهو الحديث بالدين استبد الا به ليض به عن سبيل الله وهو حرام مذموم وليس النزاع فيه وليس كل غناء بدلا عن الدين يشتري به مضلا عن سبيل الله وهو المراد في الآية ولو قراء القرآن ليضل به كان حراماً كمنافق يؤم الناس ولا يقرأ الا سورة عبسة لما فيها من العتاب للرسول (ع) منهم عمر رضي الله عنه بقلته ولا ضلال بالشعر ولغنا اولي

71. "Onlar cennette nimetlere ve sevince mazhar olacaklardır." Rum 30/15.

72. ez-Zemahşeri (Ebû Kasım Carullah Mahmud b. Ömer el-Harezmi), el-Keşşâf an-Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûn el-Ekâvil fî Vucûhi't-Te'vîl, (I-IV), Mısır 1385, III, 217.

73. Gazzali, İhya, II, 404.

(. بالتحريم) Tercüme: Ammâ semâ'in tahrîmine kâil olanların huccetleri budur ki; ol münkirler huccet ibrâz eylediler. Hakk Teâlâ'nın bu kavliyle ki buyurur:

"Nâsdan ba'zısı şol kimselerdir ki; iştirâ ederler sözün lehvini."⁷⁴ İbn. Mes'ûd bundan murâd ğinâdır, demiş pes cevap verilmiştir. Bununla ki; tahkîkan lehvu'l- / hadîsi denile. Elhâk ol lehvu'l-hadîse dîni bedel kılmaklıkla ol

lehvu'l-hadîsle Allah yolundan dâil olmadan ötürü bu harâmıdır, mezmûmdur. Bunda bir kimsenin nizâi yoktur. Her ğinâ dînden bedel olmaz ki; ol ğinâ dinle iştirâ oluna ve Allah yolundan mudill ola. ayette olan ğinâ bu minval üzere olan ğinâdır. Farazâ bir kimse Kur'ân okusa onunla münâfık nâsa imâmet edip salâtta okumazdı. İllâ sûre-i Abese'yi ki ol sûre-i Abesede Rasûle itâb olduğu için pes Hz. Ömer onun katline kasd eyledi.⁷⁵ Pes şol ğinâyyla idlâlin tahrîmi bir tarîk-i evveldir. Metin: (واما ما روته عائشة عن النبي (ص) انه قال ان الله حرم المغنية وبيعها وتمنهاوتعلما فالمراد بها الجارية التي تغني للفساق في مجلس الشرب فلا يتفهم تحريم من هذا الحديث.)

Tercüme: Ammâ Hz. Aişe'nin Hz. Nebîden rivâyet eylediği hadîs ki Peygamber (A.S.) buyurdu: "Tahkîk Allâh Teâlâ harâm kıldı muğanniye olan câriye için bey'ini ve semenini ve ta'lîmini."⁷⁶ Pes murâd bundan şol câriyedir ki; meclis-i şarapta fussâk için teğannî eyleye. Bu hadîsten mutlaka semâ'in tahrîmi mütefehhem olmaz metin de kıldığı bizim semâ'ımız. Metin:

74. "İnsanlardan öylesi var ki, boş lafı satın alır" Lokman 31/6.

ومن الناس من يشتري لهو الحديث

75. Gazzali, İhya II, 409.

76. İbn Mâce, Ticârat, 51; Tirmizi, Tefsîr, 31. نهى رسول الله عن بيع المغنيات

اجتمعوا بما روى عن جابر انه قال (ع) كان ابليس اول من ناح واول من يغنى قلنا لاجرم كما استثنى عنه نياحة داود و نياحة المذنبين على خطاياهم فكذى ايستثنى الغناء الذي يراد تحريك المباح والمندوب كغناء الجاريتين يوم العيد في بيت رسول الله وتمناهم عند قدوم النبي (ع).
Tercüme: Münkîrler bu hadîsi dahî huccet kıldılar ki; Hz. Câbir'den mervîdir ki Peygamber (a.s.) dediler.⁷⁷

"İblîstir nevhâ edenlerin evveli ve dahî ibtidâ tegannî eden iblîs oldu." Biz deriz, "lâ cereme" İblîs'in niyâhasından. Dâvûd(a.s.)'un ve mûznibînin niyâhası istisnâ / olunduğu gibi ğınâ dahi istisnâ olunur. Öyle ğınâ ki; kalpte mübâh ve mendûp olan zevki tahrîk eyleye. Şol câriyelerin ğınâsı gibi ki, beyt-i Rasulullah'ta yevm-i ıyde teğannî eylediler ve Hz. Nebî Medine'ye geldikte teğannî eylediler. An-karîb tafsîli gelir. Metin: (واحتجوا ايضاً بما روى ابو امامة عنه عليه السلام انه قال مرفع احد صوته بغناء إلا بعث الله شيطانين على منكر بضربان باعناقهما على صدره حتى يمسك قلنا هو منزل على بعض انواع الغناء الذي يحرك من القلب ما هو مراد الشيطان من الشهوة وعشق المخلوق وما فعله اخواننا مما يضاد مراد الشيطان مع انه (ع) جوزه كما في قصة الجارية والحبيشة فالتجويز في موضع نص في الإباحة وامنع في الف موضوع محتمل للتأويل والتنزيه اما الفعل فلا تأويل له.)
Tercüme: Münkîrler Ebû Umâme'nin Nebî (a.s.)'den rivâyet kıldığı hadîsle huccet kıldılar ve Hz. Nebî (a.s.) buyurdular ki: "Hiçbir ahada urulmakla savtını yükseltmez. İllâ Hakk Teâlâ onun omuzları üzere iki şeytan ba's eder. Ol iki şeytân ökçeleriyle onun sînesine vururlar. Tâ sâkin oluncaya dek."⁷⁸ Biz deriz bu hadîs ğınânın ba'zı envâına münzeldir. Öyle ğınâ ki, kalpten

22^a

77. Irâkî, Zeynu'd-Dîn Ebu'l-Fadl Abdurrahîm b. el-Huseyn, el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fî Tahrîci mâ fi'l-İhyâ mine'l-Ahbâr, (I -IV), Beyrut ts., İhya Kenarı, II, 285.

78. Gazzali, İhya, II, 410 vd. (Hadise bak?)

şeytânın murâdı olan şeyi muharrik ola ki, şehvet-i nefsâniyye ve aşk mahlûktur. Ammâ bizim ihvânımızın semâ'ı ve fiili, murâdı şeytana zıt ve muhâlifdir. Bunun birle ki; Peygamber (a.s.) semâ'ı tecvîz eyledi. Nitekim câriyelerin kıssasında an-karîb gelse gerek ve Habeşe'nin kıssasında mürûr etti. Pes bu mevzûda tecvîz-i nasstır ibâhat-ı semâ'a. Ammâ bin mevzu'da men' buyurmaları te'vîle veyahut nehy-i tenzihiyyeye muhtemeldir. Ammâ fiilin te'vîli yoktur. Nitekim ol câriyelerin fiili mukarrerdir. Metin: (احتجوا ايضاً بما روى عن عقبته بنى عامر عن النبي انه قال كل شيء يلهو به الرجل فهو باطل إلا تأديبه فرسه ورميه بقوسه وملاعبته بامرته فلا يدل على Tercüme: Ve kezâlik münkirler bu hadîsle dahî hucet

22^b

kıldılar ki, Peygamber (a.s.) buyururlar: "Tahkîkan bir şey ki racûl oynar ve ona meşgul olur illâ atını te'dib etmesi değil veya böyle ok atması değil ve hâtonuyla mülâibe etmesi değil."⁷⁹ Pes bu dahî mutlakâ semâ'ın tahrîmine delâlet edemez. Belki adem-i fâidesine delâlet eder, eğer lehv murâd olunursa ol semâ'dan. Metin: (ودليلهم القوتيه كل لهو حرام ولا المناضلة والملاعبة بلا هل قوله (م): كل ما يلهيك عن الله فهو حرام وقوله (م) استماع الملاهي فسق والا ستلذاذ به كفر وكله لا يدل على تحريم السماع لان السماع ليس بلهو عند الشافعي والغزالي واكثر المشايخ وعندنا وانى يلهينا عن الله بل يشغلنا بالله لاسيما اسماع روحاني الملاعبته بلا هل نفساني فاذا كان النفساني مباحا فكيف لا يباح الروحاني مع انه ليس بلهو عندنا اما اذا كان المراد بالسماع لهواً Tercüme: Ve bu münkirînin delil-i kavîleri Hz. Peygamber'in (كل لهو حرام) buyurmalarıdır. İllâ ok atışmak ve dahî mülâabette bi'l-ehl değildir, dedikleridir ve dahî her şol şey ki seni Allah'tan meşgûl kıla ol harâmdır, buyurmalarıdır ve dahî melâhînin istimâ'ı fîsktır ve istilzâzı küfürdür, buyurmaları.⁸⁰ Bu hadislerin küllîsi tahrîm-i

⁷⁹. Tirmizi, Fezâilu'l-Cihâd, 11; İbn Mâce, Cihâd, 19; Ebû Dâvud, Cihad, 23.

⁸⁰ Irâkî, Muğnî, İhya Kenarı, II, 272..

semâ'a delâlet etmez. Zîrâ semâ' lehv değildir Şâfiî ve Gazâlî ve ba'zı meşâyih-i kibâr katında ve bizim katımızda ve ne halle semâ' bizi Allah'tan gayrıya meşgûl kılar. Belki bizi Allah'a meşgûl kılar ve murâdımız dahî semâ'dan Allah'la meşgûl olmaktır. Bâhusus ki, semâ' rûhânîdir ve mülâabe-i bi'l-ehl cismânîdir. Pes nefsânî mübâh ola da rûhânî ne halle mübâh olmaya. Bunun birle ki semâ'-ı âşıkân lehv değildir. Ammâ kaçan semâ'dan murâd lehv olursa bizim katımızda dahî ol lehvin istimâ'ı fîsk ve istilzâzı küfürdür.

Metin: (اما قول ابن مسعود والغنا تنبت النفاق.)

23^a

فهو في حق المعنى اذا كان غرضه ان يوض نفسه على الناس ويتودد الى الناس ويرغبوا في غناء وذلك لا يوجب التحريم كما ان ليس ثياب الجميلة وركوب الحيل وسائر انواع الزينة كالحرث والزرع والانعام لاتنبت الرياء والنفاق لكن

(Tercüme: Ammâ İbn Mesûd'un "Ġinâ nifâk

bitirir, demesi muğannîler hakkındadır. Eğer garaz-ı nefsinî halka arz etmek murâd ederse ve nâsa muhabbet edip ğinâsına tergîb ve tahrîz ederse ve lâkin bu dahî tahrîmi mûcip değildir. Nitekim siyâb-ı cemîle giymek ve ata binmek ve sâir türlü zînet-i hars gibi ve zer' gibi ve en'âm gibi hiç bunların birisi riyâ ve nifâk bitirmez. Lâkin bunlarla tefâhur etmek riyâ ve nifâk bitirir. Metin:

واما قول ابن عمر إلا لا اسمع الله لكم لقوم مجرمين وفيهم رجل يغنى كذلك لا يقير التحريم من حيث انه غناء بل لكونهم مجرمين ولكون سماعهم لغلبة الشهوة لاشوق الى لقاء الله اولى زيادة الله بل مجرد اللهو فكان منكر بالاضافة

(Tercüme: "Ammâ İbn Ömer'in kavli ki; âgâh olun ey ümmet-i Muhammed! Allah Teâlâ sizi sâmi kılmasın. Şol kavm-i mücrimîne ki onların içinde muğannî ola! Bu dahî onlar gibi tahrîmi ifâde etmez.

Ġinâ olduğu haysiyetten bil ki, ol kavmin mücrim oldukları haysiyetten delâlet eder ve onların semâ'ı galabe-i şehvet ile olduğundan delâlet eder ki; onların semâ'ı Allah'ın likâsına veyâhut ziyâret-i beytullâha şevkleri için değildir. Belki mücerred lehv u laib içindir. Pes bunların kendi hallerine nisbeti inkâr olunmuştur. Metin: (اما ماروى عن نافع كنت مع ابن عمر في

23^b

الطريق فسمع زمارة راع فوضع اصبعيه في اذنيه ثم عدل عنها الطريق فلم يزل يقول يا نافع السمع ذلك حتى قلت لا فاخرج اصبعيه وقال بكذا رايت رسول الله منع فلا يدل على التحريم ايضا لان وضعه اصبعيه على اذنيه فعل فقط ولم يامر نافعا بذلك ولا انكر على سماعه وان كان حرام عند تامر نافع بذلك وانما فعله ذلك لانه راى الذكر او الفكر الذي هو فيه اولى من سماعه فرأى تركه اولى و نحن نرى اولو تركه في بعض الاوقات واكثر الاحوال.

Tercüme: Ve ammâ şol kelâm ki, Nâfi'den rivâyet olundu. Nâfi' dedi ki; ben İbn Ömer'le bir yolda bile idim. Pes bir çobanın düdüğünü işitti, sandım iki parmaklarını kulaklarına koydu. Ondan sonra yoldan çıktı. Dâima derdi ki: "Yâ Nâfi" işitir misin, ol âvâzı? Hattâ ben dedim ki; yok istemezem. Pes parmaklarını çıkarıp dedi ki; ya Nâfi' Peygamberi böyle gördüm ki men' eyledi.⁸¹ Bu dâhî semâ'in tahrîmine delâlet etmez. Zîrâ parmaklarını kulaklarına koymasını ancak kendi işledi ve Nâfi'a emretmedi ki; "Yâ Nâfi' sende böyle eyle" demedi ve Nâfi'in semâ'ını inkâr etmedi. Eğer onun katında harâm olaydı, Nâfi'a dahî kendi işlediğini emrederdi ve ânı onun için öyle eylediği ol halde zikirde veyâhut fikirde idi. Pes zikri ve fikri onun semâ'ından evlâ görüp kalbi ona meşgûl olmasın diye. Parmaklarını kulağına koydu ve biz dahî semâ'in ba'zı evkâtta ve ekser ahvâlde terkini evlâ görürüz. Metin:

فلما لم يكن فيه نص ولم يستقم فيه قياس على منصوص بطل القول بتحريمه وبقى فعلا جرم فيه كسائر المباحات محكمه حكم ما في القلب فان اسماع لا يحرك الا ما في القلب.

Tercüme: Vaktâkim bu semâ' hakkında nass olmadıysa ve kıyas dahî bir mansûs üzere müstakîm olmadıysa, semâ'in tahrîmine olan kavilleri bâtil olup bu fiil dahî sâir mübâh olan fiiller gibi bilâ-cerem bâkî kaldı. Pes semâ'in hükmü kalpte olan şeyin hükmü olur. Zîrâ semâ' tahrik etmez illâ kalpte her ne ise onu tahrîk eder eğer iyi eğer kötü.

24^a

⁸¹. Ebu Davud, Edeb, .52.

قال الامام من أحب الله وعشقه واشتاق الى لقاءه فلا ينظر الى شيء الا يراه فيه ولا يقرع سمعه قارع الا يسمعه منه فالسمع في حقه مهيج لشوقه ومؤكد لعشقه وحبه ومؤدى زنارة قلبه ومستخرج منه احوالا من المكاشفات والمشابهات ولا يحيط بها الوصف والمقالات يعرف من ذاقها وينكرها من كل

Tercüme: İmâm Gazâlî buyurdular ki; şol kimse ki; Allah'a muhabbet ede ve âşik ola! Ve likâsına muştâk ola. Pes ol kimse bir şeye nazar etmez, illâ onda Hakk'ı görür ve sem'ine bir şey dokunmaz illâ onu Hakk'tan işitir. Pes semâ' onun hakkında onun şevkini müheyyic ve aşkıni müekkid olur ve kalbi çakmağın çakıcı olur ve ol âşıktan mükâşefâtan, müşâhedâtan nice haller istihrâc edici olur ki; onu vasif ve makâlât ihâta eylemez. Ol ahvâli zâik olan ârifler bilir ve onun zevkinden hiss-i kalîl olanlar ânı inkâr kılarlar.⁸² Ve bu münkir olanlar hakkında Hz. Mevlânâ buyururlar. Beyt:

Metin: ⁸³(کر سماع عاشقا نرا منکری . حشر کردی در قیامت باسکان

ويسمى تلك الاحوال بلسان الصوفية وجدا مأخوذ من الوجود والمصادقة لانه يصادق احوال لم يصادفها قيل السماع وهي غاية مطالب المحبين ونهايته ثموت المقربات كلها فالقصى اليها من حملة المقربات لا من جملة المعاصي والمباحات وحصول للقلب بالسمع فقهم ولا تنكر قال مولانا وسيدنا وشيخنا ومرشدنا

رباعي شهباز جناب ذو الجلا لست سماع فراش قلوب اهل حالست سماع در مذهب عشقان حلا لست سماع در مذهب منكران حرامست سماع.)

Tercüme: Ve ol ahvâle tesmiye olunur. Lisân-ı sûfîyyede vecd demekle vecd vücûddan me'hûz dur /

24^b

⁸². Gazzali, İhya, II, 402.

⁸³ "Ger semâ-ı âşikân'râ münkirî

Haşr kerdî der kıyâmet bâ segân."

Tercüme: "Allah âşiklarının semâ'ı hususunda inkarcılık yaparsan kıyamet günü köpeklerle haşrolunursun."

ve müsâdefeden me'hûzdur. Ya'nî bulmak ve mülâkât olmak zîrâ ol sâmi' ol ahvâle müsâdefe eyler ki; ol ahvâle semâ'dan evvel müsâdefe eylememiştir ve bu ahvâl-i muhibbînin gâyet metâlibidir ve küllü kurbetlerin semerâtının nihâyetidir. Pes bu ahvâle sebep olan dahî takrîb eden şeyler cümlesindedir. Maâsî ve mubâhât cümlesinden değildir ve bu ahvâlin kalbe husûli semâ' sebebiyledir. Öyle inkâr eyleme!

روالله اعلم بالصواب الباب الثالث في الدفّ روى عن عائشة رضی الله عنها اتفاقاً على الرواية عنها قالت دخل ابو بكر على وعند جاريتان تغنيان بما تقاولت الانصار يوم يغاث ورسول الله (ص) متفثر بشوبه فانتهرها ابو بكر وقال ابزمير الشيطان في بيت رسول الله وذلك في يوم عيد فكشف النبي عن وجهه وقال يا ابا بكر ان لكل قوم عيد او هذا عيدنا قال الشارح الافضل الشيخ الاكمل في شرحه وقد اختلف العلماء في الغنا فاباحه جماعته من أهل الحجاز وهي روايته عن مالك وحرمة ابو حنيفة واهل العراق وكرم الشافعي وهو المشهور من مذهب

(Tercüme: Bu hadîs-i şerîfi Hz. Âişe rivâyet buyururlar. Rivayette Müslim, Buhârî ittifâk eder. Hz. Âişe buyururlar ki: "Hz. Ebû Bekir benim üzerime dâhil oldu ve benim katımda iki câriye var idi ki teğannî ederlerdi. Şol şiirlerle ki, Ensâr "Yevm-i Buğas"ta mukâvele kılmışlardı. Buğas bizammi'l-bâ Medîne'ye karîb bir mevzi'dir. Ki onda Evs ve Hazrec kabilelerinin azîm kîtâli olmuştur ve Hz. Rasûl câriyelerin teğannîsi halinde kaftanlarını bürünüp yatıyordu. Pes Hz. Ebû Bekir Hz. Aişe'yi nehiy ve men' eyleyip dedi ki, Rasûlullah evinde mezâmîr-i şeytân neyler. Pes Hz. Rasûl (a.s.)/ perdeyi yüzünden giderip dedi ki: "Yâ Ebâ Bekir tahkîkan her bir

kavmin bir bayramı vardır ve bu gün bizim bayramımızdır."⁸⁴ Şeyh Ekmelüddin buyururlar ki; ulemâ urulmakta ihtilâf etmişlerdir. Ehl-i Hicâz'dan bir cemaat mübâh kılmışlardar. Mâlik'ten rivâyet olan da budur ve

25^a

⁸⁴. Buhâri, İydeyn, 325; Salât, 69; Cihad, 79; Menâkıb, 15; Nikâh, 116; Müslim, Salâtu'l-Iydeyn, 4; Nesai, İydeyn, 33, 34, 35, 36; İbn Mâce, Nikâh, 21; İbn Hanbel, Müsned, VI, 33, 56, 83, 84, 99, 116, 166, 186, 233, 242, 247, 270.

Ebû Hânife ve ehl-i Irâk harâm demişlerdir ve Şâfiî kerfih addetmiştir. Mezheb-î Mâlik'ten meşhur olan da budur. Metin:

(احتج المجوزون بهذا الحديث واجاب الآخرون بانه

ليس محل النزاع لأن هذا الغنا كان في الشجاعة والحدق في القتال ونحو ذلك وليس الكلام فيه هو جائز لانه لا مفسدة فيه وانما الكلام فيما يهيج الناس على الشرذ ويحملهم على البطالة والقبيح وروى ان الجاريتين ترفقان وروى ان الجاريتين كانتا تلعبان بادف وهو يضم الدال اشهر وافصح وروى نفع الدال

Tercüme: Semâ'ı mücevviz olanlar bu hadîsle huccet ibrâz ederler. Ammâ muharrim olanlar cevap verirler ki bu mahall-i nizâ' değildir. Zîrâ bu ğinâ şecâat ve kîtâlde mahâret ve hazâkat hakkında ve buna benzer şeylerde oldu. Bu husûsta kelâm yoktur ve bu minvâl üzere olan ğinâ câizdir. Zîrâ bunda fesâd yoktur. Harâm olan ğinâ oldur ki; nâsı surûrda tahrîk ede ve batâlet ve kubha tahmîl ede ve bir rivâyette dahî câriyetân darb-ı düfûf ederlerdi ve bir rivâyette câriyetân deffle oynarlardı. Deff zamm-ı dâlle olmak eşher ve efsâhtır. Şeyh-i ekmelin kelâmı buraya dakktır. Metin:

واما ان الغنا نقله البيهقي من ان الغناء و ضرب القضيبي والرقص حرام بالاجماع عندنا ومالك والشافعي واحمد فلا خفاء في عدم صحته لمن تأمل فيه من ذوي العقول لانه قد اشتهر وثبت ان فيه الاختلاف كما نقل الشارح الافضل

Tercüme: Ammâ Bezzâziye'nin ğinâ ve nây çalmak ve raks eylemek bi'l-icmâ harâmıdır bizim / katımızda ve Mâlik ve Şâfiî ve Ahmed katında demesinin adem-i sıhhatinde hafâ yoktur. Zevî'l-ukûl'den teemmül eyleyen kimseler. Zîrâ müştahir ve sâbit oldu ki bu mes'elede ihtilaf vardır.

Metin: (وقد فهم مما ذكره الشيخ الشارح اباحة سماع اخواتنا وتغنيهم بلا شعار الالهية وضرب دفوفهم على رواية اخرى . هي تدفان ورقصهم على رواية وهي تلعبان بالدف لان كلها صحيحة قال صاحب المفاتيح في شرح المصاييح وهذا يدل على جواز ضرب الدف وجواز قرأت الاشعار التي لم يكن فيها

25^b

(Tercüme: Ve Şeyh-i ekmelin zikr eylediğinden münfehim olan oldur ki, bizim ihvânımızın semâ'î mübâh ola ve eş'âr-ı ilâhiyye ile teğannîler mübâh ola. Zîrâ bunda fesâd yoktur ve deff çalmaları da mübahtır. Alâ-rivâyetin uhrâ ki teduffândır ve raksları dahî mübahtır. Rivâyeti sâlise üzere ki, (تلعبان بالدف) dir. Zîrâ bu rivâyetlerin küllîsî rivâyet-i sahîhadır ve sâhibu'l-Mefâtîh Şerh-i Mefâtîhte, bu hadîsin şerhinde der ki; bu hâdis delâlet eder, darb-ı deffe ve kırâat-ı eş'âra ki onda vâsf-ı imre'e-i muğannîye olmaya, ve hicv-i müslim olmaya. Metin: فحرمة الغنا والسمع فيما كان على طريق اللهو واللغو عند من حرم واهل الصلاح
Tercüme: Feizâ kâne kezâlik ğinâ ve semâ'in harâm olmasî lehv ve laib ve lağv tarîkiyle olandadır semâ' harâmdır diyenler katında. Ve ehl-i salâh ve fukarâ ve uşşâk ise böyle lehv ve laible semâ'dan münezzehtir ve müberrâdırlar. Metin: (فان قلت ماتقول في قوله بعض شراح

26^a

المشارك الذي قال في شرح هذا لحديث قوله (عم) هذا عيدنا اعتزاز عن عائشة فان اظهر السرور في العيد من شعائر الاسلام وليس هو كسائر الايام فيفهم من قوله ان السماع والغنا جاز في يوم العيد يجوز في سائر الايام قلنا وعلى هذا التقدير يجوز لنا السماع لان كل يوم عيد بل في كل نفس عيدين وللعمامة في كل سنة مرتين كما قال مولانا وسيدنا وسلطاننا ومرشدنا عارفان ورد مي ووعيد كنز عنكبوتان مكس قرير كنز وقال الفارض وعندي وعيدي وعيدي كل

(Pes eğer sen dersen ki, ne dersen Şurrâh-ı Meşârik'ta ba'zısının kavlinde ki, ol kimse dedi bu hadîsin şerhinde ki, Hz. Rasûlün "Ve hâzâ ıydunâ" kavli Hz. Âişe tarafından itizâtdır. Zîrâ yevm-ı ıydde izhâr-ı sürûr-i şeâir-i İslâm'dır. Halbuki yevm-ı ıyd sâir eyyâm gibi değildir. Pes bunun bu kavlinden münfehim olur ki, tahkîkan semâ' ve ğinâ yevm-i ıydde câiz olup sâir eyyâmda câiz olmaya. Biz bu takdîr üzere dahî bize semâ' câizdir, deriz. Zîrâ bizim için her günde bir ıyd vardır. Bil ki, her bir nefîste iki ıyd vardır. Biri nefy-i ağyâr eylemede ve biri dahî isbât-ı mahbûb-ı gayyâr eylemede ve âmme-i nâs için bir senede iki kere ıyd

eylemek vardır. Nitekim Hz. Pîrimiz, sultânımız buyururlar ârifler her demde iki ıyd ederler. Ammâ Ankebût mertebesinde olan ehl-i nefis etler kurutup kadîd ederler ve İbn Fâriz hazretleri buyurur: "Benim katımda ıydım her şol gündedir ki; ben ol mahbûbu görem. Onun yüzünün cemâlini müşâhede kılam, nûrlu gözle."

د قال الغزالي السماع في اوقات السرور تاكيد للسرور وتهيج له اذا كان ذلك السرور مباحاً كالغناء في ايام العيد وعند العرس وعند قدوم الغائب ووقت الوليمة وولادت المولود وكل ذلك معتاد مباح لاجل اظهار لسرور يدل علي هذا من انشاء والنساء بالدق والحان عند قدوم رسول الله الى المدينة طلع البدر علينا من ثنيات الوداع وحب الشكر علينا ما دعا لله داع . اظهار السرور بقدوم وهو لسرور محمود فاظهاره بالشعر والنغمات والرقص والحركات ايضا محمود فهو جار في قدوم كل قادم. وفي كل سبب مباح من أسباب السرور انتهى كلامه.

26^b

İmâm-ı Gazâlî dedi ki: Semâ' evkât-ı sürûru te'kîddir ve ânı müheyyic ve muharriktir. Kaçan ol sürûr mübâh olduysa. Meselâ eyyâm-ı ıyde ve güveyi oldukça ve gâibten bir kimse geldikte ve düğün vaktinde ve oğlan doğdukta bu cümlesi mu'tâd mübâhtır sürûru izhârdan ötürü ve bu mezkûrâna şehâdet ve delâlet Hz. Nebî'nin Medîne'ye geldiğinde ba'zı muğanniye hâatunlar inşâd-ı şiir edip deffle ve elhânla istikbâl edip bu beyti derlerdi ki; bizim üzerimize tulû' etti, vedâ' kenârından bir bedr-i münîr. Vedâ'; Medîne kurbunda bir tepenin ismidir. Şükür bizim üzerimize vâcip oldu. Mâdem ki Allâh'a dâî olanlar da'vet eyledikçe ol hazretin kudûmu sebebiyle olan sürûrun izhârı için bu ahvâli ederlerdi ve bu sürûr sürûr-i Muhammed'dir. Bu minvâl üzere olan sürûrun izhârı şiirle ve nağmâtla ve raks ve hareketle dahî mahmûddur ve bu minvâl üzere semâ' câizdir. Her kâdimin kudûmünde ve her sebab-i mübâhın esbâb-ı sürûrunda.⁸⁵

85. Gazzali, İhya, II, 399.

وهذه الكلمات التي ذكرناها الى هنا لفهام ارباب الظاهر واما اصحاب الباطن ينظرون الى حقيقة كل شيء فيسمعون من كل شيء تسبيح الله وتنزيهه لان كل شيء يسبح الله وينزهه كما قال الله تعالى وان من شيء الا يسبح بحمده ولكن لاتفقهون تسبيحهم فالدف والمزامير والقصيب والطبل والنقارة وامثالها داخل في الشيعية فهم يسبحون الله ويقدرونه عملا لا يليق بشأنه فكيف تنكر اهل الظاهر لا رباب الطريق الذي يسمعون تسبيح الاشياء.

Ve şu kelimâtı ki biz bu mahalle gelince zikreyledik. Erbâb-ı Zâhirin fehimlerine lâyük kelâmıdır.

Ammâ ashâb-ı bâtın her şeyin hakikatine nazar ederler. Pes bir şeyden tesbîhullâhı ve tenzîhullâhı istimâ' ederler.

Zîrâ her şey Hakk'ı müsebbîh ve mükaddistir. Nitekim Allah Teâlâ buyurur: "Hiç, / bir şey yoktur; illâ ol Allâh'ı tesbîh eder,⁸⁶ hamdine mültebis olduğu halde. Lâkin ey zevâhir-i eşyâda kalanlar! Siz onların tesbîhini bilmezsiniz." Pes deff ve nây düdük ve tabl ve nakkâre ve bunlar emsâli olan sazlar dahî dâhildir, şey'iyette. Pes bu cümlesi Allah'ı tesbîh ve takdîs ederler, şânına lâyük olmayan şeylerden. Pes ehl-i zâhir erbâb-ı tarîkı nicedir inkâr ederler ki; onlar tesâbîh-i eşyâyı istimâ' ederler.

"Hiç mi dâni çi gûyed çeng u ûd"

Ente hasbî ente kâfi yâ vedûd."

فان قيل افىكم من يسمع تساييح الاشياء ويفهم اذكارهم واسرارهم قلنا نعم بعنايته الله وبهمة سلطاننا ومرشدنا ذلك اول مراتبنا في لسلك ففهم ولا تنكر لا رباب الفقر واصحاب الطريق انكار ولا تقف ما ليس لك به علم ان السمع والبصر والقواد كل اولئك كان عنه مسؤلا والسلام على من التبع الهدى والله اعلم بمن اهتدى وهو معطى السؤل والمنى تم

86. "O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbirşey yoktur. Ne varki siz onların tesbihini anlamazsınız.." İsra 24/44.

İKİNCİ BÖLÜM

I- ABDÜLEHAD NÛRÎ-İ SİVÂSÎ'NİN HAYATI¹

1- Doğumu

Abdülehad Nûri Efendi Sivas'da doğdu. Doğum târihi Vicdânî'nin Tomar-ı Turuk-ı Aliyyesi'nde 1014/1605, Sefine-i Evliya'da 1013/1604 ve 1003/1594-95 diğer kaynaklarda ise 1003/1594-95 olarak belirtilmektedir. Abdülehad Nûri Efendi'nin babası, Kadı Muslihiddin Mustafa Safâyî, Ebu'l-Berekât Muhammed Zîlî'nin dört oğlunun en küçüğü ve Ahmed Şemseddin Sivâsî (ö. 1006/1597)'nin kardeşi Mültekâ Şârihi, Sivas Müftüsü İsmâil Efendi'nin oğludur. Annesi ise yine Ebu'l-Berekât'ın büyük oğlu Molla Camî'nin Kâfiyesi'ni şerheden Muharrem Efendi'nin kızı Safâ

¹ Yılmaz, Necdet, Abdülehad Nûri Sivâsi ve Mir'atu'l-Vücûd ve Mirkatu's-Şuhûd Adlı Eseri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 1993. Daha geniş bilgi için bkz., Brockelman, GAL, Suppl, II, 662; Kehhale Ömer Rıza, Mu'cemu'l-Müellifin, V, 66; Hocazâde Ahmed Hilmi, Ziyâret-i Evliyâ, 895; M. Süreyya, Sicill-İ Osmânî, III, 294; Osman Türer, Şeyh Mehmed Nazmî Hayatı Eserleri ve Hediyyetu'l-İhvân'ı, (Basılmamış doktora tezi), Ankara 1982, 66; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Sadeleştirenler: A. Fikri Yavuz - İsmail Özen, İstanbul 1972, I, 197; Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetu'l-Ârifin ve Âsârul-Musannifin, I, 493; Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Abdülehad Nuri" mad., İstanbul 1988.

Hatun'dur. Abdülehad Nûri Efendi, doğum yerine nisbet edilerek Sivâsî diye tanınmış, şiirlerinde Nûrî mahlasını kullandığı için bu ünvanla şöhret bulmuştur. Künyesi; Ebu'l-Mekârim, lakabı ise Evhadü'd-Dîn'dir.

2- Çocukluğu, Tahsili ve Tarikata İntisâbı

Abdülehad Nûri Efendi çocukluk yıllarını Sivas'da geçirdi. İlk ilimleri tahsile Kur'ân-ı Kerîm, Sarf ve Nahv okuyarak burada başladı.

Henüz üç yaşlarında iken, "Halvetiyye"nin "Şemsiyye" kolunun kurucusu ve dedelerinin kardeşi olan Şemseddin Sivâsî, onun ileride büyük bir şahsiyet olacağını kerâmeten haber vermişti. Küçük yaşta babasını kaybeden Abdülehad Nûrî Efendi'yi Sultan 3. Mehmed'in dâveti üzerine İstanbul'a giden dayısı, hocası ve mürşidi Abdülmecid Sivâsî (ö. 1049/1639) himâyesine alır. Annesi Safâ Hâtun ve kardeşleri Abdüssamed Efendi Kâmil Ağa ile birlikte İstanbul'a götürür.

3- Seyr u Sülûkü

Abdülehad Nûrî Efendi kendi dayısı ve Şemseddin Sivâsî hazretlerinin postnişini Abdülmecid Sivâsiye intisâb etmiş ve seyrü sülûkünü büyük mücâhede, uzun riyâzât ve halvetlerle tamamlamıştır. Tarîkat Pirleri olan Ömer Halvetî (ö. 750/1349)'nin yolunda giderek dört yıl beş ay on günde peşpeşe kırk erbain çıkardı. Bunun sebabini Abdülmecid Sivâsî Efendi şöyle açıklar: "Bir zamanda sen İstanbul şehrinde ferd-i vâhid, mürşid-i kâmil olup zamânında olan "Şeyhler, cümle sana ser-efrû ve ilticâ ve mürâcaat idecekler. Pes, cümleye tefevvuk, bu kadar sa'y-i belîğ itmeye muhtâc idi." şeklinde ifade etmiş ve icâzetle taltif buyurmuştur.

4- Midilli'ye Gönderilmesi

Bâtınî ilimleri ikmâl edip irşâd icâzetiyle de taltîf olunduktan sonra Şeyhi ona “Hz. Rasûlullah (S.A.V.)’in işâret-i şerîfleri ile Midilli’ye halife nasb ve tayin olundunuz.” diyerek seccâde, âsâ, ridâ, kemer verdi ve halkı irşâd etmesi için Midilli’ye gönderdi. “An-karîb, İstanbul’a nakl olunursunuz” diyerek de kerâmet gösterdi. Sâyesinde yetmiş kâfir müslüman olmuş ve kendisine bîat edip tekmîl-i tarîkat etmişlerdir. Şöhreti kısa zamanda Midilli Adası’nın her tarafına yayıldı ve halkın çoğu kendisine mürîd ve muhib oldu.

5- Mehmed Ağa Tekkesi'ne Şeyh Oluşu

Önceden beri Abdülehad Nûrî Efendi’ye muhib olan Şeyhülislâm Yahyâ Efendi, Abdülmecid Sivâsî’yi ziyâret ederek, Abdülehad Nûrî Efendi’yi İstanbul’a dâvet etmesini Mehmed Ağa zâviyesini kendisine vermek istediğini belirttiğinde Abdülmecid Efendi “Sem’an ve tâaten” diyerek Abdülehad Nûrî Efendi’yi Şeyhülislâm’a gönderdi. Bu durum Şeyhülislâm tarafından da onaylanınca, Hz. Şeyh Midilli’de Alîmi Efendi isminde bir kişiyi yerine halife tâyin ederek, annesi ve dervişlerinden birkaç kişi ile berâber Mehmed Ağa Zâviyesinde ikâmet ve insanları 1033/1623 tarihinde irşâda başladı. İstanbul’a döndükten sonra ayrıca, sırasıyla Sultan Mehmed, Bâyezid ve Ayasofya-i Kebîr Câmîlerinde vâizlik yaptı.

6- Vefâtı

Abdülehad Nûrî Efendi son senelerinde ders ve va’zları bırakmış kendisini tamâmen sâdık mürîd ve tâliblerini irşâda adanmış yerine halfîyelerinden Bülbülcü-zâde Abdülkerim Efendi’yi va’z u irşâd için görevlendirmiştir. 1061 Muharremi’nin sonlarında (M. 1651) hastalanır. Hastalıklarının yedinci 1 Safer 1061 (4 Ocak 1651) cuma günü ikinci vakti sonuna doğru teslim-i rûh eder. Eyüp Nişanca’daki Şeyhi’nin kapri yanına

defnedilmiştir. Şeyh Efendi'nin vefâtına halifelerinden Şeyh Nazmî şöyle târih düşmüştür.

Hasretle Nazmî didim târih-i fevtin anı / Abdülehad Efendi olsun mukîm-i cennet.

7- Eserleri

Arapça Eserleri

- 1- Mirâtü'l-Vücûd ve Mişkâtü's-Şühûd
- 2- Riyâzü'l-Ezkâr ve Heyâzü'l-Esrâr
- 3- Hikmet-i Teârüd fî Sûreti'd-Tenâkud
- 4- Te'dîbü'l-Mütemerridîn
- 5- Risâletün fî Tayyi'l-Mekân

Türkçe Eserlerinden Bazıları

- 1- Terceme-i Te'dîbü'l-Mütemerridîn
- 2- Risâletün fî Hakkı Devrânî's-Sûfiyye
- 3- Terceme-i Risâle-i fî Devrânî's-Sûfiyye
- 4- Silsilenâme-i Abdülehad Nûrfî
- 5- Divân-ı İlâhiyyât.

II- ABDÜLEHAD NURÎ-İ SIVÂSÎ'NİN RİSÂLE-İ FÎ HAKKI DEVRÂNİ'S-SÛFİYYE'Sİ

İlâhî bir kelâm, tatlı bir nağme hoş bir sadâ ile duygulanan ve coşkunluğa bürünen sûfinin -çoğunlukla gayri ihtiyârî olarak- ayağa kalkıp dönmeye başlaması; “devrân”, “deverân”, “çarhetme”, “semâ” gibi kavramlarla tanımlanmaktadır. Kalbe gelen bir vârid ve cezbe-i ilâhî sebebiyle heyecâna kapılan sûfî, bu hâlin te'sîri geçinceye kadar döner, deverân eder.

Önceleri münferid halde yapılan devrân, zamanla zikir meclislerinde toplu halde icrâ edilen devrânî zikre dönüşünce; giderek yaygınlaşan bu durum karşısında zâhir ulemâsı rahatsız olmuş. Sohbetlerinde gösterdikleri olumsuz tavırları, tekkîre kadar ulaşan fetvâlarını da beraberinde getirmiştir. Şiddetli tepkilere, tenkîdlere ve en önemlisi tekkîre mâruz kalan dervişler, çâreyi meselenin izâh edilmesinde ve fikhî bakımdan da devrân-ı sûfiyyenin câiz olduğunun isbâtında bulmuşlardır. Abdülehad Nûri Sivâsî (k.s.) tarafından kaleme alınan “Risâletün fî hakkı devrânî's-sûfiyye” de bu amaçla te'lîf edilmiş Türkçe risâlelerden bir tânesidir.² Nûri Efendi risâlesinde, mevzûyu fikhî açıdan ele alarak muârizlarına devrânın cevâzı hakkında deliller getirmiş, yapılan şedîd eleştirilere aynı dille cevap vermeye çalışmıştır.

Mütekaddimînden olan ulemânın ve meşâyihin devrânın cevâzına dâir müsbet tavırlarını zikrederek başladığı risâlesinde, sözkonusu zevâtın eserlerinden altıntılar yapmayı da ihmâl etmemiştir. Âyet ve hadislerle desteklediği görüşlerini, mezheblerin tâkip ettiği usûl kâideleri ve mezheb imamlarının görüşleriyle bütünleştirerek sunmaya çalışmış ve zamâne ulemâsını da bu konuda itidâle davet etmiştir.

² Abdülehad Nûri Sivâsî, Risâle fî Hakkı Devrânî's-Sufiyye, Beyazıt ktp., Veliyyüddîn Ef., 1827/11.

A- RİSÂLENİN YAZMA NÜSHALARI

Abdülehad Nûri Efendi'nin "Risâle-i fî hakkı devrânî's-sûfiyye isimli risâlesinin görebildiğimiz yazma nüshaları şunlardır.

I- Veliyyüddin Ef. 1827/11 (Beyazıt Ktp.).

II- Hacı Mahmud Ef. 3044 (Süleymâniye Ktp.).

Esas aldığımız nüsha Beyazıt kütüphanesinde bulunan "Veliyyüddin Ef. 1827/11. Nolu nüshadır. Hacı Mahmud Ef. 3044 nüshasının bazı bölümlerinin eksik olduğu yaptığımız karşılaştırmada ortaya çıktı. Eserin tarihsiz olan İstanbul Litografya baskısı ile esas aldığımız nüshanın birbirinin aynı olması, eksik bölümlerin bulunmaması, bizi böyle bir tercihe zorladı. Mathû olan bu risâle Süleymaniye Ktp. Hacı Reşid Bey 97/5'tedir.

B- MUHTEVÂSI

Devrân-ı Sûfiyye aleyhine verilen fetvâlar dozunu gitgide artırmış, devrân, semâ' yapanların küfrüne dâir iddiaları ihtivâ eden risâleler kaleme alınmıştı.³ Bu sözlü ve yazılı ithamlara cevap verilmek üzere hazırlanan risâlelerde meselenin fikhî boyutu tabîî olarak ön plana çıkmaktadır. Söz konusu iddialar raksın haram olduğunun icmâ' ile sâbit olduğunu beyan etmektedir. Müellif söze başlarken devrân-ı sûfiyyenin helâl yada haramlığına ilişkin Şâri'den kesin bir delil, yahut eimme-i erbaadan şüyû' bulmuş bir sözün vârid olmadığını belirtmektedir. Çünkü bu konu henüz ortaya çıkmış, kadîm ulemânın zamanına tekâbül etmemiştir. Oysa raksın

³ İbn Bezzâzî, İbn Kemal, Ebussuûd gibi zevât devrân ve mûsikîyi red için risâleler yazmışlar, fetvalar vermişlerdir. İbn Kemal'in Risâletün fî Tahkîki'l-Hak ve İbtali Rê'yi's-Sûfiyye fi'r-Raks ve Devrân'ı, İbrahim Halebi'nin er-Raksu ve'l-Aksu fî Müstehilli'r-Raks'ı aleyhteki görüşleri ihtiva eden risalelerdendir.

helâl yahut haramlığı konusunda imamlar arasında farklı görüşler ortaya konmuştur. Müellif ulemâdan bazılarının devrân-ı sûfiyyeyi raksa kıyas etmesini eleştirerek şunları söyler: “Ba’zı ulemâ-i dîn devrân-ı mezkûreyi raksa kıyâs edip tahrîm eylemişler. Ve ba’zı meşâyih-i İslâm dahî ona raks ismini ıtlâk edip mürtekip olanları men’ eylemede teşdîd ve Musırr olanları zecreylemede tehdîd-i eclî için şiddet üzere fetvâlar verdiler ki; okuyanlara dehşet ve dinleyenlere haşyet hâsıl olur.”⁴

Aleyhte verilen fetvâların isâbetli olduğu kabul edildiği takdirde devrânın ehline lehte fetvâ veren, câiz gören, hatta fiilen içinde yer alan ulemâ-i ızâmdan ve meşâyih-i İslâm’dan birçok zevât hakkında nasıl hüküm verilecektir? Müellif bu mevzûda mütekaddiminden şu isimleri örnek vererek bu endişelerini dile getirmektedir. “Mütekaddiminden Sirâcüddîn el-Bulkûnî ve Şeyhu’l-İslâm İzzeddin İbn Abdüsselâm ve İmâm Gazâlî ve İmâm Suyûtî, Dâvûd Kayserî ve Molla Câmî ve Şeyh İmâm Ali Semerkandî ve Şeyh İmâm Abdülvahhâb Şa’rânî ve Şeyhu’l-İslâm Ali Cemâl ve Şeyhu’l-İslâm Sa’dî Efendi ve Şeyhu’l-İslâm Efdâlzâde ve bunların emsâli niceleri ve meşâyih-i ızâmın, mütekaddimîn ve müteahhirînden cümlesi ruhsat tarafında bulunup devrân-ı mezkûrun ehline câiz ve mübâh olmasına fetvâlar verip risâleler yazdılar ki; istidlâl buyurdukları kavâidi bu muhtasarda tafsîl eylemek mümkün değildir.”⁵ (2). Devrân -raks ilişkisini Nûri Efendi iki yönden açıklayarak yanlış yorumlandığı görüşünü savunmaktadır.

I. Husus: Müellif devrâna “raks” ismi verilmemesi husûsunu ısrarla vurguladıktan sonra “raks” kavramının lûgat ve ıstılah mânâsına değinerek kavramların farklı yönlerini izâh etmek istiyor.

“Raks lügatta ol laib kastıyla olan hareket-i mevzûneye derlerki; ondan tekessür ola.”, “İstılahta raks; ol lu’beye derler ki; mizmâr gibi ve evtâr gibi, çihâr pâre gibi âlât-ı lehv ola ve onda nisvân ola buyurmuşlar.”⁶

⁴ Abdülehad Nûri, a.g.e., 2.

⁵ Abdülehad Nûri, a.g.e., 2.

⁶ Abdülehad Nûri, a.g.e., 3.

II. Husus: Devrân-ı mezkûr raks ile kıyâs edilemez. Çünkü kıyâs için makîs ve makîsun aleyhin lügatta ve hükümde nazîri olmak kıyâsın sıhhatinin şartlarındandır.

Nûri Efendi bu tefrîki yaptıktan hemen sonra konunun muhâliflerin tarzına uygun olarak ele alınması hâlinde bile harâm-ı kat'î ile hüküm verilemeyeceğini söylemektedir. Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivâyet ettikleri "Benî Erfide" hadîsinide⁷ delil olarak zikretmektedir. Mezkûr hadîs-i şerîf ile ulemâ mübahlar ile olan laib ve raks gibilerin mübâh olmasına istidlâl eylemişlerdir. Zikredilen bir diğere hadîste ise; "Kişi ehli ile ve lihyesi ile ve esbâbı ile ve fersi ve gavsi ile oynasa ol laib mübahur" buyrulmuştur.⁸ Konuya insanın hâlât-ı rûhiyyesi bakımından yaklaşan müellif bazı insanların ilâhî iştiyakla kendisinden geçtiğini, gayr-i ihtiyârî olarak muhrik bir hal aldığına belirtir. Meseleye "Kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz, müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz!" hadîsi şerîfinin⁹ sağladığı vüsat ile bakan Nûri Efendi.

"Eğer eimme-i Hanefiyye'den devrân-ı mezkûrun cevâzına fetvâ veren meşâyih-i İslâm olmasalar da, eimme-i Şâfiyye'den ibâhatına fetvâ veren ulemâ-ı ızâmın kavli ile amel olunmak olurdu. Zîrâ beş yüz yıldan beri ashâb-ı hâlât ve erbâb-ı cezbât olan azîzlerin görmekte mu'tâd olup terke kâdir olmayan sulehây-ı ümmeti bunun gibi bir emr-i sehl için tadrîl ve tazyîkten edille-i Şâfiyye ile amel evlâdır buyurdular." demektedir. Bu hususta mezheb taklîdinin cevâzını göz önüne alan Nûri Efendi, "Kemâlpaşazâde merhûmun, "Hanefiyyü'l-mezheb bir meselede teşeffu' edip bu meselede Şâfiî hazretleri musîbtir, hatâ ihtimâli vardır diye Şâfiî kavliyle amel eyleyebilir."¹⁰ yönündeki fetvâsını zikreder. Ayrıca; "Ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken dâimâ Allah (c.c.)'ı anın!" emr-i ilâhîsi de hâl-i devrândan bir hâle tekâbül etmektedir müellife göre. Yine

⁷ Buhari, İydeyn, 25; Manakıb, 15; Müslim, Salatu41-Iydeyn, 4.

⁸ Abdülehad Nûri, a.g.e., 4.

⁹ Buhârî, Edeb, 80; Ahkâm, 22.

¹⁰ Abdülehad Nûri, a.g.e., 4.

Mukâtil hazretlerinden nakledildiğine göre; “Sultân-ı ışk zâkirin kalbini istflâ edip raks ve devrânı iktizâ eyleyince yine zikirden hâli’ olmayıp belki daha ziyâde zikretmek lâzımdır ki, nefis ve şeytan mağlûbîn olalar, buyurmuşlardır.¹¹

Risâlesinde Nûri Efendi; hurmeti delîl-i kat’î ile sâbit olmayan, ictihadla sâbit olan eşyânın helâl kabul edilmesinin, kabul edeni küfre düşürmeyeceği görüşünü savunur. O’na göre bu icmâ’ sahabenin icmâi değildir ki; inkâr eden kâfir olsun! Bu meyanda risâlede tekfîr edenlere karşı cevap verme, bu tavırların fıkha ters düştüğünü isbat etme gayreti göze çarpmaktadır.

Nûri Efendi eserinde devrânın hurmetinin kat’î delillerden biri ile sâbit olmadığı, eimme-i erbaadan biri tarafından tasrîh edilmediği halde asrın ulemâsının ictihâdı ile sabit olursa; bu meselede ihtilaf vâkî iken ehl-i devrânı ve helâl sayanları tekfîr etmek üzere verilen fetvâların geçerliliği ne olur? Sorusuna cevap aramaktadır. Bu cevâbı üç madde halinde sıralar:

I- Fetvâlar devrânda ısrâr edenlere tağlîz, teşdîd ve mübâlağa içindir. Zirâ küfr-i hakîkî olmasına usûl-i dinin ve usûl-i fikhın müsâdesi yoktur. Eğer gerçekten küfr-i hakîki murad olunsa idi, büyük imamlardan hepsini, meşâyih-i kirâmdan bir çoğunu tekfîr etmek gerekirdi.

II- Suâlin Cevâbında ikinci önemli husûs; devrânın helâl olduğunu savunan kimselerin tatlîl ve tekfîr olunması üzere verilen fetvâlar, bir zındık alayının ve ilhâd tarîki ile ithâm edicilerin fisk ve fesâdları sebebiyle ortaya attıkları tuğyândan başka bir şey değildir. Müellif devrânın cevâzına ve ibâhatına dair verilen fetvâların güzel amellerde dâimâ mücâhede üzere olup duâlarında istimdâd olunan erbâb-ı tevâcüd ve ashâb-ı hâl için olduğu kaydını koymayı da ihmâl etmemiştir. Aslında Ebussuûd Efendi ve emsâli fukahâ yukarıda izâh edilen ibâhat anlayışına ters görüşe sahip değillerdir. Ancak onlar mübtedîinden olan birtakım şahısların bir günde, bir haftada Hakk’a erişme iddiaları ile devrân adı altında yapabilecekleri hatâların önüne

¹¹ Abdülehad Nûri, a.g.e., 7.

geçmek konusunda kararlı bir tutum sergilemişlerdir. Nûri Efendi'ye göre onların aleyhte görünen fetvâları devrânı hedef almış gibi yanlış anlaşılmıştır. Oysa burada hedeflenen, zikir meclisleri adı altında hevâ-yı nefis ile yapılan laib ve lehvi menetmektir. Risâlede bu husûsu te'yîd etmek için Kemâlpaşazâde'ye sorulan suallere ve cevaplarına yer verilmektedir.¹²

III- Müslümanlar arasında yeni birşeyler zuhûr etse, hemen başlangıç aramasında onu bütünüyle reddetmek için haramlığına kâni' olan kimseler bulup ona nisbetle onu tahrim ederler, kalpleri nefretle doldururlar. Daha da ileri giderek kendisi kâfir ve âilesi boş derler. Karşı çıkılan şey yaygınlaşarak kabul görmeye başladığı zaman da; esbâb-ı ibâhat bulup ona izâfetle mübâh olmasına fetvâlar verirler. Ücretle yapılan imâmetler ve hitâbeler, cemaat-i kesîre ile kılınan nâfile namazlar bu nevî hâdiselerdendir.

Müellif semâ' ve devrân yapanlara o dönemde yapılan baskılara da değinerek, eziyet edenleri ve zâhir ulemâsının meselenin aslına vâkıf olmaksızın verdiği inandığı fetvâları ağır bir dille eleştirmektedir. Nûri Efendi risâlesine muârizlarına yönelik şu eleştirileriyle son verir:

“İmdî umûr-i katiyye ile umûr-ı ihtilâfiyyenin merâtibini zapta kâdirûn ve emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkerin şurûtunu farka ârifûn olmayan ba'zı cehle-i va'âz-ı asr ve hazele-i huffâz-ı dehr ve teşdîd ve tağlîza ehil değiller iken müfti-i mâcinlik edip umûr-ı mezkûreyi mertebelerinden ihrâc etmekle ifsâd-ı akâid-i avâm-ı müslimin ve teşvîş-i kulûb-i ashâb-ı yakîn ettikleri, güneşten daha açık, geceden daha belirgin iken ulemâ-yı dîne bunun gibileri adem-i te'dîb ettikleri ecilden; sadırları selâmetten hâlî ve kalpleri buğzâ-i müslimîn ile mâlî olup âyine-i kalpleri kûdürât olmakla kendi yüzleri karasını görmezler.” Yevme mübteli's-serâir” muktezâsınca ancak kıyâmette görürler. Lâkin fâide eylemez.¹³

¹² Abdülehad Nûri, a.g.e., 7.

¹³ Abdülehad Nûri, a.g.e., 10.

III- RİSÂLE-İ FÎ HAKKI DEVRÂNİ'S-SÛFİYYE METNİ

(بسم الله الرحمن الرحيم)

(الحمد لله الجاعل اختلاف علماء الامة رحمة المنعم علينا بتفاوت اقوال
المجتهدين من الامة والصلاة على سيدنا المدوح بانه نبي الملحمة وعلي آله
واصحابه المتواصين بالخير والمرحمة.)

Ammâ ba'd vaktâkim ba'zı ihvân-ı dîn
(ثبتهم الله بالقول الثابت في كل حين.) bu fakîr vefîru't-taksîre el-hâcât-ı
kesîre edip devrân-ı sûfiyye hususunda kesret-i kıl u kâl ve vefret-i cevâb-ı
suâl sudûrda halecâna ve kulûbde heyecâna sebep olmuştur. Sizlerden ricâ ve
temennî ederiz ki, bu bâb da müfîd ve muhtasar Türkîce bir kelâm-ı mu'teber
tahrîr ve ol muhtasarda mesele-i mezkûrenin usûlünü ve fîrû'unu takrîr
edesiniz dediklerinde (وام السائل فلا تنهر¹⁴) fehvâsı teallele mecâl ricâsı
komadığı ecilden hulâsa-i akvâl alâ vechi'l-icmâl Türkîce muharrer ve mestûr
kılınmak için sarf-ı makdûr olundu.

¹⁴. Duhâ, 10 / 94. Meal: "El açıp isteyeni de sakın azarlama!"

(وبالله التوفيق وهو نعم الرفيق). Pes imdî ma'lûm ola ki; devrân-ı sûfiyyenin hıll u hürmetine mahsûs Şâri'den bir delîl-i kâtı' veyâhut eimme-i erbaadan bir kavlı-i şâyi' vârid ve vâkı' olmamıştır. Zîrâ devrân-ı mezkûrun zuhûru onların zamân-ı şerîflerinden sonradır. Lâkin raksın hıll u hürmetinde eimme-i erbaa mâ-beyninde ihtilâf vâki' olmuştur. İnşaallâh Teâlâ naklolunur. Onun için ba'zı /¹⁵ ulemâ-i dîn devrân-ı mezkûreyi raksa kıyâs edip tahrîm eylemişler ve ba'zı meşâyih-i İslâm dahî ekser raks ismini itlâk edip mürtekib olanları men'eylemede teşdîd ve musırr olanları zecreylemede tehdîd-i eclî için şiddet üzere fetvâlar verdiler ki; okuyanlara dehşet ve dinleyenlere haşyet hâsıl olur. Lâkin ulemâ-i ızâmdan ve meşâyih-i İslâm'dan ba'zıları meselâ; mütekaddimînden Sirâcüddîn el-Bulkînî ve Şeyhu'l-İslâm İzzeddîn İbn Abdüsselâm ve İmâm Gazâlî ve İmâm Suyûtî ve Dâvûd Kayserî ve Molla Câmî ve Şeyh İmâm Ali Semerkandî ve Şeyh İmâm

1b

15 ŞERH: Ve meşâyih-i İzâm ol ululardır ki; Tabakât-ı Müctehidîn'de yazdıkları üzere aslında tâbîinden müctehid olanlar altı imâmdır. Dördü meşhur olanlardır. Ve ikisi dahî Dâvûd Tâî ve Süfyân-ı Servî'dir. Mutavvelât'da İnde's-Servî ve inde Dâvûd dedikleri bunlardır. Ve ba'zıları Süfyân b. Uyeyne ve Dâvûd İsfahânî dahî Müctehid fi'd-dîn olanlardandır derler. Bunlardan sonra Hanefiyye'den İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed ve Şâfiyye'den Müznî ve gayrısı müctehid fi'l-mezheb olanlardandır dediler. İmdî Dâvûd Tâî ve Süfyân-ı Servî meşâyih-i sûfiyye zümresindedir. Ve dahî meşâyihten müctehid fi'l-mesâil ve ashâb-ı tercîh addolunanlar bir kaç yüz vardır ki; fûrû'da ictihad ettiklerinden gayrı; ıslâh-ı sıfât-ı nefsanîyyede ve ilâc-ı emrâd-ı kalbiyyede ve inşirâh-ı sūdûrda ve selâmet-i kalpte; kitab, sünnetten nice mesâil istinbât ettiler. Ve üç-dört yüz bâbli müdevven kitâplar te'lîf eylediler ki; bir âlim onları bilmeyince fıkıh-ı fi'd-dîn kâmil olamaz. Onun için İmâm-ı a'zam hazretleri "fıkıh-ı fi'd-dîn" in ta'rifinde (**الفقه معرفة النفس مالها و ما عليها**) buyurdu.

Üç ilme şâmil olmak için bir fıkıh-ı ekberdir ki ilm-i kelâmıdır. Biri ilm-i a'zamdır ki; ilm-i ahlâk ve ilm-i tasavvuftur. Biri fıkıh-ı asgardır ki; ilm-i fûrû'dur. Nitekim Tevzîh'te ve Telvîh evvelinden ve Fetevây-ı Tatarhâniyye'de evvelinde ve gayrı Mutavvelât'da böylece buyurmuşlar.

Abdolvahhâb Şa'rânî ve bunların emsâli niceleri ve müteahhirînden Şeyhu'l-İslâm Ali Cemâlf ve Şeyhu'l-İslâm Sa'dî Efendi ve Şeyhu'l-İslâm Efdâlzâde, mütelâib ve bunların emsâli niceleri ve meşâyih-i ızâmın mütekaddimîn ve müteahhirînden cümlesi ruhsat tarafında bulunup devrân-ı mezkûrun ehline câiz ve mübâh olmasına fetvâlar verip risâleler yazdılar ki; istidlâl buyurdıkları şevâhidi ve îrâd buyurdıkları kavâidi bu muhtasarda tafsîl eylemek mümkün değildir. Lâkin hulâsa-i akvâl budur ki; evvelâ devrân-ı mezkûra raks ismi ıtlâk olunmaya. Usûlümüzde mesâğ yoktur buyurdular. Zîrâ raksa lügatte ol laib kastıyla olan hareket-i mevzûneye derler ki; onda tekessür ola. Onun için /¹⁶kâmusta aydur: (الرقص لا يكون الا للاعب).

2a

Istılahta raks ol lu'beye derler ki; mizmâr gibi ve evtâr gibi çihâr pâre gibi âlât-ı lehv ola ve onda nisvân ola buyurmuşlar ve kütüb-i usûlde Tevzîh'da ve gayrında

(لا تثبت اللغة بالقياس فلا يطلق اسم الخمر على كل شراب فيه معنى الخمرة)

buyurduğu müddeâmız huccettir buyurdular. Sâniyen devrân-ı mezkûr raksa kıyâs olunmaya dahî mesâğ yoktur. Zîrâ Şurûh-ı Menâr' da aydur: Makîs ve makîsun aleyhin lügatte ve hükümde nazîri olmak kıyâsın sıhhatinin şurûtundandır ve yine Tavzîh'te aydur:

(الح ولا يصح قياس الخطاء على النسيان في عدم الافطار لانه ليس نظيره

ولان عذره دون عذر النسيان.)

İmdî ednâ melâbise ile ve cüz'î münâsebe ile bir şey bir şeye kıyâs olunmaz.

(قال فى القاموس وبنو ارفده بالفاء كار على جنس من الحبشة) 16 ŞERH:

Ya'nî Habeşe'den bir tâife kılıçları ile ve kalkanları ile oynayıp raks eder ki; sultânımızın fetvâsına gelince; imsâk ettiklerinde sultânımız emir buyurup ya'nî (دونكم يا بني ارفده) buyurdu.

Ya'nî raks edin ki; ehl-i kitâb bilsinler bizim dinîmizde ruhsat vardır. Tazyik ve haraç yoktur, buyurdular ve Hz. Âişe mübârek koltukları altından onlara bakardı. رواه الدار القطنى والقياد المقدسى والسيوطى فى الجامع الصغير عن الانس رضى الله عنه رواه البيهقى فى

شعب الايمان

Zîrâ gâhî tebâyûn illetgâhî tebâyûn milletgâhî tebâyûn rütbegâhî tebâyûn neye kıyâs mâni' olur? Husûsen devrân-ı mezkûr raks kabîlinden olması müsellemler olduğu takdirde harâm-ı kat'î olmak lâzım gelmez. Zîrâ asıl raksın hürmet-i ihtilâfiyye olduğundan gayrı raksın merâtibi vardır. Onun için Müslim ile Buhârî ittifakla Hz. Âişe-i Sıddıka'dan rivayet ettikleri

((دونكم يابني ارفده حتى يعلم اليهود والنصارى ان في ديننا فسحة 17) /

2b

hadîsi ile ulemâmız mübâhlar ile olan laib ve raks gibiler mübâh olmasına istidlâl eylemişlerdir. Zîrâ (دونكم خذوا في رقصكم) ile tefsîr olunup emr-i ibâhat için olanlardır, buyurmuşlar ve Allâme ve İbn Mâlik ve gayrı şurrâh bu hadîste laibe ruhsat vardır lehvden hâlî olunca demişlerdir. Lâkin ba'zı fuzalâ buyurmuşlardır ki; lehvin dahî ba'zı aksâmı mübâh olur. Nitekim Meşârik'da Buhârî Hz. Âişe'den rivâyet buyurduğu hadîste:

(قال (ء م) ياعائشة اما كان معكم لهو فان الانصار يعجبهم اللهو)

buyurur. Ya'nî: "Yâ Âişe seninle lehvedenler yok mudur ki işleyesin. Zîrâ Ensâr kavmi lehvi severler" ve Enes bin Mâlik sultânımızdan rivâyet eyledi ki:

(سالت ربي ان لا يعذب اللاهين من امتي فاعطانيهم) 18

Ve dahî Abdülmuttalib b. Abdullah Sultânımızdan rivâyet eylediği; 19

(الهوا ولعبوا فاني اكره ان ارى في دينكم غلظة الهوا بكسر اوله امر اباحته)

hadîsinin şerhinde Münâvî aydur: Ve ba'zı lehv husûsen ol lehv ki; onda âlât-ı lehv ve tarab olmaya. Bu ümmetten mağfû olmasına istidlâl eylemişlerdir ve yine hadîste sâbittir ki; kişi ehli ile ve lihyesi ile ve esbâbı ile ve feresiyle ve

17. Buhârî, İydeyn, 25; Menâkib, 15; Müslim, Salatu'l-İydeyn, 4; İbn Hanbel, Müsned, VI, 116, 233; Nesâi, İydeyn, III, 195-196.

18. Camiu's-Sagîr, (I-II), Mısır tarihsiz, I, 24.

19. Beyhakî, Şiabi'l-İmân, (I - VIII), Beyrut 1990, V, 247.

gavsi ile oynasa ol laib mübâh ile olduğu için mübâhtır buyurmuşlar ve fūrû-ı Şâfiyyede mestûrdur ki;

(الغناء بمجرد والصوت بلا آلة وسماع ذلك مكروهنا غير محرمين وكذلك الرقص غير محرم اذ قد ثبت ان النبي (ع) وقف وعائشة تنظر رقص الحبشة)

والتصوص تدل على ان الغناء والقص مباحان; Ve imam Gazâli İhyâ'da aydur;

(الرقص مباح) Ve Umde'de aydur,

(قال الشيخ السعدي رحمة الله تعالى: ومن يرقص لوجه الله فقد فان بالرقص) وقال في العوارف ان داود النبي (ع) كان يستقبل السكينة بالرقص

"Ya'nî Hz. Dâvud Nebî (A.S.) kaçan kendilere âsâr-ı sekîne zâhir olsa safâ ve sūrûrundan kalkıp raks ederler idi ve ba'zı eimmeden dahî ba'zı müşkilât mesâil-i dîniyye münkeşife oldukta safâlarından kalkıp devr ve raks etmeleri menkuldür.

Ve İmâm Suyûtî, Fetâvâ-yı hadîsiyye'sinde aydur:

3a

(ان سالت ايها الاخ عن جماعة صوفية اجتمعوا في مجلس الذكر وقام شخص يقرأ واستمدوا على ذلك بالاختيار هل ينكر ذلك اقول في الجواب لا انكار عليهم وان انضم على ذلك رقص او نحوه اذ قد ورد رقص جعفر ابن ابي طالب بين يدي رسول الله صلى الله عليه وسلم ولم ينكر عليه فكان ذلك سنة تقريرية ولذلك وقع السماع والرقص عند جماعة من الكبار الائمة منهم سراج الدين بلقيني ومنهم شيخ الاسلام عزالدين بن عبدالسلام انتهى قوله ومولانا جلال الدين دواني)

Şerh-i heyâkilde buyururlar ki;

Nitekim nûfûs-î felekiyye, şevâgılden berfî oldukları için onlara olan işrâkât-î envâr-î ilâhiyyenin istimrârı harekât-î devriyyeyi iktizâ etmekle eflâkte ol harekât-î müstemirr olup bu âlemde hudûs eden havâdis-î müteceddidenin vücûdunu iktizâ eylediği gibi kezâlik insan dahî riyâzât sebebiyle şevâgîl-î bedeniyyeden tathîr ve takaddis eyleye. Ol işrâkât-î envâr-î ilâhiyye onların nûfûs-î kudsiyyelerine taalluk etmek ile vücûdlarında bir tarab-î muz'ic ve safâ-yı muhrik peydâ olur ki; raks ve tasfik ve devrân iktizâ edip onunla vücûdlarında hâlât ve cezbât ve vecd-i müşâhedât zuhur eyler.

İşte semâ'da şerr-î zâhir ve vasl-î bâis budur buyururlar ve onun için gâhî bir semâ meclisinde feth olan feyz, erbaînlerde feth olmaz buyururlar. (انتهى قول الدواني) Ve ba'zı ulemâ-î Hanefiyye buyurdular: Eğer eimme-î Hanefiyye'den devrân-î mezkûrun cevâzına fetvâ veren meşâyîh-î İslâm aleyhim rahmetü'l-meliki'l - allâm - olmasalar da eimme-î Şâfiyye'den ibâhatına fetvâ /²⁰veren ulemâ-yı ızâmın kavli ile amel olunmak olurdu. 3b

Zîrâ beş yüz yıldan beri ashâb-î cezbât ve erbâb-î hâlât olan azîzlerden görmekte mu'tâd olup terke kâdir olmayan sulehâ-yı ümmeti bunun gibi bir emr-î sehl için tadrîl ve tazyîkten akvâl-î Şâfiyye ile amel evlâdır buyurdular. Dînimizde tazyîk yoktur. Sultân-î Enbiyâ aleyhisselâm:

(يسروا ولا تعسروا) ²¹ buyurmuştur, buyurdular.

Onun için Kemâlpaşazâde merhûmdan istiftâ olunup, Zeyd Hanefiyyü'l-mezheb bir mes'elede teşeffu' edip bu mes'elede Şâfiî hazretleri musîbtir, hatâ ihtimâli de vardır diye, Şâfiî kavliyle amel eylese; "Zeyd'e ne

²⁰ ŞERH: Ve İbn Mâlik Meşârik'in şerhinde İmâm Ebû Hanîfe hazretlerinden dahî ba'zı gınânnın mübâh olmasını nakleder.

قال الشيخ السعدى رحمة الله عليه نظم ولم يرقص او جه الله قد فاز فان القص لله حلال

²¹. Buhari, Edeb, 101; Ahkam, 114; Megazi, 108; İlim, 20; Müslim, Cihad, 1358, 1359.

lâzım gelir?" dediklerinde, el-cevâb: Nesne lâzım gelmez buyurmuştur. Husûsen asıl mes'eleye ârif olan mezâhibden birinde isâbet zann ettiği mes'ele ile amel eylemek ekser ona lâzımdır, buyurmuşlardır. Vallâhu a'lem. el-Husûsen Kudemâ-yı eimme -i dîn ve fuzalâ-yı müfessirîn;

22 (فاذكروا الله قياماً وقعوداً وعلى جنوبكم) âyetinin ve emsâlinin tefsîrinde:

(اي دوموا على ذكر الله في الاحوال كلها قائمين وقاعدين و مضطجعين مرضى واصحاً ليلاً ونهاراً سرّاً وعلانيةً حركةً وسكوناً عند الشوق والطرب الشدة والتعب والحزن والسرور والنشاط والفتور والطاعة والمعصية والحدث والطهارة)

buyurdıkları üzere âyette emir devâm için olup ahvâl-i ihtiyâriyyeye ve ızdırâriyyeye şumûl murâd olduğu ehâdîs-i sahîha da dahi musarrahtır, / buyurdular ve hâl-i devrân ise ahvâlden bir hâldir ve hâlât-ı mezkûreden hâriç olmak muhâldir, buyurdular. Hattâ kelime-i tevhîd Kur'ân'dan nisf âyet olduğunun hikmeti budur ki cünüplere ve hâyızlara muhaddislerin tekellümü câiz olup mü'min hiçbir halde kelime-i tevhîdden gâfil ve kâhil olmasın ki, şâyet ol halde ona mevt erişirse (تموتون كما تعيشون) muktezâsınca zikr-i mu'tâd olan lisân-ı zikrullâh ile rapt buluna buyurmuşlar. Fi'l-hakîka ekseriyâ tevhîde bu ma'nâ nice kerre müşâhede olunmuştur ve Mukâtil hazretleri aydur bize haber-i sahîh bâliğ oldu ki

4a

(الله اكبر) ve (لااله الا الله) ve (الحمد لله) ve (سبحان الله) kelimelerini "cünüb ve hâyiz ve mutagavvit" demek câizdir.

Ve dahi.

22. Nisa Suresi, 4 / 103. Meal: "Ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah (cc)'ı anm."

(ولاتطرد الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي يريدون وجهه ما عليك من حسابهم من شيء.)

Âyetinin umûmun muktezâsı Beyzâvî ve gayrı müfessirînin tefsîrlerinin fehvâsı üzere "Yâ Muhammed sen rabbü'l-âlemîn'i gece ve gündüz dâimâ zikreder, Kavmi tard ve ıbâd ve istihkâr eylemeğe onların ihlasla ettikleri zikir, onlara ikrâm etmek iktizâ eder ve onların ahvâlini hesâb etmek senin üzerine lâzım değildir. Nitekim senin hesâbın onların üzerine lâzım değildir. Zîrâ onlarda olan sîmâ-yı salâh ve sîret-i takvâ onların ihlâslarına delâlet eder demektir buyururlar. İmdî Sultân-ı Işk zâkirin kalbini istîlâ edip raks ve devrânı iktizâ eyleyince yine zikirden hâlî olmayıp belki daha ziyâde zikretmek lâzımdır ki nefis ve şeytân mağlûbîn olalar, buyurmuşlar ve müşeddîdînden ba'zı meşâyih-i İslâm. Çünkü devrân-ı mezkûrun hürmetine Kitâp ve Sünnetde huccet-i vâzıha ve kıyâsa ircâ'dan illet-i nâsiha bulunmadığın müşâhede buyurdular ise, icmâ'a temessük, teveccüh buyurdular. Onun için Kemâlpaşazâde merhûmdan ve ba'zı meşâyih-i İslâm'dan istiftâ olunup hürmeti delîl-i kâtî' ile sâbite olmayıp icthadla sâbite olan eşyanın müstahilli kâfir olmayacak." Devrân ve raksa helâl diyen tâife tekfîr olunmak ne vechile sahîh olur?" diye suâl olundukta cevâbında /²³ İcmâ' vardır diye tekfîr olunur buyurulduğu ecilden ol asrın fuzalâsı i'tiraz edip evvelâ icmâ-ı mezkûr müselleme değildir. Zîrâ kütüb-i usûlde

4b

²³ ŞERH: Münkirînden ve müşeddîdînden ba'zılarının bu âyet-i kerîme de ve emsâlinde hâl-i devrân dahî dâhildir diyenlere Kurân-ı azîmde kendi hevâlarına göre ma'nâ verenler hakkında vârid olan mevâidden korku vardır dedikleri cumhûr müfessirîn aleyhim rahmetü'l-muîn zâhibûn ve cimme-i sâlifîn rıdvânullâhi aleyhim ecmaîn. Kâilûn oldukları ma'nây-ı umûma muhâlifdir. Husûsen âyet-i mezkûra ma'nâyı umûmundan tahsîs ve taayyüne bir delîl-i celil lâzımdır. Husûsen usûlümüzde takyîd ve tahsîs neshden bir nev'dir, zarûretsiz ona masîra mesâğ yoktur, buyurmuşlardır.

(فالشرط في الاجماع القطعي اجماع الكل وخلاف الواحد مانع لكيونة
الاجماع قطعيا كخلاف الاكثر)

buyurur. İmdî ulemâ-i mütekaddimînden ve meşâyih-i sâlifînden muhâlifînin hilâfları ol icmâ'a mâni'dır. Husûsen icmâ'-ı mezkûr müsellemler olduğu takdîrce icmâ'-ı müteahhirîndendir. İcmâ'-ı Sahâbe değildir ki; câhîdine küfür şâibesi ola. Zîrâ Menâr'da ve Tavzîhte aydur:

(فلا قوى اجماع الصحابة نصا فهو بمنزلة الایة والخبر المتواتر فيكفر
جاحده ثم الذي نص بعض الصحابة وسكت الباقيون فهو بمنزلة الخبر المشهور
فيضلل جاحده ولايكفر ثم اجماع من بعدهم على حكم لم يظهر فيه خلاف
من سبقهم او اجماعهم على قول فيه مخالف فلا يضلل جاحده الضرورات
تبيح المحظورات فاذا نقر في الناقد ولايكفر لما فيه من الاختلاف.)

mdî İbn Kemâl hazretlerinin cevâb-ı mezkûr dahî teşdîd ve tehdîde binâ olunmağın icmâ'ın merâtibini fark eylemekte belki ona icmâ' lafzını itlâk eylemekten musâmahâ eylemiştir.

Ve Kurtubî'nin nakleylediği Sâmirî hikâyeti bu bâbda huccet ve delil olmaya sâdık olmağı ma'lûm ulemâ-i dîn ve ma'rûf ehl-i yakîndir ve onun gibi hikâye misli ile ahkâm-ı sâbite olmadığı ezhar ve eclâdır ve ashâb-ı haysiyyâtâ zâhir ve peydâdır. Belki, tefâsirde nice hikâyet vardır ki; nakleden vâize te'dîb ve ta'zîr lâzımdır buyurmuşlar ve vâiz intâkının nakleylediği "اذبحوه" hadisinin ashâh ve sâbit değildir. Farazâ bir tarîk ile sâbit dahî olsa ala'l-icmâli tafsil ettiği üzere yâhut mevrîdine maksûr olmak üzere te'vîle muhtâc olurdu. Zîrâ onun gibi sâkit olanları zebhetmek usûl-i dîniyyeye ve edille-i şer'iyyeye muhâlifdir. Husûsen sük@t-ı mezkûr ızdırârîyedendir. Fâilî ma'zûrdur. (الضرورات تبيح المحظورات.) Husûsen ol hadîs zannettiğine muhâlif ashâbdan çok rivâyet vardır. Nitekim Kütüb-i Ehâdîs'te ve Fetvâ-yı Hanefiyye'de mestûrdur ki; emîru'l-mü'minîn Ömer (r.a.) hazretlerine hîn-i ezkârda sük@t vâki' olup üç gün gece mağşiyûn aleyh olmuşlardır ve sahv

vâki' oldukta Sultanımız (s.a.v.) buyurmuşlardır ki; Yâ Ömer çünki, sük@t ve gayş üç gün üç gece oldu. Kaçan farzları kazâ eyleme buyurdular ve emîru'l-mü'minîn Ali (k.v.) hazretlerine bir gün ve bir gece vâki' oldu. Sahv vâki' oldukta; Yâ Ali sen kaçan namazlarını kazâ eyle buyurdular. Zürrâde bin Evfî hazretleri sabâh namazında kıraat ederken (فاذا نقر في الناقر)²⁴ âyetine gelince tahammül edemeyip sâkıt olup yıkıldı ve ol halde vefât eyledi (r.a.) Ve ashâbda bunun emsâli çok vâki' olmuştur. Ol müfterîlerin sözleri bâtıldır, buyurmuşlar.

Ve ba'zı eşhâs usûl-i hadîse ittîlâları ve vecde tahkîkan kudretleri olmadığı ecilden (من تشبه بقوم فهو منهم)²⁵ hadîsini delil ittihâz eyler. Hâşâ devrân-ı mezkûr keferenin tepmelerine teşbih ederler imiş. Teşbîhle, teşebbühü fark eylemeyen huccetleriyle bahsi câiz değildir. Husûsen, hadîs zayıf olup ahkâmı delîl olmaya sâlih olmağın. / İmâm Tahâvî, Makâsîd-ı Hasene'de tasrîh etmiştir. Belki fezâilde var olup sulehâya teşbîh eylemenin hüsününü beyân ifâde eylemiştir ve teşbîhin ma'nâsı müşâbehât kasdolunmak olduğu için ba'zı umûr-i diniyyeye mücerred sûrette keferenin ba'zı umûruna benzemekten beis yoktur. Meselâ ıydlerde tezeyyûn ve sürûr gibi ve kiliselerde ettikleri i'tikâf gibi keşîşlerinin vâizânda cem' olup dinledikleri gibi ve mekteplerinde sabîleri kitaplarını müselsel okudukları ve ettikleri nice hayrât ve hasenâtları gibi onlara benzer nice umûr vardır ki; haddi yoktur. Müslümanlardan makbûl olmadan merdûddur. Hâşâ onun gibi yerlerde küfre teşbîh edip küfrünün falan hâline benzer demek küfürdür. Ol sözü söyleyen câhil kendine küfür nisbeti olduğunu bilmez hemân nefsinin inâda ve ısrârına uyup dalâlete düşer.] Eğer suâl olunursa devrân-ı mezkûrun hurmeti edille-i kâtuadan biri ile sâbite olmayıp ve eimme-i erbaadan biri tasrîh buyurmayıp ictihâd-ı ulemâ asrı ile sâbit olunca husûsen mes'ele muhtelefun fihâ olunca ba'zı meşâyih-i İslâm musırr olanları ta'zîr ve müstehîll olanları tekfîr etmek üzere fetvâlar verdiklerinin vechine olur, cevâbı verilir ki ol fetvâları

5a

²⁴ Müdessir, 74, 8: "O sûra üfürüldüğü zaman var ya!"

²⁵ İbn Hanbel, Müsned, II, 50; Ebu Davud, Libas, IV, 314; II, 50.

meşâyih-i İslâm-aleyhim rahmetü'l-melikü'l-allâm- bir iki asla ircâ' edip bir iki vechile tevcih buyurmuşlardır. Evvelki vech budur ki; fetvâlar mücerred zecr ve mun'ide tağlîz ve teşdîd ve mübâlağa içindir. Zîrâ küfr-i hakîkî murâd /26 olunmaya usûl-i dînin ve usûl-i fikhın kavâidinin müsâadesi yoktur.

Belki müstahill olanların küfrân-ı ni'met ve sâir mes'ele-i sahîha olmalarına binâ olunmuştur. Husûsen küfr-i hakîki murâd olunca eimme-i kibârdan camâhîri ve meşâyih-i ebrârdan meşâhîri ifkâr lâzım gelir. (نعوذ بالله من ذلك ونستغفر الله هنالك) Ve bu asıl üzere teşdîd ve tehdîd ve mübâlağa murâd olunmak nusûs-ı âyât ve ahâdîste çok vâki' olmuştur. Meselâ:

gibi (من قتل مؤمناً متعمداً فجزاؤه جهنم خالداً) ²⁷

gibi. Ayetlerde dahî (وكانما قتل الناس جميعاً) ²⁸

²⁶ ŞERH: Bu mesele beyânında eimme-i Hanefiyye'den cevâb vechiledir ki; Zeyd vedle, semâ'la zikrullah ederken Amr ve Zeyd'e niçin edersin câiz değildir, âsîm olursun dese Amr'a şer'an ne lâzım gelir? El-cevâb:

روى عن ابن مسعود رضى الله تعالى عنه قوله تعالى: فاذا ذكر الله قياماً وقموداً وعلى خنوبهم. اى

مرضاً واصحاً سرأ وجهراً محرمة وسكوناً وعلى كل حال

muktezâsınca ol zâkir âsim olmaz me'cûr olur. Amr'a ta'zîr, teşdîd ve salâha gelince teşdîd lâzım olur. Bu mesele beyânındadır. Eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki; bir bölük cemaat ayağı üzere durup zikrederken ihtiyarları ile döne döne zikretseler câizmidir. El-cevâb: Câizdir, sahihtir, zikre ta'yîn-i vaz' yoktur. Her kim ta'yîn-i vaz' ederse câhildir.

²⁷. Nisa Suresi, 4 / 93. Meal: "Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir."

²⁸. Maide Suresi / 5, 32. Meal: "Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları, öldürmüş gibidir."

(من سأل الناس أموالهم تكثراً فانما هي خمر من شرب الخمر لم يقبل الله له صلوة اربعين صباحاً فان تاب ، تاب الله عليه الى قوله فان عاد الرابعة وتاب لم يتب الله عليه وسقاه من طين الجبال.)
gibi.²⁹ Hadîslerde ba'zı fuzalâ-yı müfessirîn ve ba'zı eimme-i muhaddisîn teşdîd ve tehdîd ve mübâlağa murâd olunmasını tasrîh buyurmuşlardır. Onun için Hulâsatu'l-fetâvâ'da ve Kâzîhân'da ve Tatârhânî'de

(استماع الملاهي معصية والجلوس عليها فسق والتلذذ بها من الكفر)³⁰

hadîs-i şerîfi tehdîd ve teşdîd ve mübâlağa üzere vârid olmuştur, buyurur. İtlâk üzere melâhînin hürmeti gayr-ı kat'iyedir. Husûsen hadîs haber-i vâhid olduğundan gayr-ı âmm, hassun minhu'l-ba'zıdır.

(حديث عام خص منه البعض)

Delâlet-i kat'iyeye değildir. Husûsen her ma'siyetle telezzüz küfr-i hakîkî olsa meselâ zinâ ve livâta gibi cemî maâsî lezzet-i nefsâniyye ile olmanın küfür olup Havâric'in / ve Mu'tezîle'nin mezhepleri dürüst ve ehl-i sünnetin mezhepleri nist olmak lâzım gelirdi. Onun için sâhibü'l-Keşşâf Mu'tezîle'den olup mü'mîn-i âsî isyanla îmândan hâriç olmak, mezhepleri olduğundan evvel harekâtı taksîm edip ve devrânı tahrîm edip mezhebi te'yîd etmek için ehl-i sünnet sûfiyyesini tadrîl ve teşnî eden oldur, nihâyeti fıkıhta hanefiyyü'l-mezheb olmanın teşdîd ve tehdîd tarafını tutan meşâyih-i İslâm ol samt üzere fetvâ vermişlerdir. (والله اعلم بالصواب) Ve mutavvelât-ı kelâmiyyede ve tefâsîrde mestûrdur ki; her mezhep ehlinde tâife-i sûfiyyeden bir kavim vardır. Hanefiyye'den ve Şâfiyye'den ve Mâlikiyye'den ve Hanbeliyye'den velhâsıl Eş'ariyye'den ve Mâturiyye'den bir tâife ki kesret-i ibâdet ve mücâhedeye ihtisâsları ve ahvâl ve a'mâlde ihlâsları ve tahkîk-i akvâlde dikkatleri ve yakîn i'tikâta kuvvetleri olanlara sâdat-ı sûfiyye derler.

6^a

²⁹. Ebû Dâvud, Eşrife, 5; İbn Hanbel, Müsned, II, 178; III, 363.

³⁰. İbn Nuceym, el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, (I-VIII), İstanbul 1311, VIII, 215.

Sûfiye-i Ravâfiz ve Sûfiye-i Havâric ve Bâtınıyye ve onların emsâli olanlar mülhidlerdir ve zındıklardır. Lâkin tarîkate muktedî olanlar sûfiyye-i ehl-i sünnettir. Her asırda onlar memduhlar ve makbullerdir. Zâhir ve bâtınları sâf ve selîm olmağın evliyâ ve siddîkîn onlardan zuhûr edegelmişlerdir. Onlara adâvet edenler her asırda mahzûllerdir ve merdûdlardır. Meselâ zamân-ı nübüvette Ashâb-ı Suffe gibi hattâ ba'zıları sûfiyye tesmiyesi suffedendir demişler ve tâbiînden ashâb-ı Hasan Basrî gibi ve tebe-i tâbiînden ashâb-ı Dâvûd Tâî gibi ki; Hasan Basrî hazretlerinin hulefâsındandır ve İmâm-ı A'zâm'ın şâkirdlerinden idi. Kütüb-i fıkhiyyede onun ba'zı akvâli ma'mûlün bih olmuştur ve cümle sûfiyyenin evlâsı Cüneyd Bağdâdî ashâbıdır ve onun için İmâm Suyûtî Sikâyesinde mü'menun bih olan umûru zikrettikten sonra:

(و نعتقد ان الطريقة الجنيدية حق مؤسس بالكتاب والسنة) buyurur ve Şeyh İmâm Şa'rânî Yavâkît'inde ³¹

6b

(وان طريقة الامام ابي القاسم الجنيد اقوم الطرق كلها) buyurur ve Muhammed Pârsâ hazretleri Faslı hitâbta aydur:

(ان المشايخ الصوفية هم الفرقة الناجية من الفرق الإسلامية وان لهم اصطلاحا لا يعلمه الدخيل الا بتعرف من الاصيل)

buyurur.

İmâm Gazâlî Münkiz Ani'd-dalâl nâm kitâbında aydur:³²

³¹ ŞERH: Husûsen müdevvenât-ı mu'tebirâtan Tefsîr-i Allâme gibi ve İhyây-ı Gazâlî gibi ve Kitâb-ı Kuşeyrî gibi ve بوارق الالاع فى رد من يحرم السماع gibi kitaplar raksın huzûr-ı Hz. Rasûlullah (s.a.v.)'de kerrâtle vukû'unu ve ashâbtan ve tâbiînden sükût ve huzûrun kesret-i vukûunu nakl ve tashîh eylemiş kitaplar çoktur ve onlarda bu vech üzere inkâr yoktur.

³² İ. Gazalî, Münkiz ani'd-dalâl, çev. Hilmi Güngör, M.E.B., 1990, 61.

(قد انكشف لي الخلوات احوال وامور لايمكن احصاؤها فعلمت
بهايقينا ان طريقة الصوفية اقوم الطرق وان سيرتهم احسن السير بل لو جمعت
عقول العقلاء وعلوم العلماء وحكمة الحكماء الواقفين حقيقة الحال فاجمعوا
على تغيير شيء من طريقهم الى ما احسن منه لا يقدرين على ذلك لان
طريقتهم مبنى على حكم دينية مقتسبة من مشكاة النبوة)

Suâl-i sâbika cevâbında ikinci vecih budur ki; devrân-ı mezkûrun müstahilli tahlîl ve tekfir olunmak üzere verilen fetvâlar bir alây-ı zındıka ve ilhâd tarîki ile müttehim ve fîsk ve fesâdı sebebiyle müntekım olup ekseriyâ haramları tahlîl ve fukahâyı tahmîk ve techîl eden ashâb-ı dalâl ve idlâl ve erbâb-ı tuğyân ve vebâl içindir. Ammâ cevâz ve ibâhat nehcî üzere verilen fetvâlar ol hasenât-ı a'mâlde dâima mücâhede üzere olup duâlarında istimdâd olunan erbâb-ı tevâcüd ve ashâb-ı hâl içindir, buyurmuşlardır. Onun için Mevlânâ Şeyhu'l-İslâm Ebussuûd Efendi merhûm tehdîd ve teşdîde mâil olanlardan iken avâhirinde verdikleri ba'zı fetâvây-ı müfassalesinin cevâbında buyurur ki cezbe-i ilâhiyye ile / âlem-i teklîften münsalih olan abd-i sâlihın efâli hurmet ve kerâhet ile vasfolunmaz lâkin fî zamâninâ ba'zı mübtediîn ki kimi bir haftada kimi on günde Hakk'a yetişti diye dâvâlar ederler. El-ıyâzu billâh hemân reisleri olan dâll ve mudillîn murâdı ile içinde müteayyin olmaktır buyururlar ve ba'zı fetâvâsında dahî devrân-ı sûfiyye hakkında meşâyih-î izâm'ın fetâvâsı gâhî birbirine muhâlif bulunduğunda hikmeti ne ola diye suâl olundukta cevâbında hakîkatte muhâlefet yoktur. Belki muhâlefet fehmi-fâhimde dir. Zîrâ fetvâda vâkî' olan teşdîdât-ı sükkân meyhâne olan fecre ve kattân-ı hum hâne olan fıskâ mecâlis-i zikirde cem' olup hevây-ı nefisle ettikleri laib ve lehvi menetmek içindir, buyurur ve Kemâlpaşâzâde Efendi merhûmdan:

7a

(مايقول علماء الذين في طائفة متصوفة يذكرون الله متخلقين بكلمة لا اله إلا الله او بهو او بالله يرفعون اصواتهم على اقتضاء اوقاتهم وبعد ان غلبت عليهم اثر الذكر يقومون ويتحركون ويدورون تارة يميناً وشمالاً ويسقطون اخرى ويصيحون بالاشواق الالهية احياناً فنظر اليهم المنكر وزعم انه من الرقص الذي يفعله اللآعبون عياناً ويقول الذاكرون انما تعمل هذا اضطراراً. واجدين او اختياراً ومتواجدين بصحة النية وحسن الطوية وقد رأينا العلماء المتقين الكاملين والمشايخ العالمين يرخصون لهم بل يتلذذون بالنظر

7b

اليهم ويتشوقون الى مجالس سماعهم ووجدنا في عدة من مؤلفات العلماء والمشايخ الحنفية انهم جوزوا ذلك وبينوا له فوائد عظيمة ومنافع جسيمة ونحن جربنا وشاهدنا ذلك مراراً فان لم يزد المنكرون لذلك الا قراراً فهل يجوز ذلك ام لا

diye suâl olundukta³³ cevâbında buyurmuşlar ki: El-cevâp:

³³ ŞERH: Bir alây-ı fukarâ-i muvahhidîn zikrederki; ayak üzere kalkıp Allah'ı zikredip gâhî nasîhati. Mutazamin ilâhî sözleri okuyup gâhî ağlayıp gâhî anlayıp **فاذكروالله قياماً وقعوداً وعلى جنوبكم** deyip döne döne tevhîd etseler şeran ne lâzım gelir? Beyan buyurula. El-Cevâb: Sevâb-ı cezîl lâzım gelir. (Ebu's-Suûd).
"Ebu's-Suûd Efendi merhûmun en sonra verdiği fetvâ budur derler. Ve Sünbül Efendi merhûmun mezârının üstünde kendi hattı ile olan fetvâ bunun gibidir derler. İsteyen varsın görsün vesselâm!

(الجواب : ما في التواجد للعشاق من حرج ولا التمايل بالاخلاص من بائس
 فقامت تسعى برجليك وحق لمن دعاه مولاه ان تسعى على الرأس الرخصة فيما ذكر
 العارفين الصادقين اوقاتهم الى احسن الاعمال السالكين المالكين لضبط انفسهم على
 قبائح الاحوال فهم لا يسمعون الا من الاله ولا يشتاقون الا الى الله واذا غلب عليهم
 الوجد بحالاته وشربوا من موارد اراداته فمنهم من طرقت الطوارق الالهية فحز
 اناب ومنهم طرقت توارق اللطف فتحير طاب ومنهم من طلعت عليه انوار المحبة
 من مطالع القرب فسكر وغاب ومن يك وجده صحيحا فلا يحتاج الى قوله المفتي
 فله من ذاته طرب قديم وسكر دائم هذا ما عندي من الجواب والله اعلم بالصواب
 كتبه الفقير الى الله المتعال احمد بن سليمان بن كمال)

buyurur. İmdî tevâcüd vecd hükmündedir. Tehâkî bekâ hükmünde olduğu gibi buyurmuşlar. Onun için bir gün emîru'l-mü'minîn Ömer hazretleri Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) vardı. Gördü ki Hz. Sıddîk'la oturup ağlaşırlardı. Buyurdu ki: "Yâ Rasûlallâh bana ağlaştığının sebebiinden bu fakîrinize de haber ver ki, biz de ağlayalım. Ağlamak olmazsa ağlamaksı gibi olalım buyurdu /ağlarlanalım buyurdu.³⁴ İmdî onun için mukallidler muhakkıklara lâhik olurlar, buyurmuşlar. Nitekim (الحقنا بهم ذريتهم)³⁵ âyetinde bu ma'nâya işâret vardır, buyurmuşlardır. Suâl-i sâbika'ya üçüncü vechile cevap budur ki; himmât-ı dîn ve hiddât-ı müslimîn olan meşâyih-i İslâm'ın ve eimme-i enâmın âdât-ı kerîmelerinden ve şensene-i kadîmelerinden dir ki, kaçan müslimîn mâbeyninde bir şey hâdis olsa, ibtidâ hudûsunda ânı bi'l-küllîye def'u ref' etmek için ona esbâb-ı hürmet bulup ol esbâba izâfetle ânı tahrîm ederler ve kulûbi andan tenfîr için ve mübtelâ olanlar tahzîr için ıtlâk üzere buyururlar ki harâmı müstahillolanların kendisi kâfir ve avreti boş olur derler. Fi'l-hakîka harâm-ı katî de öyledir. Lâkin ictihâdıda öyle değildir murâdları dahî harâm-ı katîdir. Lâkin kaçan def'u ref'i mümkün olmayıp şuyû' bulsa umûm belvâ ma'nâsı zâhir olmanın cemâat-i müslimîn olmayıp ve tâife-i

8a

34. Müslim, Cihad, 58; İbn Hanbel, Müsned, I, 33-35.

35. Tûr, 52 / 21. Meal: "Biz onların nesillerini de kendilerine kattık."

muvvaahhidîni onun gibi emr-i sehl için tadrîl ve tekfîr eylemeden hazer edip ol şey-i esbâb-ı ibâhat bulup ol esbâba izâfetle mübâh olmasına fetvâlar verirler. Tefâvüt-i ezminenin ve ihtilâf â'sârın iktizâsıdır deyip aslını istihsânın ba'zı envâından olan istizâ' kâidesine ircâ' ederler ve bu aslın furûu çoktur. Meselâ ücretle olan imâmetler ve hitâbetler ve dersler ve cemâat-ı kesîre ile nâfileler kılmaklar ve kahveler ve afyonlar ve bunların emsâli niceleri hep böyle olmuştur buyurmuşlar. Onun için meşâyih-i İslâm'dan müteahhirîn devrân-ı mezkûrun ehline cevâzına ve ibâhatına fetvâlar vermişler. / Hattâ Bustânzâde Efendi merhûmdan istiftâ olunup Zeyd, Müftî Ali Çelebi merhûm devrân-ı sûfiyyenin cevâzına ve ibâhatına fetvâ verip ve risâle yazmak ile halkı idlâl eyledi dese "Zeyd-i mezkûra şer'an ne lâzım gelir?" diye suâl olundukta cevâbında buyurmuşlar ki; ta'zîr-i teşdîd lâzım gelir. Eğer fetvâya i'tiraz ederse nefy-i beled olunması lazımdır. Zîrâ bir fetvâ kangı asla ircâ' olunduğun bilinmeyip müfti-i mâcinlik edenlerin cezâsı tard ve nefiy olunmaktır buyurur ve Sultân Muhammed ve Sultân Ahmed zamanlarında etrafta olan hâkimlere emirler gönderilip ol cânibde ba'zı Danişmendler, fukarây-ı muvvaahhidîni ve sulahây-ı mütevâcidîni siz devr ve semâ' edersiniz diye eziyet etmelerini mesmû-i hümâyunum olup buyurdu ki, emr-i şerîfim vâsıl oldukta onları tefeühüs edip sulahâyâ eziyetlerini def'edesin. İnâd edenleri ta'zir edip uslanmayanları sedde-i saâdetime arz edesiz ve eimmemiz buyurmuşlar ki; bir mes'ele ki biz ânı ne aslâ ircâından ve neden istinbât eylediğini bilmeyince ol mes'ele ile fetvâ vermeyeler. Zîrâ her mes'elenin tahrîm ve tahlîlinde aslı i'tibârî ile merâtib vardır. Meselâ harâmın aksâmı vardır. Ba'zısının münkeri tekfîr olunur. Ba'zısının münkeri tadrîl olunur. Ba'zısının münkeri ta'zîr olunur. Ba'zısının münkeri ancak tahzîr olunur. Zamânımızda işitiriz ki, ba'zı âmmî eblehler cümleden fâzıl geçinip biz bu mes'eleyi yüz kitaptan naklederiz, diye halka banballanrlar imiş. / Bilmezler ki mes'elenin aslını ve illetini ve mertebesini bilmeyen kimesne ânı bin kitapta da görse yine ol mes'eleye câhildir. Onun için usûl-i dîni ve usûl-i fikhî bilmeyen va'âzı ve kaddâdı kürsîlerde ahkâma mütâallik mes'ele söylemeden men'eylemişlerdir. Onun gibiler, belki tefsîrden dahî men' olunmak lazımdır. Zîrâ nahiv maânî lâfzın ahvâlinin ma'rifeti için vâcip olduğu gibi usûlîn dahî vücûh-i edille-i mezâhibin

8b

9a

kabilinden olup mâ'rifeti için vâcip olmuştur. Zîrâ yetmiş üç fırka cümlesi âyât-ı Kur'âniyyeyi delîl edinip mezhebine göre ma'nâ vermişlerdir. Hâsılı ahvâline ârif olmayanlar ile bahsolunmaktan kaçmak gerektir. Zîrâ (جواب الاحق السكوت) tur. Husûsen câhiller mukaddim olurlar Eleddu'l-hisâm inâd ederler. Onlar ile bahis eylemek dinde harâm olan cedele müeddî olur. İmâm Bagâvî ve Tirmîzî ve İbn Mâce, Ebû Hureyre'den rivayet buyururlar ki: Rasûl-i Ekrem (s.a.v.):

(ما ضل بعد هدى كانوا عليه الا اوتوا الجدل قبل ذلك)³⁶ ya'nî dalâl ve

küfre düşenler düşmediler illâ ondan evvel amelde cedele mübtelâ oldular. Hâsılı usûlün kâvâidine ittılâi olan ulemâ-i dîniyye ve fuzalâ-i ehl-i yakîne ma'lûmdur ki bir mes'elenin aslı nass-ı sahîh gayr-ı müevvel yâhut icmâ-ı sarîh karn-ı evvel olmasa ol mes'elenin münkirîne küfür şâibesi olmaz ve bir mes'elenin hıll u hürmetinde eimme-i erbaadan ihtilâf naklolunsa ol mes'elede tahlîle zâhib olan da tahrîme zâhib olan da tekfîr, tadrîl olunmaz. Belki ta'yîb dahî olunmaz. Zîrâ umûr-i ictihâdiyye katiyye değildir. Husûsen ol tekfîr ve ta'yîb ve tadrîl hakîkatte ihtilâf eden müctehidîne râci' olmak ³⁷ lâzım gelir. Hâşâ kellâ! İmdî ulemâ-ı dînin müteahhirînin ihtilâf ettikleri mes'elenin tarîkatından birine meyledenler hod, tekfîr ve tadrîl olunmak câiz olmadığı evveliyetle sâbittir ve ulemâ-ı müteahhirîn bir mes'elede icmâ' dahî eyleseler, ol icmân münkiri ikfâr olunmak câiz olmadığı hod usûl-i fıkıhta musarrahtır ve acâib özürdendir. Bir tâife zulüm ve cevr de ve ahz-i irtişâ da âlime nâm iken ve ekseriyâ taâmları ve libasları kat'î haram iken ve nefisleri şehevâta kân iken vücûdları müştebihâta mahall ve mekân olmuş iken bir âlây-ı ubbâda ibâde ve zuhhâd-ı bilâde garaz edip ba'zı mekrûh olan şey için hâşâ onları tadrîl ve tekfîr ederler ve ba'zı muhtelefun fihâ olan mes'ele için techîl ve tadrîl ederler. Kendi dinlerin kayırmazlar. İmdi dîn ve devletin ihtilâli ve ehl-i

9b

36. İbn Hanbel, Müsned, V, 256; Tirmizi, Tefsir, 44.

37 ŞERH:

وى ابن نصر السيوطى فى الكبير عن سعد بن ابى وقاص (رضى) قال: قال عليه السلام اقرأوا القرآن وابكوا فان لم تبكوا فبأكوا (صدق رسول الله)

asrın dalâli onun gibilerin vücûdu iledir. İyâzu billâhi keennehû kendiler harâm-ı kat'iyeleri irtikâb eylese hiç zararı olmaya. Gayrılar bir mekrûh olan şeyi işleseler hiç afv kâbil olmaya anlarlar ve keennhû onlar; ³⁸ *يَحْسِبُونَ أَنَّهُمْ يَحْسِنُونَ صِنْعًا* âyetinin ta'rîfinden gâfillerdir. Ammâ teşdîde ve tağliz ehli olup sultânu'l-müslimîn tarafından umûr-i âmma tefvîz olunan meşâyih-i İslâm gâhî mekrûhâtta olan bir emr-i hâdisin bi'l-küllîye def'ine himmet ve ref'ine azîmet ettiklerinde ânın hurmeti nusûsta musarrah değil iken onda ba'zı hurmet esbâbı bulmak ile ânı tahrîm edip teşdîd ve tağliz ecî için müstahillinin küfrüne fetvâ verdiler. Lâkin onun gibi fetvâ mücerred ve tağliz ve teşdîde zecr ve tehdîde mebnîdir. Zîrâ hakikat küfür murad olunmaya edille-i şer'iyyenin usûl-i dîniyyenin müsâdesi yoktur. Teşdîd ve tağlîzin şurûtundandır ki, müşeddidin müşeddidun aleyh üzerine vücûhiyle fazlı ve ilmi ziyâde ola ve câhî onun câhından celîl ola. Tâki ettiği teşdîdin hükmünü icrâyâ kâdir ola ve illâ teşdîd mücerred celâle ve fitneye sebep olmağın aslâ câiz olmaz. Husûsen ol tağliz kasteden meşâyih-i İslâm zamanlarında çendân ferâiz ve vâcibat husûsunda ihmâl ve nusûs-i katiyyeye muhâlif ahvâl olmakla onun gibi mekrûhâtı def'de ihtimâm ve onun emsâli mübtediâtı ref'de ikdâm lâzım gelmiş idi. Ammâ bu asırlarda nusûs-i kâtuaya muhâlif ahvâl-i vâfire ve ferâiz ve vâcibâtı mâni' a'mâl-i mütekâsire olup her birinin def'ine mücâhede ve ref'ine mukâyede farz ve vâcip iken onun gibi umûr-i cüz'iyyeye iştigâl ve ol tarafa meyl edenler ile cenk ve cidâl muktezây-ı ilim ve irfâna muhâlif ve müttakî olanları mûcip takvâ ve îkândan sârîf olduğundan / mâada onun gibi umûru mertebesinde ziyâde inkâr.

10^a

Husûsen ol vâdîde taassub ve ısrâr-ı mevâni'-i usûl-i dîniyyeden ve mudârr-ı umûr-i yakîniyyeden olduğundan rayb yoktur. Zîrâ tefrîk umûr-i müslimîne ve ihtilâl-i kulûb-i ehl-i yakîne sebeptir.

³⁸ Kehf, 18 / 104: "İyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir."

Hadîs-i nebevî de; *من فرق بين المسلمين فاقتلوه كائنا كان* buyurur.³⁹

İmdî umûr-i kat'iyye ile umûr-i ihtilâfiyyenin merâtibini zapta kâdirûn ve emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkerin şurûtunu farka ârifûn olmayan ba'zı cehle-i va'âz-ı asr ve hazele-i huffâz-ı dehr ve teşdîd ve tağlîza ehil değiller iken müftî-i mâcinlik edip umûr-i mezkûreyi mertebelerinden ihrâc etmekle ifsâd-ı akâid-i avâm-ı müslimîn ve teşvîş-i kulûb-i ashâb-ı yakîn ettikleri (*اظهر من الشمس واين من الامس*) iken ulemây-ı dîne bunun kibirleri adem-i te'dîb gâyetle emr-i acîbdır eğer onların i'râz-ı nefsanıyyeden inhilâ'ları ve mudârr-ı dîniyyeden imtinâ'ları olsa ümmet içinde âsâr-ı fitneden ve millet içinde izhâr-ı saffineden ihtirâz ederler idi. Husûsen ol mutaassıblar kendiler envâ-ı fesâdı mürtekibler iken ve zâlimîn ve fâsıkîn ile mâ kelehe ve meşârebe ve mulâtefe ve hevâlarına muvâfık müdâhene ve mükâleme ve müşârefe etmek âdetleri iken tecessür uyûb-i müslimîni efdal-i a'mâl bilip ve ittibâ-ı avrât muvahhidîni ahsen-i ahvâl ekleyip ekser mecâlîste ulemâ-i dîni gaybet ve sulehâ-yı müslimîni müzemmet etmeyi âdet ettikleri ecelden sadırları selâmetten hâlî ve kalpleri bağzâ-i müslimîn ile mâlî olup âyine-i kalpleri küdürât üzere olmakla kendi yüzleri karasını göremezler. İllâ yevme mübteli's-serâir muktezâsınca ancak kıyâmette görürler. Lâkin fâide eylemez.

(*انشدك باسمك اللهم ان لانجعلنا من هؤلاء الضالين وان نجينا من زمرة الشياطين
واسئلك ان نحشرنا مع الانبياء والصديقين يوم يقوم الناس لرب العالمين*)

Sene 1080 Rebû'l-evvel.

³⁹. Müslim, İmâre, 59; Dârimi, Sünne, 27; Nesâî, Tahrîm, 6; İbn Hanbel, Müsned, VI, 261, 341; V, 24.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I- SÜN BÜL SİNAN EFENDİ'NİN HAYATI ve ESERLERİ¹

Babası Kaya Bey'in oğlu Ali Efendi'dir. Asıl adı Yusuf b. Ali b. Kayabey'dir. Lakabı Zeynüddin'dir. Şöhreti ise "Sünbül Sinan"dır. "Hamîd -ili"nde "Uluborlu"da yaşamıştır. Zâhiri ilimlere büyük istidadı vardı. Batı Anadolu kasabalarında ilk tahsilini gördükten sonra medrese tahsili için İstanbul'a gitti. Devrinin büyük alimlerinden olan Efdalzâde'nin ders halkasına katıldı. Bilâhare Halvetî Şeyhlerinden Çelebî Halâfe (Muhammed Cemaleddîn) (v. 912 h.)'ye intisab etti. Seyr-ü sülûkten ve şeyhine dört yıl hizmetten sonra halife olarak Mısır'a gönderildi. Sünbül Efendi hilâfetle Mısır - Kâhire'ye vardığında, Mısır Memlûk'ü Sultanı Berkük'ün yerine Emir Kaçmaz Sultan olmuştu, Şeyhe büyük hürmet gösterip, kendisinin intisab ettiği "Derbü'l-Ahmer Câmîi"nde tâlibleri irşad etmelerini rica ederek Şeyhi oraya yerleştirdi. Şeyhi Çelebi Efendi'nin mektubuyla Mekke'ye gitti. Mısır'da üç yıl vazife yaptıktan sonra Şeyhi Çelebi Halâfe'nin vasiyeti üzerine ölümünden sonra İstanbul'a gelerek, kızı Safiye Molla ile evlendi ve O'nun Koca Mustafa Paşa Camii'nde bulunan makamına oturdu. 33 yıl burada postnişin oldu. Bir yanda müridlerini irşad ederken, diğer yandan da Ayasofya ve Fatih camilerinde vaazlar veriyor Kur'ân tefsirinde bulunuyordu. Devrâna ilişkin ilginç bir kerâmeti şöyle nakledilmektedir. "Zamanın müftüsü İbn Kemâl, Kemâlpaşazâde Ahmed Şemseddîn Efendi'nin

¹ el-Hulvî, Mahmud Cemâleddîn, Lemezât-ı Hulviyye Ez Lemezât-ı Ulviyye, Hazırlayan: Mehmet Serhan Tayşî, İstanbul 1993, 445. Ayrıca bkz. Türk Ansiklopedisi, "Sünbül Sinan" mad., M.E.B. yayımları, Ankara 1981, XXX, 135; Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, I, 179; Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetü'l-Ârifîn, II, 564; Hocazâde Ahmed Hilmi, Ziyâret-i Evliyâ, 15.

devrinin seçkinlerinden biri tarafından acâib bir mesele hakkında fetvâ istemişti. Müftü Efendi bu konuda birçok kitapları tetkik ettiği halde hiçbir bilgiye rastlamadı. Araştırmalarını bir süre terketti. O zat ise işin peşini bırakmayıp sık sık tezkireler yollayarak, meselenin fetvasını istemekte idi. Müftü Efendi bu sıkıntı ve ızdırap içinde bir taraftan o konuyu araştırmakta iken, bir gün âniden o meseleyi keşfediverdi. O kadar sevindi ki, saadetinden aşka gelip üç kere semâ' etti. Fakat bu hâlini kimseye söylememiştir. Nakle göre Sünbül Efendi bu sırra âşına olmuştu. Hemen kalkıp Şeyhu'l-İslâm'a meşihat makamına vararak Müftü'ye: "Semâ' haram mı, yoksa helâl midir?" diye açıkça sordu. Müftü Efendi: "Helâl değildir, şüphelidir." deyince, Sünbül Efendi: "Dünya işlerine ait bir meselenin keşfi üzerine tereddütsüz semâ' etmeyi câiz görüp kendinizi buna mecbur kılıp, dervişânın Allah kapısı olan uhrevî mertebelerin keşfi ve fethine tahammül edememeleri sebebiyle semâ' ve devrân etmelerini mâzur görmemek insaf ehline yaraşmaz." deyip kerâmetini ızhar etti. Bunda sonra müftü Efendi de sâliklere ve tarikat ehline sevgi ve saygıda kusûr etmedi."

Şeyh Sünbül Efendi âlim, fâzıl, medenî, cesâret sahibi bir insandı. Halvetiye tarikatını kurmuştur. 936 h. /1529 - 30 m. tarihinde vefât etti. Mezarı İstanbul'da Koca MUstafa Paşa Camii haziresindeki husûsi türbesindedir. Meşhur dâr-ı halifesi ise sırasıyla "Şeyh Cemâleddin-i Ahşehri, Şeyh Maksûd Dede, Şeyh Çavdörlü Ahmed Dede ve Postnişin Merkez Muslihiddîn Musâ Efendi'dir.

Vefatı Sultan Süleyman Han zamanıdır.

Kendisinin ölümüne şu mısra ile tarih düşülmüştür.

"Cânına Sünbül Sinanın Fatiha" (Sene: 936h.)

Eserleri

Risâletu'l-Etvâr (Arapça)

Risâle fî Devrânî's-Sûfiyye (Arapça)

Risâletu't-Tahkikiyye (Arapça)

Risâle-i Sünbül der Hakk-ı Zikr ü Devrân (Türkçe)

II- TERCEME-İ RİSÂLE FÎ DEVRÂNİ'S-SÛFİYYE HAKKINDA

Tarîk-ı sûfiyyenin devrânı hakkında te'lîf edilen risâlelerden incelemeye aldığımız üçüncü eser, ismine bakıldığında Sinân Erdebîlî'ye aitmiş gibi anlaşılıyor. Ancak araştırmalarımız sonucu burada tercüme yapılırken kanaatimize göre Sünbül Sinan Efendi'ye ait olan risâle aynı şeyhe bağlı olmaları ve aynı ismi taşımalarından dolayı yanlış şahsa isnad edilmiştir. Risâle Sünbül Sinan Ef. (1936 h.)'ye aittir.²

Sinan Erdebîlî nüshası olarak kayıtlara geçen ve aidiyeti mütercim tarafından da beyân edilen risâlenin araştırmalarımız sonucunda Sünbül Sinan Efendi'ye (936h.) ait olduğunu tesbit ettik. Yusuf Sinaneddîn el-Erdebîlî (951h.) ile Sünbül Sinan Efendi, Şeyh Çelebi Halife'nin (912h.) seçkin halifelerindendir. İsimlerdeki benzerlik, aynı şeyhe müntesip olmaları sebebiyle Abdülahad Nûri Efendi metnin Erdebîlî'ye ait olduğu zannına kapılarak böyle bir karışıklığa sebebiyet vermiş olabilir. Ancak gerek biyografî kitaplarında gerekse kütüphane kayıtlarında Erdebîlî'ye ait Arapça bir nüshaya rastlayamadık. Karşılaştırma yaptığımız Arapça yazma nüsha ise İstanbul Merkez Kütüphanesi nâdir eserler bölümünde, 3783'te Sünbül Sinan Efendi "Risâletün fî devrânî's-sûfiyye" olarak mukayyettir.

Tetkiklerimiz sonucu Nûri Efendi'nin tercüme ettiği risâlenin aslında Sinan Erdebîlî'ye değil, Sünbül Sinân Efendi'ye ait olduğu sonucuna ulaştık.

Şeyh Nûri Efendi tarafından tercüme edilmiştir. Mütercim Şeyh Nûri Efendi (k.s.), risâlenin devrân-ı sûfiyyenin fi'line müdâhale eden, onlara ta'n eden rahat vermeyenlere cevap vermek amacıyla yazıldığını bu taarruzların devam etmesi sebebiyle tercüme etme ihtiyacı hissettiğini belirtmektedir. Risâlede devrân-ı Sûfiyye hakkında ileri sürülen menfî kanaat ve hükümlerin yanlış olduğu, görüş sahiplerinin sarfettiği sözler tek tek zikredilerek gerekçeleriyle birlikte isbat edilmeye çalışılmaktadır. Küçük

2- İstanbul Merkez Kütüphanesi nâdir eserler bölümünde, 3783'te Sünbül Sinan Efendi "Risâletün fî devrânî's-sûfiyye" olarak kayıtlıdır.

hacimli olan risâlede, devrânın ve raksın mânâları üzerinde durularak her ikisinin lügat ve ıstılah bakımından tahlilleri yer almaktadır. Bunun yanısıra ehl-i zikrin devrânını oyun ve eğlenceden ibâret görenlere âyet ve hadîslerle cevap verilmektedir.

A- RİSÂLENİN YAZMA NÜSHALARI

Sözkonusu risâle gerçekte Sünbül Sinan Efendi'nin yazmış olduğu Arapça "Risâletün fî devrâni's-süfiyye" isimli risaledir. İstanbul Merkez kütüphanesi, nâdir eserler bölümünde 3783 numaralı kitabın ortalarında 4 sahifeden az olup 25 satır halindedir. Terceme-i risâle-i Sinân Erdebîlî adı altında Türkçe'ye Abdülehad Nûri Efendi tarafından tercüme edilmiştir. Bu tercümelerin üç nüshası Süleymaniye kütüphanesinde mevcuttur.

"Terceme-i Risâle-i Sinân Erdebîlî"nin görebildiğimiz nüshaları şunlardır.

I- Hacı Mahmud Ef. 3122/2 (Süleymâniye Ktp., Esas aldığımız nüsha).

II- Hacı Mahmud Ef. 3172. (Süleymâniye Ktp. 11. V. müstakil, tarihsiz).

III- Esad Ef. 1434 (Süleymâniye Ktp. [45v- 49v] arasında, Sünbül Sinan Efendi'nin "Risâle-i Tahkîkiyye'sinin sonunda yer alıyor).

B- MUHTEVÂSI

Mütercime göre risâle kat'î delillerle ve geniş dayanaklarla devrân-ı sūfiyyenin güzel bir fiil; Hz. Ali ve Hz. Ca'fer (r.a.)'in de sünneti olduğunu isbat etmektedir. Risâlenin tercüme edilme sebebi diğer risâlelerde olduğu gibi devrân-ı sūfiyyeyi savunmaya yönelik benzer ifâdelerle açıklanmaktadır.

Müellif usûl olarak önce devrân-ı sûfiyyeyi inkâr edenlerin sözlerini zikreder. Bu sözleri deliller getirmek sûretiyle reddeder. Bunları yaparken de bizzat isimleri zikretmekten kaçınmadığı gözlenmektedir. Sâhib-i Bezzâziyye, Sâhib-i Pezdeviyye, Tahavî ve Tartûsî özellikle zikredilen isimlerdendir. Şimdi bu isimlerin görüşlerini ve müellifin tahlillerini sırasıyla inceleyelim.

“Sâhib-i Fetevâ’nın; “Devrân-ı sûfiyye harâmıdır ve müstahilli kâfirdir.” dediği kavî-i şenî’ ve hükm-i kabîhtir. Zîrâ devrânın müstahilli İmâm Şâfîî hazretleridir.”³ Burada da devrâna câizdir diyen geçmiş ulema ve meşâyih hakkında nasıl bir hükme varılacağı endişesi ve sorusu gündeme getirilerek muârizların karşısına çıkarılmaktadır. Zîrâ İmâm Şâfîî başta olmak üzere birçok ulemâ ve fuzalânın tefkîri gündeme gelmektedir.

Bu nevî bir hüküm ise sâhibini küfre düşürür görüşündedir müellif.

“Sâhib-i Pezdeviyye’nin; “Devrân-ı sûfiyye fi’l-i kabîhtir, zîrâ bid’attir.” sözleri de müellif tarafından reddedilmektedir. Çünkü devrân Hz. Habîbullah (s.a.v.)’in meclîs-i şerîflerinde vâkı’ oldu. Hadîs-i şerîfe göre hâdise şu şekilde gelişmiştir: “Bir gün Hz. Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) otururdu. Ve sahâbe etrâfında halka olup vech-i şerîfine bakarlar idi. Ol vakit Ca’fer b. Ebî Tâlib (r.a.) geldi. Hz. Rasûl (a.s.) yüzüne bakıp buyurdu ki: “Yâ Ca’fer! Senin hilkatini ve hulkuru benim hilkatime ve hulkuma teşbîh ederim.” dedi. Ca’fer bu kelâm-ı tayyîbin şevkinden kalkıp devrân etti. Ondan sonra Hz. Ali (k.v.) gelip gördü ki karındaşı devrân eder. Varıp hazretin (s.a.v.) katına oturdu. Hz. Rasûl (a.s.) O’nunda yüzüne bakıp ayttı ki; “Yâ Ali! Sen bana Hârûn Mûsâ’ya yakın ise öyle yakınsın!” dedi. Hz. Şâh-ı velâyet şevkinden ve muhabbetinden devrân eyledi.”⁴ Bir diğer hadîs-

3. Terceme-i Risâle-i Sinân Erdebîlî (Fî Devrânî's-Sûfiyye), Sünbül Sinan Efendi, Süleymaniye ktp. Hacı Mahmud Efendi, 3122/2, 3.

4. Sünbül Sinan, a.g.e., 3.

i şerifte ise: “Hakk’ı şol kadar zikredin ki: hattâ münâfıklar size bunlar mecnûndur deyince mertebesine kadar.”⁵.

Müellifin üzerinde hassâsiyetle durduğu bir diğer husûs da şudur: “Sûffiler kendilerini hiçbir zaman kâfirlere benzetmek niyyet ve isteğinde değildirler. Devrân’dan amaçları, Cenâb-ı Hakk’a ibâdet etmektir. Benzemek istedikleri ise; arşın etrâfında devrân eden melekler ve Ka’be’de hacc yapanların tavâfidir. Bu meyanda muhâliflerin tavrı sû-i zann etmekten başka birşey değildir. Böyle düşünenler ise fisk alâmeti taşımaktadır. Çünkü; “Zannın çoğu günahdır.”⁶ ilâhî fermânı da bu düşünceyi yasaklamaktadır.

Eser sâhibi devrân-ı sûfiyye’nin küffâra teşebbüh olduğunu iddia edenlere şöyle cevap verir: “Devrân-ı sûfiyyenin haramlığına Kur’ân ve Hadîs’ten bir nass ve bir delîl yoktur. Ve eimme-i müctehidînden bir kavl yoktur. Eğer harâm olsaydı ızhâr ederlerdi.”⁷ (5b).

“Sâhib-i Tahâvî’nin devrân-ı sûfiyye harâmdır dediği bu cümle zikrolunan ile merdûddur.” diyen müellif aynı gerekçelerin Sâhib-i Tahâvî içinde geçerli olduğunu söylemekle iktifâ eder.

“Yine Sâhib-i Bezzâziyye’nin” devrân-ı sûfiyye meclis-i zikir-i laibdir ve fi’l-i müşrikeye teşbîhtir.” hükmünü beyân ederek “teşebbüh” hadisini⁸ zikretmesini müellif şiddetle reddederek sebepleri üzerinde tahliller yapar. Devrân-ı sûfiyye’nin laib olmadığını ısrarla vurgulayan müellif, iki yönden isbat etmeye çalışır:

Birinci vecih şudur: “Devrân-ı sûfiyye’nin laib olduğu teslîm olunmaz. Zîrâ devrân-ı sûfiyye meclis-i zikirdir. Meclis-i zikir laib değildir ki;

5- Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 68, 71.

6- Hucûrat, 49 / 12.

7- Sünbül Sinan, a.g.e., 5.

8- Ebu Dâvud, Libas, 4; İbn Hanbel, Müsned, II, 50.

zâkirullah lâib ola!. “Belki zikrullâh efdâl ibâdetdir.”⁹ (12b) “Gâfiller içinde Allah’ı zikreleyen, ölüler içinde sağ gibidir.”¹⁰ hadîs-i şerîfini de zikreden müellif, devrân-ı sûfiyye’nin zikrullâhın çokça yapıldığı ibâdet meclisleri olduğunu vurgulamaktadır. İkinci vecih şudur: “Devrân-ı sûfiyye laib olduğu takdîrce yine harâm olması teslim olunmaz. Belki laibin helâl olan kısmından olur. Nitekim; “Bir kişi ehliyle ve atıyla ve esvâbıyla ve sakalıyla ve oğluyla oynadığı helâldir.” demişler.¹¹ Bu hadisten çıkarılan hükme göre; helâl olan şey ile oynamak helâldir. Sûfiyyûn ehl-i tevhîddir ve zikrullâhın ehlidir. Bu da onlara helâl olmaktan öte belki de farzdır.

Eser sâhibi risâlede Tartûsî’nin; “Devrân-ı sûfiyye rasktır. Sâmirî’nin ihdâs eylediğidir.” sözlerine de yer vererek bu yaklaşımı da iki yönden reddetmektedir:

“Evvelâ: salâh-ı şer’de raks etmek Allah’tan gayrıya ibâdet etmektir. Sâmirî’nin buzağısının ulûhiyyetini da’vâ edip, buzağıya ibâdet ettiği gibi.”¹² Sûfîler böyle bir şey yapmazlar. Çünkü onlar cümle mâsivâyı terketmişlerdir.

İkinci olarak; “Devrân’a raks ıtlâkı lügatta dahî sahîh değildir. Zîrâ raks lügatta meclîs-i fâhişe de cem’ olup tabl ile ve mizmâr ile ve sâir âlât-ı lehv ile oynamaktır.”¹³ Bu durumda sûfiyyûnun devrânı meclis-i ibâdetdir ve raks ile değerlendirilmesi bâtıldır. Diğer yandan Hakk’ın vahdâniyyeti ve ma’rifeti ve muhabbeti safâsıyla semâvât, nücûm ve şems ve kamer ve melekûtun hepsi deverân ederler. Müellif “Habeşe” hadîsini sürûr ve safâ zamânında raks yapmanın helâl olduğuna delil olarak zikreder. Bayramlarda hacca, gazâda sürûr göstergesi olan raks oyun olduğu halde helâl

9- Sünbül Sinan, a.g.e., 12.

10- Buhari, Da’vet, 66.

11- Tirmizi, Fezâilu’l-Cihad, 11; İbn Mâce, Cihad, 19; Ebû Davud, Cihad, 23.

12- Sünbül Sinan, a.g.e., 13.

13- Sünbül Sinan, a.g.e., 15.

kılındığına göre, vakt-i sürûr olan zikir ve tevhîd sebebiyle devrân etmenin ne mahsûru olacaktır?

Müellif karşıt görüş sâhiplerine tek tek cevap verdikten sonra onların ilmî dirâyetleri konusundaki değerlendirmesi ile de görüşlerinin mu'teber olmadığı sonucuna varır: "Sâhib-i Bezzâziyye ve Sâhib-i Pezdeviyye başta olmak üzere, ismi geçen diğer muhâlifler müctehidînden olmadığı gibi mukallidînden dahî değildir. Sözleri de delil hükmünü taşımamaktadır."¹⁴

Risâlenin son bölümünde zâkirîne ta'n edenlerin fıkhen ne şekilde cezâlandırılması gerektiğine dâir deliller metin hâlinde sıralanmış, Ali Efendi ve Ebussuûd Efendi'nin fetvâlarına yer verilmiştir.¹⁵

14. Sünbül Sinan, a.g.e., 17.

15. Sünbül Sinan, a.g.e., 18 - 23.

III- TERCEME-İ RİSÂLE FÎ DEVRÂNİ'S-SÛFİYYE

METNİ

Kutbu'l-ârifîn Gavsu'l-vâsılîn Hz. Şeyh Sinân Erdebîlî tarîk-ı sûfiyyenin devrânı hakkında te'lîf buyurdıkları risâlenin tercüme buyuran kutbu'l-ârifîn, fahru's-sâlikîn Hz. Şeyh Nûri'l-Ahadî (k.s.).

(بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ)

(الحمد لله الذي نوره بذكره قلوب الرجال في كل امر والصلاة والسلام على محمد مجمع الحصال وعلى من تبعه من الاصحاب ولا حباب)

Ammâ ba'd vaktâki erbâb-ı kırdan şarâb-ı şevkle mest ü hayrân ve âteş-i aşkla ekbâd-ı püryân olan tâifenin hareket-i mevzûne ile zikrine dehhâl ve ta'ânın kesreti olup, ehl-i hâl olanlara kendi hâlinde râhat / vermedilerse

1b

bu hususta şeyh, âlim ve fâzıl Erdebîlî Sinân hazretlerinin risâle-i şerîfi edille-i kâtia ve berâhîn-i sâtia ile devrân-ı sûfiyyenin fi'l-i melîh ve sünnet-i Hz. Ali ve Ca'fer olduğunu isbât ettiğini ve münkirîne ricl-i nemle mikdârı dahl ve taarruz olan kimler olduğunu ba'zı ihvân görüp bu fakîrden Türkî'ye tercüme olunmasını ricâ buyurdıklarında adem-i kadrile cevâbımız dâhil oldukta tekrar ibrâmında bu fakîr dahî Hz. Şeyh Sivâsî'nin ve Şeyh merhûmun (k.s.) himmetlerine istinâd ve i'timâd edip tercümesine şürû' eyledim ve ba'dehû Şeyh merhûm evvelâ inkâr edenlerin kemiyetlerin akvâlini yazıp delâil ile redd ve men' eyledi. Zîrâ dahl semtinde / olan

2a

müteahhirinin akvâl-i zaîfesi onların akvâl-i reddiyesinden me'hûzdur ki ve esmâlarını dahî zikreleyip sâhib-i fetâvâ ve sâhib-i Pezdeviyye ve sahib-i Bezzâziyye ve Tahâvî ve Tartûsî'dir, buyurdu. Ammâ sâhib-i fetâvânın devrân-ı sûfiyye harâmıdır ve müstehilli kâfirdir dediği kavî-i şenî' ve hükm-i kabîhtir. Zîrâ devrânın müstahilli İmâm Şâfiî hazretleridir. Hâşâ ve kellâ müctehidînden birisini tekfîr lâzım gelir ve kütüb-i usûlde ve fûrû' da mestûrdur ki müctehidînden birini tekfîr eden kimseyi katletmek ve taşlamak lâzımdır ve dahî mezhebimizde ve şerîfate ehl-i kiblede birini tekfîr etmek küfürdür. Ammâ sâhib-i Pezdeviyye'nin devrân-ı sûfiyye fi'l-i kabîhtir. Zîrâ bid'attir, dediği merdûttur. Zîrâ devrân-ı sûfiyye / Hz. Habîbullah (s.a.v.)

2b

hazretlerinin meclîs-i şerîflerinde vâki' oldu. Hikâyet: "Bir gün Hz. Rasûl-i Ekrem (a.s.) otururdu ve sahâbe etrâfında halka olup vech-i şerîfine bakarlar idi. Ol vakit Ca'fer bin Ebî Tâlib (r.a.) geldi. Hz. Rasûl (a.s.) yüzüne bakıp buyurdu ki; " يا جعفر اشبهت بخلقك وخلقك على خلقي وخلقى " dedi. Ya'nî; "Yâ Ca'fer! Senin hilkatini ve hulkunu benim hilkatime ve hulkuma teşbîh ederim." dedi. Ca'fer bu kelâm-ı tayyibin şevkinden kalkıp devrân etti. Ondan sonra Hz. Ali (k.v.) gelip gördü ki karındaşı devrân eder. Varıp hazretin (s.a.v.)'in katında oturdu. Hz. Rasûl (a.s.) onun da / yüzüne bakıp

3a

ayttı ki; ("يا علي انت مني بمنزلة هرون من موسى") dedi. Ya'nî: "Yâ Ali sen bana Hârûn Mûsâ'ya yakın ise öyle yakınsın!" dedi. Hz. şâh-ı velâyet şevkinden ve muhabbetinden devrân eyledi ve Hz. Rasûl (a.s.) bunların devrânının safâsında kalktı ayttı: "Sizden biriniz şi'r okur var mı?" dedi; Bedevî hazretleri: (نعم يارسول الله) dedi, bu şi'ri inşâd etti. (حكى الدموع بما اضمرت فوادي) "Dil gizlediği aşkı gözyaşı ayân etti: ("فيا عجباً من صامت يتكلموا") Aklı ve dili yok iken gör nice beyân etti.

(انت نبي لك سطوة على السلاطين) "Muhtârısın Ey Ahmed sen cümle selâûnin."

(تشفع لي جزالك الله والخير معهم) Hakk hazretini şâfi' etti. /

3b

(بالصحابة خود امنا برحمة) Şefkatle rahm sizden mevcûddur ey ashâb.. (لكل من الصحابة تشوقوا هنا) Lütuf oldu size hallâk-ı cihân ihsân eyledi. Siz bunda şevkle edip devrân. (وللبدوي المسكين عجز ومغرموا) Ammâ bedevî miskîn acz ile fenâ etti, hâk etti. Yüzün ebed cümlesine olup; kavl kavl zikreleyip onları icrây-ı lisân etti. Hz. Resûlullâh'ın mübârek ridâsı mübârek boynundan düştü. Sahâbeler kapışıp altmış pâre edip her birleri başlarına taktılar.¹⁶ Nitekim sâhib-i Bustân Şerh-i Buhârî'de tasrîh eyledi.

(قال النبي عليه السلام : اذكروا لله ذكراً كثيراً حتى يقول المنافقون انكم
لمجنون الحديث)

Ya'nî zikr-i hakkı şol kadar edin ki hatta münâfiklar size /bunlar

4a

mecnûndur, deyince mertebesin.¹⁷ İmdî devrân-ı sûfiyye fi'l-i melîh ve ibâdet-i tayyibe oldu ve Hz. Ali'nin ve Ca'fer hazretlerinin ve Habîbullâh'ın sünnetlerinden sünnet-i hasene oldu ve ammâ sâhib-i Pezdeviyye'nin hürmet-i devrânı (من تشبه قوماً فهو منهم)¹⁸ istidlâli merdûddur. Zîrâ bu hadîs-i şerîfin vürûdu bir alay tâifenin hakkındadır ki ibtidâ-i İslâm nâsdan ba'zısı: "Yâ Rasûlallâh biz zünnâr kuşanıp ve avretimizi terk edip ruhbân gibi tenhâ yerlerde ibâdet etmeyi ve Kur'ân ve İncîl okumayı ve gâh ehl-i İncîl ile oturmayı severiz dediler. ol vakitte Hz. Rasûl a.s. buyurdu ki; (من تشبه قوماً فهو منهم) "Ya'nî bir kimesne kendisi bir kavme benzemek dîlese ol dahî onlardandır demektir." / Bu zâhirdir ki sûfîler kendilerini

4b

16. Buhari, Magazî, 42; Salâh, 6; Ashabu'n-Nebî, 10; Tirmizi, Menâkib, 29; İbn Hanbel, Müsned, I, 98, 108, 115, 230; IV, 342.

17. İbn Hanbel, Müsned, III, 68, 71.

18. Ebû Dâvud, Libas, 4; İbn Hanbel, Müsned, II, 50; Tirmizi, İsti'zân, 7.

küffâra benzetmek dilemez. Belki Cenâb-ı bârî hazretine ibâdet kastederler ve havl-î arşı devrân eden meleklerle ve tavâf-ı ka'bede huccâca benzetmek dilerler. Bu vechile hamlin evlâ olması (اظهر من الشمس) tir. İnsâf edecek, Hz. Rasûl (a.s) (حمل المؤمن من على الصلاح) kavlı-i şerîfi ile âmil olmayıp bir bölük tâife-i tâhiriyye sû-i zann etmek münsif olana lâyük değildir. Maa hâzâ bunun biriyle ki sû-i zann mezhebimizde fısktır. Nitekim Hz. Allâh azze ve cell buyurur:

(ياايها الذين آمنوا اجتنبوا كثيراً من الظن ان بعض الظن اثم) Pes imdî Hz. Hakk zannını günâhtır buyurur.¹⁹ Günâh işleyen fâsıktır muktezây-ı cevâp/

5a

budur ki; devrân-ı sûfiyyenin haramlığına Kur'ân ve Hadîs'ten bir nass ve bir delîl yoktur ve eimme-î müctehidînden bir kavlı yoktur. Eğer harâm olsaydı ızhâr ederlerdi. Maa hâzâ bunun biriyle ki; İmâm Şâfiî hazretleri devrân helâldir demiştir.

Ve Fetâviyye de mezkûrdur sâhib-i Tahâvî'nin devrân-ı sûfiyye harâmıdır dediği bu cümle zikrolunan ile merdûddur. Vird olunmasında şüphe yoktur ve ammâ sâhib-i Bezzâziyye'nin devrân-ı sûfiyye meclîs-i zikr laib'dir, ve fi'l-i müşrikeye teşbîhtir." deyip (من تشبه قوما فهو منهم)²⁰ ile istidlâli merdûddur. Nitekim; Pezdeviyye'nin kavlinde geçti, ve laibdir dediği merdûddur. İki cihetten: Evvelâ devrân-ı sûfiyyenin laib olduğu teslîm /

5b

olunmaz. Zîrâ devrân-ı sûfiyye meclis-i zikirdir. Meclis-i zikir laib olunca lâib olmak lâzım gelir. Zikrullâh laib değildir ki; zâkirullah lâib ola! Belki zikrullâh efdâl ibâdetdir. Zîrâ Hz. Hakk celle ve âlâ: (ولذكر الله أكبر والله يعلم ما تصنعون) buyurmuştur.²¹ Hz. Allâh'ın zikri

19. Hucûrat, 49 / 12. Meal: "Ey İman edenler! Zannın çoğundan kaçın. Çünkü zannın bir kısmı günâhtır."

20. Ebû Dâvud, Libas, 4; İbn Hanbel, Müsned, II, 50.

21. Ankebût, 45 / 29. Meal: "Allah (cc)'ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah (cc) yaptıklarınızı bilir."

ziyâde olacak cümleden efdâldir ve Hz. Rasûl (a.s.) Allâh Teâlâ'dan hikâye buyurur:

لولا من شهد ان لا اله الا الله وشهد ان محمداً عبده ورسوله لتسلط
جهنم على الدنيا ولولا يعبدني ما امهلت ما يعصني طرفه عين)

Pes imdî Hz. Hakk azze ve cell benim vahdâniyyetime şehâdet ve Habîbimin risâletine ikrâr ve tasdîk eder kimesne olmasaydı ehl-i dünyânın üzerine / cehennemî musallat ederim ve bana ibâdet eden kimesne olmasaydı isyân edenlere göz açıp yumunca mühlet vermezdim,²² demiştir. Bu hadîs-i şerîfin zâhirinden ma'lûmdur cümlemizin yeyip ve giydiğimiz ve ıyşimiz zâkirîn ve ârifîn ve âbidîn hürmetinedir. Pes imdî bir kimse kendinin necâtına ve hayâtına ve safâsına sebep olanlara dahl ve ta'n etmek iyilikten değildir. Belki küfrân-ı nîmet olmasından nâşîdir ve zikrullâhın efdaliyyetine Hz.

Rasûl s.a.v. (ذاکر الله في الغافلین کالحی بین الاموات) kavı-i şerîfi delâlet eder. Ya'nî gâfiller içinde Allâh'ı zikreleyen ölüler içinde sağ gibidir.²³ Ve zikrullâhın efdaliyyetine delâlet eden hadîs çoktur / ve sâniyen; devrân-ı sûfiyye laib olduğu takdirce yine harâm olması teslim olunmaz. Belki

laibin helâl olan kısmından olur. Nitekim bir kişi ehliyle ve atıyla ve esvâbıyla ve sakalıyla ve oğluyla oynadığı helâldir demişler.

(کل لعب حرام) Hadîs-i şerîfin mazmûnundan müctehidîn bu mezkûrâtı ihrâc etmişlerdir. Pes imdî bir kimse ehliyle ve kendine helâl olan şey ile oynamak helâldir. Helâl olan şey ile oynamak helâldir. Helâl olan şey ile oynamak helâl oldu. Şüphe yoktur ki; sûfiyyûn ehl-i tevhiiddir. Zikrullâh'ın ehlidir ve zikrullâh onlara helâl olmak değil belki farzdır ve ammâ Târtûsi'nin devrân-ı sûfiyye rakstır, Sâmirî'nin ihdâs eylediğidir, dediği iki cihetten merdûddur. Evvelâ ıstılâh-ı şer'de raks etmek Allâh'tan gayrıya / İbâdet etmektir. Sâmirînin buzağısının ulûhiyyetin da'vâ edip buzağıya ibâdet ettiği

22. Bu hadisin kaynağına ulaşamadık.

23. Buhari, Davet, 66.

gibi. Zâhirdir ki; sûfiler hakkında gayrının ulûhiyyetin da'vâ edip ibâdet etmezler ve cümle mâsivâyı terketmişlerdir. Maa hâzâ bunun biriyle ki; Sâhib-i Kuvâşî ve Sâhib-i Medârik ve Sâhib-i Teysîr ve ammâ Vahdî Vesît Nâm Kenân kitabında;

(فاذكر الله قياماً وقعوداً وعلى جنوبهم) ²⁴ âyetinin tefsîrinde buyurmuşlardır: Hz. Hakkı zikreden hastalıkta ve sağlıkta gecede gündüzde ve bir de fecirde cehr ile ve ahfâ ile otururken ve yatarken ve dururken ve gezerken ve herhalde el-icmâ halinde zikreylemek demektir" ve Zemâhşerî tefsîrinde zikrullâhı yek yek demek evlâdır, vâcibtir ahfâ ile demekten buyurmuşlar. Zîrâ zikrullâhı / cehrile demekten gayrılarının hâtırına ilkâ ve îkâ' ve halkın kesselini izâle ve nevm-î gafletten îkâz etmek sevâbı vardır demişler ve Hz. Rasûlullah (a.s.) (اذكر لله ذكراً كثيراً حتى يقول المنافقون انكم مراؤون) buyurmuşlardır. Ya'nî siz Hakkı çok çok zikreyleyin! Hatta münâfiklar size bunlar mürâfidir deyince, ²⁵ dedi: Pes imdî bu hadîs-i şerîfte münkirîne dahledenlere ecr-i azîm ve tevbîh-i kebîr vardır ki; güyâ Hz. Rasûl (a.s.) dehhâlî münâfiklar menziline tenzîhine tenzîl eyledi ve münâfiklar demiş oldu ve sâniyen devrâna raks itlâkı lügatte dahî sahîh değildir. Zîrâ raks lügatte meclîs-i fâhişede cem' olup tabl ile ve mizmâr ile ve sâir âlât-ı lehv ile / oynamaktır. Zâhirdir ki; sûfiyyenin devrânı bu vechile değildir.

7b

8a

Belki; meclis-i ibâdetdir ve raks ile devrâna haml bâtıldır. Zîrâ teşbîhe muğâyirdir. Hakkâ ki; ibretle nazar olunca Hz. Hakk'ın vahdâniyyeti ve ma'rifeti ve muhabbeti safâsıyla semâvât, nücûm ve şems ve kamer ve melekût cümle devrân ederler lîmuharririhî i'tibâr.

"Zühdi kô ibretle kû ye kıl nazâr.

Zâhidâ bir mest durur aşk ile gökler devr eder"

²⁴. Nisâ, 103 / 4. Meal:"Ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah(cc)'ı anm."

²⁵. İbn Hanbel, Müsned, III, 68, 71.

Ve devrân-ı sûfiyye raks diyenin zu'mi üzere raks ise sürûr ve safâ zamanında helâldir. Zîrâ bir gün Hâbeş'ten bir kavim ıyd-i mübârekte deffle ve mizmâr ile ve tablla Hz. Rasûlün bâb-ı saâdetine geldi. Hz. Rasûl (a.s.) işitip Hz. Âişe'ye nidâ edip Hz. Âişe (نعم يا رسول الله) / dedi: Hz. Râsûl-i Ekrem (s.a.v.) kapıyı açıp Hz. Âişe mübârek koltuğu altından baktı. İki câriye gelip deff ve mizmâr çalıp raksettiler ve bundan sonra Hz. Ebû Bekir (r.a.) kapısına vardılar. Hz. Ebû Bekir dedi ki: Hz. Rasûl (a.s.) kapısını çaldınız mı?" dedi. Hz. Rasûl (a.s.) işitip buyurdu ki; "Yâ Ebâ Bekir! Her kavmin bir ıydı var. Bizim de bugün ıydımızdır." dedi ve dahî buyurdular ki: Bizim dînimizde haraç ve tazyik yoktur. Bel ki yüs'r ve vüs'at vardır, dedi.²⁶ Ebû Bekir (r.a.) geldi.

8b

"Beyt-i kalbî hâli olmayansa sözleri kûş eyler.

Fâş eder bu nükte-i cânân ve mizmâr, deff / pes imdî"

9a

Ma'lûm oldu ki raks laib iken bile sürûr safâ zamanında helâl oldu. Şüphe yoktur ki; zikir ve tevhîd vakti sürûr vaktidir. İydden dahî mübârektir. Nitekim tabl sürûr vaktinde ve tarîk-i hacda ve ıyd-i mübârekte ve gazâda helâldir. Bizim mezhebimizde ve İmâm Şâfiî katında cemî' yerde ve zamânda helâldir ve dahî Şeyh Erdebîlî Sinân Hazretleri buyurdular ki; sâhib-i Bezzâziyye ve Sâhib-i Pezdeviyye ve zikrolunan cümlesi tabaka-i müctehidinde değil ve mukallidîn tabakasında da değildir. Belki bizim gibi bir zâttır. Nitekim Kemâlpaşazâde Müftî Ahmet Efendi hazretlerinin Sıfât-ı Müctehidin nâm kitâbında beyân etmiştir. Pes imdî bunların sözü bize delîl olamaz. Huccetleri bizim üzerimize / huccet olamaz vesselâm.

9b

(تمت الرسالة صورة فتوى شريف كمال باشا زاده ائمة الفروع والوصول
وعلماء المسموع والمعقول كثرهم الله تعالى يوم الرد والقبول.)

²⁶. Buhâri, İydeyn, 25; Menâkib, 15; Müslim, Salatu'l-Iydeyn, 4; İbn Hanbel, Müsned, VI, 116, 233; Nesâi, İydeyn, III, 195-196.

İş bu mes'ele beyânında buyurdular ki; bir bölük sünnî tâife edây-ı ferâiz ve edâ-i sünen ettikten sonra ve hakkiçûn ziyâfet eden müslümanların onda i'lân-ı zikrullâh ve icrâ-yı kelime-i zikr-i tevhîde meşyile ve hervele ile efrâd hareket etseler, gûyâ ki; bâb-ı tevhîde kendileri olur gibi bir kimesne onların gibi tâifenin hareketine ta'n eylese onların cemiyetini bozmak istese hükmi-şer'î neler beyân edip mutâb ola? El-cevâb: Bir kimesne ol zâkirlerin hareketine ta'n eylese kâfir olur. Delîli:²⁷ /

10a

(من طعن على الحركة القار فهو كافر . كذا في البزدوية هذا في الجهاد الاصغر فكيف في الجهاد الاكبر قال النبي صلى الله عليه السلام الجهاد وجهادان احدهما افضل من الآخر وهو ان تجاهد نفسك وهواك كذا في شرح البزدويه)

Bir kimesne ol zâkirlerin hareketine bâtul dese kâfir olur. Delîl²⁸ :

(وقد جاء في التفسير قوله تعالى والتفت الساق بالساق اي الشدة بالشدة وكذلك هو الخروج من الدنيا والاقبا الى امور الخرة هذا قول ائمة التفسير والمعنى كذا في القنية قال الجنيد رحمة الله عليه الذي يزني ويشرف اولى عندي ممن منع الحركة من الذاكرين كذا في مدرج السالكين جواب آخر.)

Bir kimesne bu zâkirînin ayağın yere değdiği ta'n / eylese kâfir olur.

10b

Delîl:

قال الله تعالى : «ياايها الذين آمنوا اذا ضربتم في سبيل الله»²⁹

27. Keşfu'l-Hafâ, I, 511.

28. Kıyamet Suresi, 29 / 75. Meal: "Ve bucak, bucağa dolaşır."

29. Nisa, 4 / 94. Meal: "Ey İman edenler! Allah (cc) yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin."

الآية وهم يجاهدون انفسهم وهو اعلم باعلاء الدين واجراء كلمة التوحيد
يضربون ارجلهم على الارض على موجب

قوله تعالى : يا ايها الذين آمنوا اذا ضربتم في سبيل الله فاظهر وجوب العمل

Meal: "Ey İman edenler! Allah (cc) yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin."

بما وضع اللفظ فلا طعن لمن عمل يظهر النص كذا في البزدويه قال: سهل
ابن تشتري رحمة الله عليه من طعن في الحركة فقد طعن في السنة كذا في
روضة العارفين

30 قوله تعالى الذين يذكرون الله قياماً وقعوداً وعلي جنوبهم

وفيه التخيير والتيسير لانّ التخيير يثبت الاخبار للمكلف ومن اراد ان
يبتل هذا التخيير فهو كافر كذا في علم الاصول في البزدويه وغير قال من
اتاني بمشى آتيته هرولة وقد امرنا بالاتباع وترك الاتباع وهذا من العلم الذي
امر بظاهره وان لا يكشف عن باطنه وتوكل الى الله تعالى فمن انكره فهو
جهنمي وهو كافر . قال الجنيد البغدادي قدس سره . من تحرك بحركة
بسعادة الابتداء بطلت ايامه في سياسة نفسه كذا في التفسير السلخي
جواب اخر

11a

30. Ali İmran, 3 / 191. Meal: "Onlar ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (hervakit) Allah (cc)'i anarlar."

Bir kimesne ol zâkirlerin cemiyetini bozmak istese hadîs budur ki öldürmek gerek. Delîl³¹:

11b

عن اسامة بن شريك رضي الله تعالى عنه قال سمعت رسول الله تعالى عليه
وسلم من جاء الى امتي وهم جميع يريدان يفرق بينهم فاقتلوه كائناً من كان كذا
في سفاء الصدور

(في سفاء الصدور)

Fetvây-1 Alî Efendî.

Bir tâife Hakk sübhânehû ve Teâlâ celle ve âlâ hazretlerine otururlarken zikrederek ayak üzerine kalkıp zikredip ba'dehû devrân ile etseler câiz midir? Beyan buyrulup mutâb oluna? El-cevâb:

"Vech-i mezkûr üzere zikretmek sahîh ve makbûl ve mahmûddur. Zîrâ melekler fi'li gibidir. Vehum ibâdete ta'yîn vaz' olunmuştur. Ammâ zikrullâh ta'yîn vaz' olunmamıştır. Ebulleys ve İbn Abbâs vesâirleri tensîs ve tasrîh eylemişlerdir. Harâm deyip ve bu söze musır olup dönmezse / kâfir olur. Tecdîd-i İmân ve tecdîd-i nikâh lâzım olur.

12a

(والله اعلم بالصواب)

Fetvây-1 Ebussuûd Efendi.

Erbâb-1 tarîkat olan ehl-i tevhîdden nikbe-i cedlerde ve sâir da'vetlerde devrân ile zukrullâh etmeleri şer'an hıll olur mu?

El-Cevâb

Hak Teâlâ'nın ilmi bir deryây-ı pâyândır. Şeriat onun sâhilidir. Biz ehl-i sâhiliz, meşâyih-i ızâm ol deryânın gavvâslarıdır. Bizim onlar ile bahsimiz yoktur.

31. Camiu's-Sagîr, II, 161.

GENEL DEĞERLENDİRME

A- RİSÂLELERDE ORTAK UNSURLAR

I- Risâlelerde semâ', raks ve devrâna küfür semâ', raks ve devrân yapanlara kâfir diyen muhâliflere karşı ortak bir mantık örgüsü göze çarpmaktadır. Bu fetvâlar doğru olarak kabul edilirse; Sühreverdî, Necmeddîn Dâye, Ebû Tâlib Mekkî, İmam Şâfiî, İmam Gazâlî, Mevlânâ gibi İslâm büyüklerinin, ulemânın, meşâyihin kâfir sayılmaları gerekir. Çünkü semâ' raks ve devrânı câiz görmüşlerdir.

II- Ehl-i tasavvuf semâ' konusunda icmâ'a dayanarak, kendilerini tekfîr eden kimselerin tezlerini çürütmek için icmâ'ın derecelerinden ve bu derecelerin her birine ait ahkâmdan bahsetmişlerdir.¹ Buradan hareketle semâ', raks ve devrân konusunda icmâ' olduğunu iddia edenler yalancı ve iftirâcı olmaktan başka bir konumda değildirler, sonucuna ulaşmışlardır.

III- Semâ' raks ve devrân konusunda hemen hemen ortak deliller kullanmışlardır. Dayandıkları âyet ve hadislerin yine hemen hepsi aynıdır. İstifâde ettikleri kaynaklar ve isimlerde genellikle adres birlikteliği vardır.

¹ I. Sahabenin icmâ'ı (Bu yol ile sâbit olan icmâ'ı inkâr küfürdür)

II. Meşhur haber (Bu nevi icmâ' ile sâbit olan hükmü inkâr küfür olmaz, delâlet ve bid'at sahibi kimselerdir denilebilir).

III. Âhâd haber (Bu yolla sâbit olan hükmü inkâr edenlere ne kâfir nede delâlet ve bid'at sahibi, denmez).

IV- Muârıızlarını zâhirperest ve ilmî dirâyetten yoksun, İslâm ahlâkından uzak, düşmanca tavır sergilemekle ve verdikleri fetvâlarla hem kendilerini, hemde başkalarını saptırdıklarını iddia etmektedirler.

V- Sâdece semâ', konusunda sınırlı kalmayıp, oyun eğlence, raks, gibi konularada değinmişlerdir.

VI- Semâ' ve devrânın yapıldığı zikir meclislerinin "raks" ile aynı kategoride değerlendirilerek, oyun ve eğlence kastıyla yapılan eğlence meclisleriyle aynı kefeye konulmasına her üç risâlede de hem lügat, hem ıstılah hemde örf bakımından karşı çıkılmakta muârıızların dikkati çekilmektedir.

VII- Risâlelerin her üçünde de kaleme alınma gerekçeleri ortak olarak ifâde edilmektedir. Hepsinde savunma amaçlıdır.

B- RİSÂLELERDE FARKLI UNSURLAR

İncelemeye çalıştığımız "Semâ Risâleleri"nin ortak yönlerini belirttikten sonra risâlelerde görebildiğimiz farklılıkları dile getirmek istiyoruz. Burada farklı unsurlardan kastımız birbirine zıt, çatışan farklı görüşler değildir. Zaten aynı amaca yönelik olarak aynı mevzûda, aynı meşrepten şahısların kaleme aldığı risâlelerde bu anlamda bir farklılıktan söz etmek mümkün değildir. Ancak risâlelerde başta hacim farkı olduğunu belirtmek yararlı olacaktır. Çünkü mevzûlara daha geniş, açıklama getirebilmek bakımından önemlidir. Ankaravî'nin "Hucetü's-Semâ'" isimli risâlesi en hacimli olanıdır. Daha sonra Abdülehad Nûri Efendi'nin, "Risâle fî hakkı devrânî's-sûfiyye"si gelmektedir. Küçük hacimli iki risâle ile ilgili olarak söylenebilecek ciddî farklılıklar yoktur. Burada biz daha çok Ankaravî'nin "Hucetü's-Semâ'"ından sözedeceğiz: Bu risâlede görebildiğimiz farklı yönleri şu maddelerde sıralayabiliriz:

I- Ankaravî'nin risâlesini sistematik olarak kaleme aldığını görüyoruz.

Kendisinin ifâde ettiği gibi eser üç babda tasnîf edilmiştir:

1) Raks

2) Semâ'

3) Çalgı âletleri ve def.

Bu sistematik yapıya her bölümün kendi içinde de devam edildiğini görebilmekteyiz. Bu da risâlenin daha düzenli daha ciddî olarak kaleme alındığı izlenimi uyandırmaktadır.

II- Ankaravî diğer risâle sâhiplerinden farklı olarak daha çok İmâm Gazâlî'nin "İhyâ"sından alıntılar yapmış, tasavvuf klasiklerine daha çok atıflarda bulunmuştur. Sühreverdi'nin Avârifü'l-Maârif'i, Ebû Tâlib el-Mekkî'nin "Kûtu'l-Kulûb"u bu nevî eserlerdendir.

III- Ankaravî yine diğer müelliflerden ayrı olarak onların temâs etmiş, tasavvufî kavramlardan vecd, tevâcüd gibi kavramlarda yer vermiştir.

IV- Ses, şiir, insanın ruh özellikleri yine Ankaravî'nin temâs ettiği temel konulardandır. Bu konulara diğer risâlelerde yer verilmediğini görüyoruz.

V- Mûsikî'yi oluşturan temel unsurlardan ses ve ritim, çalgı âletlerinin icrâdaki rolü ve fıkhîta bulunduğu karşılık son bölümde özellikle Ankaravî'nin risâlesine konu olmuştur. Diğerleri sâdece ithamlara, taarruzlara karşı cevâbî delillerle yetinirken, "Huccetü's-Semâ'"da genel olarak Cevâbî delillere direkt olmayan bir uslûb ile genişçe yer verilmiştir.

SONUÇ

17. Yüzyılın ilk yarısında tasavvufî açıdan bir canlılık söz onusudur. Bu devirde tasavvuf sahasında Celvetiyye şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî (v. 1038/1628), Kadiriyye tarikatini Osmanlı'ya getirmiş olan İsmail Rûmî (v. 1041/1631), Abdülehad Nûri Efendi'nin şeyhi Abdülmecid Sivâsî (v. 1049/1639), şeyh Ramazan Mahfî (v. 1052/1616), Mevlevî ve Mesnevî şarihi İsmail-i Ankaravî (v.1041/1631) gibi önemli şahsiyetler yetişmiştir. Yine bu dönemin en dikkat çekici tarafı tasavvuf ehline karşı düşmanca tavır takınan bir vâizler grubunun ortaya çıkmasıdır. Bu vâizlere genel olarak "Kadıızâdeliler" denmektedir. Bunların faaliyetleri Halvetî, Kâdirî ve özellikle Mevlevî tekkelerini zor durumda bırakmıştır. Kadıızâdelilerin hakaret ve hücumlarına karşı ehl-i tarîk çok sayıda risale kaleme almıştır. "Semâ' Risâleleri" başlığı altında ele aldığımız üç risale de bu dönemde kaleme alınan savunma amaçlı te'lîf edilmiş eserlerdir. Semâ' ve devrân aleyhine yazılan risaleler semâ'ın tarihî seyri ve geleneği bakımından değerlendirildiğinde yakın tarihe tekabül ettiği görülecektir. Bu durum semâ' ve devrân ile alakalı olarak başlayan hararetli tartışmaların neden bu kadar zaman sonra ortaya çıktığı sorusunu gündeme getirmektedir. Ya kadîm ulemâ ve fukahâ yanlış ictihatta bulunmuş, bu hususta yanılığa düşmüştür veyahut semâ' ve devrân başlangıcından bu yana köklü bir değişim süreci yaşamıştır.

Semâ' ve devrân aleyhine ortaya konulan görüşlere baktığımızda meselenin fikhî boyutunun ön planda olduğunu ve sadece devrân-ı sûfiyyeyi kapsamadığını görüyoruz. Kur'ân-ı Kerîm'de mûsikî ve buna bağlı olarak yapılan fiiler hakkında herhangi bir ifâdeye rastlayamıyoruz. Hadisler etrafında yapılan yorumlarda görüş sahiplerinin taraf oldukları yönde hüküm istinbât ettikleri düşünülürse kesin ve ortak bir sonuca ulaşmak imkansız

gibidir. Tartışmaların odak noktasını semâ' ve devrânın hevâ ve nefis ile oyun, eğlence maksadıyla yapılan "raks" olup olmadığı hususu oluşturuyor. Semâ' ehli meclislerinin zikrullah meclisi olduğunu, eğlenmek ve oynamak maksadıyla yapılan raks ile alakası olmadığını isbat etmeye çalışıyorlar. Raks olduğu kabul edilse bile Habeşlilerin raksını ve ilgili hadisi zikr ederek Allah Rasülü (s.a.v.)'nün Hz. Âişe (r.a.)'ye izlettirmesinin raksın ibâhâtına delâlet ettiğini ısrarla savunuyorlar. Kanaatimiz odur ki, semâ' meclisleri hiçbir zaman oyun, eğlence ve raks amacıyla kurulmamış, bu fiili işleyenlerde bu amacı taşımamaktadır. Ehliyetsiz ve istismarcıların yaptıklarını hariç tutmak gerekir.

Semâ' yapanların fiilini şekil olarak ehl-i küfre benzeten muhalifler "teşebbüh" hadisinden yola çıkmaktadırlar. Burada mûsikî âletleri de güdeme gelmekte ve çalgı aletlerinin fikhî durumu ile ilgili bilinen tartışma konuları yenilenmektedir. İçki ve kadın eşliğinde âlemlerin yapıldığı fuhşiyât meclisleriyle semâ' meclislerinin kıyas edilmesi gerçekten aşırılık ifade etmektedir. Risâlelerde de bu noktaya işaretlerle muhâlifler insafa davet edilmektedir.

Semâ' insanı Allah (c.c.)'a yaklaştıran, ebedî ahdî (bezm-i elest) hatırlatan mânevî bir zevk, mânâ âleminde sonsuza doğru kanat çırparken işitilen tatlı nâmeler güzel lâtif seslerdir. Fıtrî olan şer'î esaslar dahilinde ruh dünyasını ilâhî duygularla tezyîn eden, ulvî mânâlar çağrıştıran mûsikîden zevk almanın bir mahsuru olmasa gerektir. Bu mevzuların risalelerde zikrullah âyetleriyle, hadisleriyle delillendirildiğini, tasavvuf ricâlinin sözleriyle ve fiilleriyle pekiştirilmeye özen gösterildiğini müşahade etmekteyiz. Ayrıca her üç risâlede de üzerinde durulan husus; kadîm ulemânın semâ' ve devrân lehine kitaplarında yazdıkları lehte görüşlerin, ibâhatına dair vermiş oldukları hükümlerin hangi cüretle hiçe sayıldığı meselesidir. Semâ' ehlini tekfire yönelik fetvaların İmam Gazâlî, İmam-ı Şafiî, Mevlânâ, Ebû Tâlib Mekkî gibi ehliyet, dirâyet ve fazilet sahibi kimselere de yöneltilmiş olduğunu savunan risâle müellifleri; "Böyle bir ithamdan Allah (c.c.)'a sığınırız." diyerek muhalifleri îtidâle davet etmektedirler. Bu meyanda risalelerde genellikle İmam Gazâlî'den ve İmam-ı

Şafî'den istifade edildiğini özellikle Ankaravî'nin İhyâ'dan bol miktarda nakillerde bulunduğunu belirtmekte yarar vardır.

İslâm toplumunda semâ', tegannî, mûsikî isimleri verilen "ses gücünden" yararlanılmakla birlikte istismar yönü, kötüye kullanılmalı ihtimali hiçbir zaman dikkatten uzak tutulmamıştır. İslâmî hayatı en ileri seviyede yaşamayı gâye edinen sûfilerin fakihlere nisbetle mûsikî ve semâ' hakkında müsamahakâr tavır takınmalarını iyi anlamak lazımdır. Tetkiklerimizde ortaya çıkan şudur ki; ehl-i tasavvufun mûsikî ve semâ' hakkındaki kanaati kayıtsız şartsız meşrûiyeti yönünde değildir. Onlara göre semâ'; farz ve vâciblerden üzerine düşeni yapan, âdâb-ı şerîyyeye son derece riâyet eden, tarîkate ait görevlerinde kusursuz davranan, dünya sevgisini kalbinden çıkarabilmiş, gönlünü mâsivâ alakalarından sıyrabilmiş kimselerin işidir. Kötü ahlâk sahiplerinin, dünyâ sevgisini, alâkasını kalbinden çıkaramamış, kalbini Allah (c.c)'dan başka şeylere bağlamış olanların semâ'ı câiz değildir. Başlangıçta taklitle yapılan semâ'ın tahkîke vesile olacağı hususu da gözardı edilmemelidir.

Nasıl ki, eteğinin ucu bir yere takılı insan deverân edemezse gönlü mâsivâyâ takılı kimseler de dönemez, deverân edemez. Semâ' ve devrân ilâhî bir cezbeyle, vecde dayalı olduğu, dînî bir menfaat temîn eylediği, kulu Allah'a yaklaştırmaya vesîle olduğu oranda meşrûdur.

BİBLİYOGRAFYA

Abdulahad Nûri Sivâsî, Risâle fî Hakkı Devrânî's-Sufiyye, Beyazıt ktp., Veliyyüddîn Ef., 1827/11.

Ankaravî, Huccetü's- Semâ'; bkz. Arapça Metni ve Türkçe terc. için, Huccetü's- Semâ Süleymaniye ktp. Pertev Paşa ktp. nr.225/2.

Âsım Efendi, Kâmus Tercümesi, (I-IV), İstanbul 1304-1305.

Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetu'l-Ârifîn ve Âsârü'l-Musannifîn, (I-II), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951.

Brockhmann, Carl, Geschichte der Arabischen Litteratur, (I-V), Leiden 1937-1943.

Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, Sadeleştirenler: A. Fikri Yavuz - İsmail Özen, İstanbul 1975.

Dârimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman (255/868), Sünenü'd-Dârimî, (I-II), Beyrut ts.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (256/869), el-Câmiu's-Sahîh, (I-II) Beyrut ts.

Ebu'l-Kasım, Abdülkerim b. el-Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fîlmi't-Tasavvuf, çev., Süleyman Uludağ, İstanbul 1981.

Ebu Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), Sünen-i Ebî Dâvud, (I-V), Mısır 1970.

Hocazâde Ahmed Hilmi, Ziyâret-i Evliyâ, 1325, M.Ü. İlahiyat Fakültesi ktp. no: 18962.

el-Hulvî, Mahmud Cemâleddîn, Lemezât-ı Hulviyye Ez Lemezât-ı Ulviyye, Hazırlayan: Mehmet Serhan Tayşî, İstanbul 1993.

Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliyâ, İstanbul 1990.

İrâkî, Zeynu'd-Dîn Ebu'l-Fadl Abdurrahîm b. el-Huseyn, el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr fî Tahrîci mâ fî'l-İhyâ mine'l-Ahbâr, (I-IV), Beyrut ts.

İbn Nuceym, el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, (I-VIII), İstanbul 1311.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (275/888), Sünen İbn Mâce, (I-II), Mısır 1954.

İmam Gazali, Munkiz ani'd-dalâl, çev. Hilmi Güngör, M.E.B., 1990.

İmam Muhammed Gazzâli, İhya u Ulumuddîn, Beyrut 1992.

İsmâil-i Ankaravî, Minhâcü'l- Fukarâ, Matbû, Bulak 1256h.

Kehhâle, Ömer Rıza, Mu'cemu'l-muellifîn Terâcimu Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye, (I-XV), Beyrut 1957.

Mehmed Tâhir, Meşâyih-i Osmaniyyeden Sekiz Zâtın Terceme-i Ahvâli.

el-Münavî, Muhammed Abdu'l-Reûf, Feyzu'l-Kadîr Şerh u Camiu's-Sagîr, (I-VI) Mısır 1928.

Müslim, Ebû Hüseyin Müslim b. Haccac (261/874), Sahih-i Müslim, (I-V), Mısır 1955.

en-Nesâi, Ebû Abdirrahman b. Şuayb, (303/915), Sünenü'n-Nesâi (I-VIII), I. baskı, Mısır 1964.

- Osman Türer, Şeyh Mehmed Nazmî Hayatı Eserleri ve Hediyetu'l-İhvân'ı, (Basılmamış doktora tezi), Ankara 1982,
- Pakalın, Mehmed Zeki, Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, (I-III), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şehabeddin Ömer, Avârifu'l-Meârif, çev. H. Kamil Yılmaz - İrfan Gündüz, İstanbul 1989.
- Terceme-i Risâle-i Sinân Erdebîlî (Fî Devrânî's-Sûfiyye), Sünbül Sinan Efendi, Süleymaniye ktp. Hacı Mahmud Efendi, 3122/2, 3.
- et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa (297/909), Sünenu't-Tirmizi, (I-V), II. baskı, Mısır 1975.
- Türk Ansiklopedisi, M.E.B. yayınları, Ankara 1981.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1988.
- Uludağ, Süleyman, İslam Açısından Mûsikî ve Semâ, İstanbul 1992, II. Baskı.
- Yetik, Erhan, İsmâil-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, İstanbul 1992, I. Bsk.
- Yılmaz, Hasan Kamil, Aziz Mahmud Hüdayi'nin "Semâ' Risâlesi" M.Ü.İ.F. Dergisi, sayı 4 (ayrışım), İstanbul 1986.
- Yılmaz, Necdet, Abdülehad Nûri Sivâsi ve Mir'atu'l-Vücûd ve Mirkatu's-Şuhûd Adlı Eseri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 1993.
- ez-Zemahşeri (Ebû Kasım Carullah Mahmud b. Ömer el-Harezmi), el-Keşşâf an-Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûn el-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl, (I-IV), Mısır 1385.